

A MEZŐFÖLD MADÁRÉLETE

Warvasovszky Emil középiskolai biológia szakos tanár - Mezőföld
madárkutató - munkaközössége tagjának disszertációs dolgozata.

Székesfehérvár, 1969. július 1.



Diss. B 658

T a r t a l o m j e g y z é k

A disszertáció részletes tematikája

- I. Bevezetés
- II. A Mezőföld általános földrajzi áttekintése
 - Résztájak: 1. Észak Mezőföld
 - 2. A Mezőföld-Duna-Sárviz közötti terület
 - 3. A Mezőföld déli része
 - 4. A Mezőföld nyugati része
 - A Mezőföld éghajlata
 - A Mezőföld vízhálózata
 - /Felszín alatti vizek, Felszíni vízfolyások/
- III. A Mezőföld növényzetének - flórájának általános jellemzése
 - A Mezőföld növényföldrajzi helyzete:
 - a./ A szikesek és sziksós tavak növényzete
 - b./ A Velencei tó és környékének növényvilága
 - c./ A Sárviz egykori ártere
 - d./ A Sárrét rétségének növényvilága
 - e./ A homokpuszták növényvilága
 - f./ A homoki erdőségek jellemző növényvilága
 - g./ A homokterületek között található zsombékosok és sásos rétek növényvilága
 - h./ A lösz és a pannon agyagból álló területek növénytakarója
 - i./ A Zámolyi medence rétsége
 - j./ A Móri árok növényvilága
- IV. Ornitológiai kutatástörténet a Mezőföldön
- V. Előszó és bevezetés az egyes résztájak tárgyalásához
- VI. Résztájak /biotopok/ madárvilágának tárgyalása nagyság és kutatottság szerint
 - 1. A Velencei tó, Nádas-tó és környékének madárvilága
 - /Táblázatos kimutatás az előforduló fajokról
 - 1-4 tábla, a ma fészkelő fajok részletes ismertetése./



Diss. B 658



2. Zámolyi medence madárvilága
Nyílt növénytársulások fészkelői
A rét
A gyep
Fás növénytársulások fészkelői
A rét fás biotopjai
A gyep fás biotopjai
3. A Sárkereszturi és sárszentágotai szikesek
madárvilága
A fészkelő fajok leírása a sárszentágotai és
sárkereszturi szikeseken.
Vonuló- vendég fajok előfordulásának kimutatása
a sárkereszturi és sárszentágotai szikeseken
1957-1968 között
4. A Sárrét madárvilága
a./ Az elmúlt időszak állapota
b./ Jelenlegi állapot
5. A Mohai rét madárvilágának áttekintése
6. A Rétszilasi halastavak különleges madárfajai
7. A székesfehérvári Sós-tó és környékének madár-
közössége
8. Egy jellemző mezőföldi park madárvilága.
Seregélyesi park
9. Érdekes madártani adatok a Mezőföld egyéb terüle-
teiről
10. Megállapítások a Mezőföldön fészkelő madárfajok-
ra vonatkozóan
11. Számszerű és statisztikai összeállítás a
Mezőföldön fészkelő madárfajokról

I.

B E V E Z E T É S

A Mezőföld faunájának, ezen belül madárvilágának tudományos ismertetésével viszonylag kevés munka foglalkozik. Ezért szükséges egy részletes faunisztikai munka megírása. Ami a Mezőföldre kiterjedő faunisztikai munkát illeti, összefoglaló mű mind a mai napig nem készült.

A legutóbbi évtizedekben dr. Keve András, dr. Pátkai Imre, dr. Horváth Lajos, Máté László, Szabó László Vilmos, Radetzky Dezső, Radetzky Jenő, dr. Tapfel Dezső, számoltak be a Mezőföld madárvilágára vonatkozó megfigyeléseikről. Az eddig közölt megfigyelések csak kisebb területeken folytatott madártani, faunisztikai kutatások eredményeivel, főként azok egyes részleteivel ismertettek meg bennünket.

Egy adott nagyobb, többezer négyzetkilométeres terület~~et~~ minden részletére kiterjedő, pontos ornitológiai kutatása - feltérképezése - hosszabb ideig tartó, komoly, kitartó munkát igényel. Egy olyan nagy, és ma már a madárélet szempontjából meglehetősen heterogén felszínű és tagoltságú területen, mint a Mezőföld, a minden résztájra kiterjedő rendszeres ornító- faunisztikai megfigyelések, a folyamatos adatgyűjtés nehézségei közismertek és az egyes kutatók kollektív munkáját teszik szükségessé.

Nagyszabású, az egész Mezőföldre kiterjedő faunisztikai, ezen belül ornitológiai munka leginkább az egyes mezőföldi résztájak kutatóinak - mozaik munkáiból állítható csak össze. Ilyen jellegű nagyobb munka egyik szerény láncszemként készült az eddigi madártani kutatásaim, megfigyeléseim alapján egyetemi államvizsga szakdolgozatom és e dolgozat is.

Jelen munkámban husz éves rendszeres megfigyeléseim szerepelnek, elsősorban a Mezőföld egy-egy jellegzetes kiemelkedő területét illetően, így főleg a Velencei tó, Zámolyi medence és a szikes területek vonatkozásában.



II.

A MEZŐFÖLD ÁLTALÁNOS FÖLDRAJZI ÁTTEKINTÉSE

A Balatonról K-re, a Dunántuli-középhegységtől D-re, a Sió-Kapos és a Duna völgye között nagyrészt síksági jellegű táj a Mezőföld. Bár éghajlati, növényföldrajzi és talajföldrajzi viszonyai az Alföldéhez nagyon hasonlóak, alaktaniilag mégsem tekintik az Alföld tartozékának. Részben azért, mert a Duna széles alföldi völgye elég éles és magas peremmel érintkezik a Mezőfölddel. A Mezőföld mintegy 50-60 m-rel magasabb fekvésű a Duna völgyénél. Így a Duna felé tartó kis folyók, patakok és vizmosások mély völgyekkel szabdalták fel a Mezőföld keleti peremét. A felszín kialakulása és arculata alapján átmeneti terület az Alföld és a Dunántuli-dombság között. A pannóniai rétegek nem süllyedtek a mélybe, mint az Alföldön. A Mezőföld a dunántuli /pannóniai/ medencerész keleti része. Felszínét a pannóniai tenger elvonulása után a Dunántuli-középhegységről a tovább süllyedő Alföld felé lefutó folyók erősen letarolták. A negyedidőszakban a pannóniai rétegekben a tektonikus mozgások hatására sakktábla-látszatu

szerkezeti vonalak mentén rövidebb-hosszabb elvetődések történtek. Ilyen, főként ÉNy-DK-i és erre merőleges szerkezeti vonalak irányították és szabták meg a folyók és vízfolyások, általában a völgyek kialakulásának irányát is.

A Középhegységből a Mezőföld felszínére kilépő folyók a negyedidőszak folyamán hordalékkupokat építettek. Legnagyobb hordalékkupot az Ős-Sárvíz halmozott fel a Mezőföld tengelyében, amely a Balaton és a Velencei tó között DK felé legyezőként nyulik el. Ezek felszínén a jégkorszakokban még vastag futóhomok, de főként lösztakaró halmozódott fel. A Mezőföld nyugati részén a Sió és a Sárvíz árterületétől K-re a törmelékkup délkeleti része futóhomokfelszínre alakult át. A Mezőföld keleti fele egészen a Dunáig ismét vastag és kiterjedt lösztábla, amelyet keleti, Duna-völgyre meredeken leszakadó peremén, Dunaujváros, Dunaföldvár és Paks között 40-60 m vastag a lösztakaró, gazdag és tipusos löszformákkal. A Mezőföld északi részén, a Dunántúli-középhegység előterében, a Balaton árkanak ~~DK~~ ^{ÉK} felé való folytatásában kisebb beszüllyedt medencék, peremsüllyedékek helyezkednek el. Ilyenek a tőzeges felszínű Sárrét a Keleti -Bakony déli lábánál, a vízenyős Zámolyi-medence a Vértes és a Velencei hegység között. Ez utóbbi déli előterében pedig a Velencei tó sekély vízzel kitöltött, erősen nádasodó medencéje fekszik.

A Mezőföld lösztáblás, kötött homokos felszínén kitűnően termő csernozjom talajok képződtek, amelyeken gabonafélék és kapásnövények diszlenek. A Sió-Sárvíz öntéses, réti agyagos talaját pedig rétek és legelők foglalják el.

Az önálló tájegységet a következő tájrészek alkotják:

1./ Észak Mezőföld

A Mezőföld legmagasabbra kiemelt és legjobban tagolt, lösszel borított pannon táblarögei tartoznak ide. Magába foglalja a középhegységek D-i lábaitól nagyjából a budapest-székesfehérvári vasutvonalig húzódó fiatal negyedkori dombvidéket és a

Velencei hegységet.

Határai ÉNy-on a Vértes hegység, É-on a Gerecse, Ék-en és K-en a Kigyós patak, a Benta patak és a Duna völgye; Ny-on pedig a Móri árok és a Fejér megyei Sárrét képezi a határt.

A korábbi kutatók e területet nem tekintették a Mezőföld tartozékának, hanem résztájakra bontották és Vértesalja, Gerecsealja, stb. néven emlegették. Észak-Mezőföld egész felszínének morfológiai arculata annyira egységes a hozzá kapcsolódó mezőföldi területrészek felszínalakítási képeivel, hogy azoktól különválasztani semmiféle indok alapján nem lehet, sőt nem is szabad.

Idegen szerkezetű elem az egész területen a Velencei hegységen kívül, csak az Etyeki dombvidék Ny-i peremén jelentkezik. Az egyes résztájak kialakulását a belső és a külső erők együttes hatása szabta meg. Az egyes résztájak, amelyek a sok rokonvonás mellett egyéni morfológiai sajátosságokkal is rendelkeznek, a következők:

Szent-László dombvidék

Etyeki dombvidék

Pusztazámor-sóskuti pannon rögvidék,

Érd-battai- és az Ercsi-táblarög

Pázmánd-verébi-dombvidék

A dombvidék északi peremterülete /Vértesalja/

Zámolyi-tábla.

2./ A Mezőföld-Duna-Sárvíz közötti terület:

A Mezőföld Duna-Sárvíz közti területe tulajdonképpen a nagy magasságra kiemelt és mikrotektonikusan feldarabolt Északmezőföldi dombvidék DK-i folytatása. Ez a nagykiterjedésű ÉNy-DK-i irányban hosszan elnyúló és DK felé fokozatosan elkeskenyedő lösztakarta dombvidék a Duna völgye és a Sárvíz árkos süllyedéke között alakult ki. Ez a terület sok tekintetben különbözik a szomszédos Észak-Mezőföld területének kialakulásától és fejlődéstörténetétől. A különbségek egységszerűen a terület

földtani felépítésében, sztratigráfiai viszonyaiban és eltérő szerkezeti tulajdonságaiban gyökereznek, másrészt pedig a felszín arculatának kialakulását döntő mértékben meghatározó löszképződés körülményei sem voltak egyformák a pleisztocén jégkorszakok folyamán a Mezőföld különböző tájain.

A Mezőföld Duna-Sárvíz közti területét ÉNy-DK irányu pliocén végi - pleisztocéneleji fő vetődési vonalak két nagyobb táblarögre bontották. /Paks-seregélyesi és a Pentelei táblarögre./ A tektonikus árokban kialakult Sárvíz-völgy és a mai Seregélyesi völgy között ÉNy-DK-i csapásiránnyal Seregélyestől Paksujvárosig húzódik a Paks-seregélyesi táblarög. Ettől K-ÉK-re pedig a Seregélyesi völgyet, a Váli vizet és a Duna völgyet kijelölő árkos süllyedékektől közrefogva a Pentelei táblarög.

3./ A Mezőföld déli része

Dél-Mezőföldet csak Ny és K felé lehet éles szerkezeti és alaktani sajátosságok alapján a szomszédos területektől elválasztani. Ny felé a Sió-Kapos, Sárvíz, K felé pedig a Duna tektonikus völgye határolja. D-en a Sárköz fölött Ny-K-i irányban a tektonikus vonal mentén, mesterséges árokban futó Sió-Sárvíz csatorna vonala ugyan két, morfológiai sajátosságaiban különböző területet választ el egymástól, azonban a csatornától É-ra lévő sík terület a Dunaszentgyörgyi gerincig, folyóvizi feltöltéssel keletkezett és eolikus üledékekkel megemelt hatalmas kiterjedésű terraszfelszín. Lényegében elüt a Mezőföld többi részének morfológiai képétől. É felé ugyancsak eléggé bizonytalanul határolódik el a szomszédos mezőföldi területektől. A sok rokonvonás mellett azonban lényegesen más volt a délmezőföldi terület fejlődéstörténeti multja, mind az egyébként mezőföldi területeké. Délmezőföldön, mint az utolsó interglaciálisig süllyedő területen igen erőteljes fluviátilis és eolikus, az ujpleisztocénban és a holocénban pedig főleg eolikus akkumuláció volt jellegzetes felszínformáló tevékenység. Ennek az eredményeképpen az ujpleisztocénig kifejlődött az Összárvíz törmelékkupja.

Szerkezetét és formakincsét tekintve három fő résztájra oszthatjuk:

Vajtai futóhomokos hát

Györkönyi-löszhát

Dunaszentgyörgyi gerinc.

4./ Mezőföld nyugati része.

A Sárvíz széles árkos süllyedékétől Ny-ra a Sió-Balaton és a Sárrét medencéje között elhelyezkedő Ny-Mezőföld felszínének csekély magasságra kiemelt, enyhén hullámos síkság. Különösen a középső és É-i részein csekély a reliefenergia. A gyengén hullámos felszíni tábladaraboknak csak azok a viszonylag keskeny peremrészei tagoltabbak, amelyek tekintélyes mélységre süllyedt medencékkel, vagy szélesebb folyóvölgyekkel érintkeznek.

A tárgyalandó terület résztájakra különítése nehéz feladat, és csak ott nem okoz különösebb problémát, ahol az egyes részek határai a felszín külső képén is feltűnnek. Ennek figyelembevételével a következő résztájakra oszthatjuk:

Füzfő-küngösi-táblarög

Polgárdi-táblarög

Lajoskomárom-kislángi-tábla

Enyingi-hát

Bogárd-igari-löszfennsík

Bozót-völgy-Sárvíz-völgy közötti löszöshát

Kálózi-löszöshát.

A fentiekben körülhatárolt Mezőföld területe a Velencei hegységgel együtt $4588,3 \text{ km}^2$, a Velencei hegységet nem beleszámítva 4500 km^2 . A Mezőföld legnagyobb É-D-i irányú kiterjedése Bicske-Sióagárd között 124 km . K-Ny-irányban 70 km . A legnagyobb kiterjedése Siófok és Kisapostag között kb. egyenlő távolságra van az Északi Sarktól és az Egyenlítőtől is.

A Mezőföld természeti földrajzát vizsgáljuk, feltétlen szólni kell a tengerektől való távolságról is, hiszen

ez nagy befolyást gyakorol az adott területre. Az Atlanti óceántól és az Északi tengertől kb. 1000 km távolságra terül el. Ezeknek az óceánoknak és tengereknek nagy szerepe van az éghajlat kialakításában és ezen keresztül a többi természetföldrajzi tényezőre is. /növényzet, állatvilág, vízrajz, domborzat, talaj, stb./ A közelebb fekvő tengerek hatása kevésbé /Adriai tenger, Fekete tenger/ kismértékben csak a Földközi tenger mérséklő hatása érvényesül. Ennek oka a Mezőföldön érvényesülő ÉNy-i széliránnyal magyarázható. Éghajlatára még több természeti tényező is hatással van. Így a Dunántúli középhegység szél és csapadékárnyékában való fekvés. Ez rányomja a tájra a bélyegét és a Mezőföldet jellegzetes, valóban külön tájra és egyben az egyik legszebb és legváltozatosabb tájak közé sorolja.

Ahhoz, hogy a Mezőföld élővilágát és annak fejlődését vizsgálni tudjuk, feltétlenül szükséges az éghajlati elemek részletes áttekintése is. Hiszen az éghajlati elemek összessége szabja meg elsősorban az élővilág létét, fejlődését.

A hőmérsékletet vizsgálva megállapíthatjuk, hogy az évi középhőmérséklet a mezőföldi állomásokon 10°C - $10,9^{\circ}\text{C}$ között váltakozik. A Velencei hegység magasabb részein 9°C - $9,5^{\circ}\text{C}$ között ingadozik a hőmérséklet. Ezzel szemben a mélyebb fekvésű völgyekben a középhőmérséklet $10,5^{\circ}\text{C}$. A D-i, illetve délkeleti lejtők kissé melegebbek, ezt a növényi vegetáció is bizonyítja. A leghidegebb hónap általában a január, a hőmérséklet mindig fagypont alatt van. Januártól február végéig általában $2-3^{\circ}\text{C}$ -kal emelkedik a hőmérséklet. Áprilisban már meghaladja a $10-12^{\circ}\text{C}$ -t. Júniusban az emelkedés lassú, júliusban éri el a hőmérséklet a maximumot, amely kb. 22°C körül van. Az utóbbi esztendőkből némi eltolódás észlelhető július hónap rovására, június hónappal szemben. Augusztusban már süllyed a hőmérséklet, és ez a süllyedés október, november hónapban $5-6,5^{\circ}\text{C}$ körül jár. A csökkenés mindig gyorsabban, sok esetben rohamosabban következik be,

mint a felmelegedés. A december általában enyhébb a február hónapnál. Megemlítendő a Balaton közvetlen hőmérsékleti befolyása, persze inkább - speciális - időjárási esetekben van jelentősége. Az átlagos maximumok-minimumok azt mutatják, hogy a Mezőföld a Dunántul legkontinentálisabb éghajlati tája. Különösen a téli lehülései számottevőek.

A napfénytartam mennyisége a Duna-Tisza-közének D-i része után következik, kb. 2000 óra. A Mezőföld a nap-sütés időtartamát tekintve a Dunántul legkedvezőbb helyzetben levő tája. Csupán az Alföld középső része mulja felül, ezért is gazdag a növényi vegetáció és különböző mediterrán, déli eredetű állatfajok letelepedési területe is.

A Mezőföld az ország derült tájai közé tartozik, D-i fele az egész Dunántul legderültebb tájának tekinthető.

A Mezőföld a Ny-i légáramlások övében fekszik, azonban a Ny-i szél az Alpok következtében nem juthat be a Mezőföldre akadálytalanul, iránya ÉNy-i lesz. A szélirány eltolódást is mutathat. A téli hónapokban délies, vagy keleties irányu is lehet. A szél erőssége általában mérsékelt és irányát, sebességét a domborzat is megváltoztatja.

A csapadék nagy területi és időbeli változatosságot mutat. Az évi átlagos csapadék 600 mm alatt van. A Velencei tótól DK-re ennél is kevesebb a csapadék. Olyan helyeket is találunk, ahol az átlag csak 550 mm körül van. Csór-Inota-Várpalota környéke feltűnően szegény csapadékban, valószínűleg a Bakony esőárnyékának köszönheti. A legtöbb csapadék nyáron esik, télen sok esetben csak 35-40 mm-es. A csapadék májusban éri el a maximumot, ekkor sokat segít a vegetáció növekedésében. A nyári hónapokban az aszály is sok esetben jelentkezik. A csapadékos napok száma 130-135 nap. Nyáron gyakoriak a zivatarok, évente általában kétszer jégesőre is számíthatunk. A hónap nagy szerepe van a vízháztartásban, hatással van a növény és állatvilágra is. A hótakarós napok évi átlagos száma 32, ^{a hó}átlagos vastagsága 7-8 cm.

A Mezőföld éghajlati szempontból is a Dunántulon különleges helyzetet foglal el, ebből a különleges helyzetből következik, hogy flórája is sok tekintetben eltérő a többi dunántuli tájtól és zoológiailag is különleges képet mutat.

T Á B L Á Z A T

Évi középhőmérsékletek /1901-60/ között

Helység	Tszf-i magasság m	Évi átlag
Alcsut	162	10,0
Székesfehérvár	113	10,7
Siófok	112	10,6
Paks	103	11,0

T Á B L Á Z A T

Átlagos évi csapadékmennyiségek 1901-60 között

Adony	523 mm évi
Tordas	580 mm
Martonvásár	551 mm
Ráckeresztur	568 mm
Alcsut	537 mm
Zichyujfalu	561 mm
Dunaföldvár	598 mm
Paks	585 mm
Csákvár	580 mm
Pátka	581 mm
Kisvelence	532 mm
Agárd	556 mm
Moha	571 mm
Székesfehérvár	565 mm
Káloz	573 mm
Siófok	623 mm
Simontornya	631 mm

A Mezőföld vízhálózata

A Mezőföld felszínének kialakításában a felszíni vizek munkája a lineáris és areális erozió játszotta az egyik legfon-

tosabb szerepet. Amióta a Pannon tenger, majd a pliocén beltőrendszer elvonult a területről, a kiemelkedett tengerfenék a felső pliocén és a pleisztocén folyamán a víz felszinformáló munkájának nyomán is igen jelentős változáson ment keresztül. A pliocénvégi - pleisztocén vízhálózat azonban egészen más képet mutatott, mint a napjainkban, az akkori vízhálózat még alig sejtette a mai képet. A Mezőföld mai formájában igen fiatal. Legjelentősebb vízfolyásai is csak az ujpleisztocén elején kezdik elfoglalni nagyjából mai helyüket.

Nagyobb, állandóan bő vizet vezető folyók nem szelik át tájunkat, ugyanis a Mezőföld ÉNy-i és É-i peremén húzódó Dunántuli középhegységnek csak viszonylag keskeny s ráadásul a Ny-i csapadékhozó szelek árnyékában lévő oldala szolgáltat némi lefolyó vízmennyiséget.

A Mezőföld felszíni vízfolyásokban való szegénységét jelentős mértékben okozza az is, hogy a löszös és futóhomokos területeken számottevő kisebb nagyobb lefolyástalan területek vannak. A múlt században lefolytatott nagyarányú szabályozások előtt, a mainál is sokkal kevesebb felszíni víz jutott el a Dunába. Rossz lefolyás, mocsaras, nagykiterjedésű árterek hálózta be a Mezőföld legnagyobb folyóvölgyeit. A Dunántuli középhegységből a Mezőföldön át a Dunához tartó folyók vizük jelentős részét már a Középhegység lábánál a Mezőföld ÉNy-i peremén sorakozó süllyedékterületeken elvesztették. A Galya patak, a Séd viszonylag bővizű vízfolyásai a jelenleg is süllyedő Sárrét területén igen sok vizet veszítettek, sőt veszítenek még ma is, annak ellenére, hogy a Sárrét területe át- meg át van szöve mesterséges csatornákkal.

Ugyanígy veszett el a Császár patak vizének jelentős része a csatornázás előtt a Zámolyi medencében. Nem volt rendes lefolyása a Velencei tónak sem, míg meg nem építették a Dinnyés-Kajtori csatornát.

Megállapíthatjuk, hogy a felszíni vízfolyásokban meglehetősen szegény Mezőföld nagyobb folyóinak, patakjainak csak egy része tekinthető természetes állapotban levőnek és éppen a legnagyobb vízfolyások nem közvetlenül az éghajlati

főként a csapadékviszonyok döntő befolyása alatt állnak, hanem vízmennyiségüknek, vízhozamuknak a közvetlen meghatározói az időben és térben távolabbi okok hatására szükségszerűen bekövetkező társadalmi beavatkozások.

A Mezőföld vízháztartásában játszott jelentős szerepénél fogva különös, talán még a felszíni vizeknél is nagyobb figyelmet érdemel a talajviz, mint a felszínalatti vizek legfontosabb megjelenési formája.

Felszín alatti vizek:

A felszín alatti vizek közül a talajvizen kívül csupán a rétegvizekkel érdemes foglalkoznunk. A Mezőföld legkülönbözőbb területein eltérő mélységekből felszínre kerülő vizeket számos artézi kut tárja fel. A rétegvíz, illetve a talajviz előbukkanások között szinte egyetlen egyet sem találunk, amelyiknek állandó vízszolgáltatása lenne. Az év legnagyobb részében csak gyengén szivárognak, a vízszintek leszállására pedig teljes elapadással reagálnak. Igen jelentős a talajviz, főként az ivóvizellátás, a mezőgazdasági termelés és a jellegzetes madárvilág kialakulása szempontjából is. A felszín alatt könnyen elérhető, legkisebb mélységben találunk talajviz-szinteket, általában a völgyek és süllyedékterületek térszínein. 2-4 m mélységben elérhető talajviztükrök helyezkedik el a Sár-rét területén, a Velencei tó tágabb értelemben vett medencéjében, a Zámolyi medencében, Szent László-víz, Váli víz és számos kisebb nagyobb völgy, valamint kisebb süllyedékek felszínén /Rétszilasi lapos/

A talajvizjáték, a talajvízszint évi ingadozásának jellemzése a Mezőföldön ma még elég nehéz feladat, mert az ingadozás törvényszerűségeinek megállapításához sok évi átlagok szükségesek, viszont területünkön általában csak az 50-es évek óta vannak állandó mérések és megfigyelések. A havi átlagok alapján kiszámított évi ingadozásnál nagyobb az abszolút évi ingadozás. A legkiegyensúlyozottabb talajvizjárás a magasabb pannon hátakon, rögökön jelentkezik.

A talajvízszint időbeli változását csak vázlatosan rajzolhatjuk meg. A legmagasabb talajvízállás a legtöbb esetben

a tavaszi hónapokban figyelhető meg. A minimumok ezzel szemben csaknem kivétel nélkül ősszel, szeptember és október hónapokban jelentkeznek. A nyári évszakban nagy a párolgás és ezen felül a lehulló csapadékból is kevesebb jut a talajba. A nyár vége és az ősz eleje a magas párolgás mellett általában csapadékszegény is lehet.

Felszíni vízfolyások:

A Mezőföld területéről lefolyó vizek a patakok és nagyobb vízfolyások közvetítésével, részben közvetlenül, részben pedig a Sió Sárviz csatornán át jutnak a Dunába. Csak a legkisebb vízfolyások azok, amelyeknek teljes vízgyűjtő területe a Mezőföldön van. A nagyobb patakok, pedig vizük legnagyobb részét nem a mezőföldi területről gyűjtik. Sokkal kisebb lefolyástalan terület ahonnan a lehulló csapadék csak talajvizáramlással jut el. Ilyen területeken sok az időszakos állóvíz is.

A Mezőföld folyóvizeit a következőképpen csoportosíthatjuk:

Sió-Kapos és Sárviz /Nádor-csatorna/ vízrendszere közvetlenül a Dunába torkoló vízfolyások.

A Sión mért eddigi legnagyobb vizingadozás 678 cm. A Sárviz /Nádor-csatorna/ vízhozama elsősorban a hóolvasás során lefutó víztöbbletből adódik, amely kora tavasszal a csekély elszívárgás és alacsony párolgásértékek miatt valóban a vízfolyásokba került. A legalacsonyabbak a vízhozamértékek augusztusban és szeptemberben a gyakran jelentkező nyárvégi szárazság és erős párolgás következményeképpen. A Nádor-csatornán a legnagyobb ismert vízjáték 632 cm.

Sajnos a kisebb vízfolyásoknál nem állnak rendelkezésünkre rendszeres megfigyelési adatok. A meglévő adatokból viszont kitűnik, hogy a vízmennyiség időnként egy-egy nagy eső, felhőszakadás után rendkívüli mértékben felduzzadhat rövid időre, más esetben pedig igen alacsony értékek mutatkoznak. Hirtelen bekövetkező olvasás is kedvező viszonyok mellett nagy vízhozamokat eredményezhet, száraz időszakok esetében pedig alig csörgedezik a meder fenekén egy kevés víz. Különösen szeszélyes vízjárásu a Berta patak, Szent László

viz és a Váli-viz. A vízgyűjtő terület nagyságát figyelembe véve érdekes megfigyelnünk, hogy pl. a 923 km^2 vízgyűjtővel rendelkező Dinnyés-Kajtori csatorna sokévi középvízhozamának az átlaga a Sárviz torkolata közelében Sárkeresztturnál 1600 l/sec , ugyanakkor az 543 km^2 vízgyűjtővel rendelkező Galyaé Székesfehérvárnál 1800 l/sec . Itt arról van szó, hogy a Galya nagyobb fajlagos lefolyással rendelkező, részben karsztos területről szedi össze vizeit, rövid a folyásszakasza a kicsiny reliefenergiájú, üledékes kőzetekből felépített területen, a Dinnyés-Kajtori csatorna viszont a Velencei tó lecsapolása és a tavon, valamint a viszonylag száraz mezőföldi területen hosszan átfolyó vizek nagy része elpárolog.

A Mezőföldön vízrajzi szempontból a talajviz és a folyóvizek mellett az állóvizeknek van a legnagyobb jelentőségük. A Velencei tavon kívül a mezőföldi tavak többségének csak kicsiny a vízfelülete, számukat tekintve azonban mégsem mondhatók jelentékteleneknek. A Mezőföld területén több mint 25 kisebb nagyobb tó foglal helyet. Ilyenek:

bicskei Alsó és Felső tó

Cikola puszta között lévő Liviai halastavak

dunaföldvári Felső tó

székesfehérvári Sóstó

Sárviz völgyében elhelyezkedő duzzasztott tavak /szabadbattyáni, soponyai, sárszentágotai, sáregresi, cecei halastavak/ sárkereszturi Sárkány tó, stb.

A Mezőföld tavai tektonikus árkokban, lapos süllyedésekben, és mesterségesen elgátolt völgymedencékben keletkeztek. A kisebb mezőföldi tavak legtöbbje a felsoroltak egy része is ideiglenes tó. Vagy az év nagy részében szárazak, vagy csak különösen száraz években tűnik el a vizük. Vízjárásuk és természetes kiterjedésük is nagyban függ a csapadékviszonyoktól, a lehullott csapadék mennyiségétől és eloszlásától. Sok kiszáradt és elszikesedett egykori tófenéket is ismerünk, amelyekben nagyon ritkán, nagy esőzések alkalmával gyűlik össze a csapadékvíz.

Az összes mezőföldi tavak vízterülete a Balatont természetesen nem számítva, alig több, mint 40 km^2 .

A 40 km^2 -nyi vízfelületből egyedül a Velencei tó 26 km^2 víztükörrel részesedik, míg a többi hozzávetőlegesen ~~14~~ 14 km^2 -nyi vízfelület a kisebb süllyedésekben és völgymedencékben felduzzasztott tavak között oszlik meg.

Jelentősebb tájképfőmáló szerepe egyedül a Velencei tónak van, a tónak az óholocénben a mainál 5-6 m-rel magasabb vízállása is volt, ennek megfelelően természetesen területe is nagyobb volt. Ismeretes, hogy a tómedence 1866-ban teljesen kiszáradt. Valószínűleg az újholocénban a tó gyakori vízállásváltozásai során többször is elapadt a medencéből a víz.

Egyébként a tómedence mind jobban feltöltődik, főként a tóba ömlő Császárvíz hordalékával. A Császárvíz hordaléka tölti ki a régebben magasabb vízálláskor a Velencei tóhoz tartozott Nádas-tavat, amelynek végleges kiszáradása azonban már társadalmi beavatkozásra a múlt században és századunkban végrehajtott ármentesítő és szabályozási munkálatok eredményeként következett be.

Sédi szerint a tó mai területe 25922 km^2 , hossza $10,54 \text{ km}$, legnagyobb szélessége Pákozd és Dinnyés között $3,3 \text{ km}$, legkisebb szélessége Agárdnál $2,07 \text{ km}$, átlagos mélysége $1,2 \text{ m}$, legnagyobb mélysége Gárdonyinál 2 m . A tó területének ma már csak közel $2/3$ része azaz 16 km^2 a nyílt víz, a többi nádas. A feltöltődésnek igen előrehaladott állapotában van, a teljes feltöltődés csak emberi beavatkozással kerülhető el.

A Velencei tavat a beleömlő patakok /Császárvíz, Vereb-Pázmándi patak, Laposvölgy patakja stb./ a talajvíz és a csapadék is táplálja. A patakok kiegyensúlyozatlan vízjárása természetesen a tó vízszintingadozását is erősen befolyásolná, ha a tó vizének utánpótlásában nem lenne a talajvíznek jelentős szerepe. A szabályozásokkal kapcsolatban megépítették a Velencei tó felesleges vizét levezető Dinnyés-Kajtori csatornát, azóta a tó vízállása részben az embertől is függ.

Az őszi esők beköszöntése után elég gyorsan emelkedik a vízállás, majd a téli időszakban bizonyos mértékű

állandóság észlelhető. A hidegebb teleken a tó csaknem fenéig befagy. A vízszint nagyobb emelkedése azután csak áprilisban mutatkozik, a hóolvadás és a tavaszi esőzések következtében.

Általában a Mezőföldön ma már minden kisebb vízfolyás is szabályozott mederben folyik.

III.

A MEZŐFÖLD NÖVÉNYZETÉNEK - FLÓRA - JÁNAK - ÁLTALÁNOS JELLEMZÉSE

A Mezőföld növényföldrajzi helyzete:

a./ A szikesek és sziksós tavak növényzete



Sárkeresztúr - Sárkánytó.

A Mezőföldnek földrajzi hovatartozósága az Alföld és a Dunántul között vitás lehet, növényföldrajzilag nyilván az Alföldhöz tartozik a Duna-Tisza-közével egy flórajárásba.

A Mezőföldnek és a Duna-Tisza-közének összetartozását főleg az bizonyítja, hogy a Mezőföld homokpusztáinak vegetációja szakasztott mása a Duna-Tisza-köz homokjának.

A Sárvíz menti szikesek és sziksós tavak vegetáció tekintetében ugyancsak alig különböznek a Duna-Tisza köze hasonló területeinek növénytakarójától, a mezőföldi gazdag löszflórának pedig ugyancsak közeli rokonai azok a flóratörések, amelyek a Duna-Tisza közén a lösz eredeti flórájából még megmaradtak.

A Sárvíz mentén Sárkeresztturnál, főleg Sárszentágótánál Sárbogárdig, Rétszilásig nyomokban Cecéig sziksóban gazdag szikesek vannak, amelyek nagyrészt ma is vizállások, vagy ma már kiszáritott szikes tavak köré csoportosulnak.

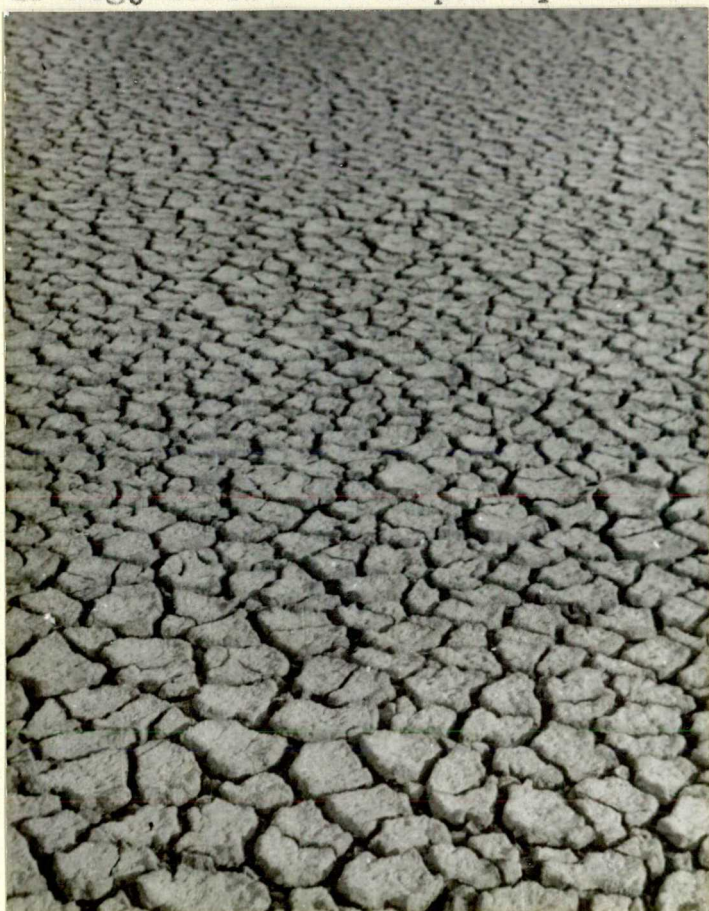
A sárkereszturi Sós-tó a község szélén terül el, ugyiszintén a sárszentágótai Sós-tó és Kis-tó is. Ezek nyár végére gyakran teljesen, vagy nagyrészt kiszáradnak, fenekükön kivirágzik a sziksó, s csak a legtöbb szódát elviselő növények a *Salicornia herbacea*, a *Suaeda maritima*, a *Scorollus pannonicus*, a *Puccinellia distans*, a *Camphorosma annua*, a *Chenopodium botryoides* népesítik be.

A magasabban fekvő, szárazabb szintben a *Festuca pseudovina* gyepe az uralkodó, mind a cickafarkos, mind az ürmös változatban. A mélyebb, tehát nedvesebb szintben gyakran sziksós pocsolyák szélén a *Puccinellia distans* ssp. *limosa* gyepe az uralkodó. Ezután a szikes tófenéknek az asszociációja következik *crypsidetum aculeatae*. A szikfok sókedvelő növényei között vannak tavasszal és ősszel virító jellegzetességek. Májusban különösen a *Lepidium cartilagineum* fehér virágtömege tűnik fel. Ősszel a szikfok helyenként lila virág-szőnyeget visel, melyet az *Aster tripolium* ssp. *pannonicus* alkot. A szikes pusztákon, a *Festuca pseudovina* gypében jellemző növény az ősszel virító *Statice gmelini*. A *Festuca pseudovina*-gyepeknek leginkább az üdébb nedvesebb, homokosabb talaju kevésbé szikes változataiban tavasszal sok színes virágú növény terem, így az *Orchis coriophora*, az *Astragalus asper*, a *Melandrium viscosum*, stb.

Az erősen sziksós helyeket kedveli a *Plantago maritima*. Gyakori a *Gypsophila muralis*, amely a sárbogárdi szikeseken bőven terem. Mig Sárszentágota és Sárkeresztur

szikes tófenekeiben csak egy sóballa faj a *Suaeda maritima* ssp. *prostrata* fordul elő, Sárbogárd felé Bébicmajor közelében az Alföld benszülöttje a *Suaeda pannonica* jelenik meg. A *Camphorosma* társaságában a *Camphorosmetum annuae* jellemző növény tavasszal az aprótermetű vékony *Plantago tenuiflora*. Május hó folyamán gyakori a *Matricaria chamomilla* var. *salina*.

A sárszentágotai Kis-tó partján a székfű ugyancsak bőven terem, a tó vizében pedig a *Zannichellia palustris* mellett a *Ranunculus petiveri* var. *carinatus* nyitja tömegesen fehér virágait. A szikes tavak nádasaiban a *Cirsium brachycephalum* valódi alföldi képet nyújt. A sziksóban kevésbé gazdag mélyedésekben jellemző a *Triglochin maritimum*, valamint az *Orchis laxiflora* ssp. *palustris* és a *Scorzonera parviflora* is. A szikeseken átvezető, keményre taposott utak szélén itt is megjelenik a *Coronopus squamatus* teljesen a földre lapulva.



Kopár szik - Sárszentágota.

b./ A Velencei-tó és környékének növényvilága.

A tó keleti részének vize kissé lugos, így növényzete egyhangu, hinárja kevés, nyugati részén a tó vize is

édesebb a nádasok vegetációja gazdagabb, A tónak több mint 1/3 részét fedi nádas, gyakoriak az uszó lápszigetek. Partján Pákozd-Dinnyés-Velence közt több ponton sókivirágzások vannak. Dinnyés-Velence közti szikes partot sziki vegetáció borítja. Főleg ősszel pompázó *Aster tripolium* ssp. *pannonicus*. Azokon a foltokon ahol a sziksó fehérén kivirágzik a *Suaeda*-fajok, és pedig a *S. maritima*-nak *prostrata* alfaja és a *S. panonica* a *Camphorosma annua*, a *Salicornia herbacea*, valamint a bajuszpázsit élnek. A homokos területeken a magyar palka /az *Acorellus pannonicus*/ jelenik meg.

Dinnyésnél a vasutállomás és a tó nádasai közötti területen nagyobb kiterjedésű szikes legelő van, amelyen a *Festuca pseudovina* uralkodik. A leggyakoribb sásfaj a *Carex distans*, helyenként a *Carex divisa* az uralkodó. Ezen a szikes réten él ^a *Lotus tenuis*.

A tó szélét és belsejének is jelentékeny részét a *Phragmites* ~~vulgaris~~ foglalja el. A tó egész keleti részének nádasában alig él a nádön kívül más növény. Itt-ott a *Cyperus* ~~lacustris~~ és a mételykoró fordul elő. Hinárfajokban is szegény a víz. Lényegesen más a tó Ny-i sarka. A nádasok itt apróbb tisztásokat választanak el, melyeknek vizét a tóba ömlő Császár-patak, valamint a kisebb, pákozdí gránithegyekből eredő szivárgások édesítik. A vízben itt gyakori a *Chara tomentosa*, az *Utricularia vulgaris*. Kerner szerint a tóban, ^{leggyakoribb} valamikor a *Stratiotes aloides* és a *Nymphaea alba* is élt. (Gyakori) növényfajok itt az *Utricularia vulgaris* hihetetlen tömege és a békatutaj. ^{Előfordul} (Gyakori) még a *Ceratophyllum submersum* és a *Chara tomentosa*.

Nincs a tónak sem páfránya, sem egyetlen víziharasztja sem.

A Velencei tó tehát egészen más jellegű, mint a Kisbalaton, tulajdonképpen nagy kiterjedésű szikes tóról van szó.



Velencei - tó.

c./ A Sárviz egykori ártere

A Sárviz csatorna megépítése előtt a mocsári vegetációnak nagy tere volt. Valamikor a tavirózsák, mind a fehér, mind a sárga éltek az állóvizekben, nem hiányzott a kolokán, tömeges volt az *Acorus calamus*.

Ma jellemző növénye a Sárviz mocsaras partjának az *Armoracia macrocarpa*. Tavasszal gyakori az *Orchis morio*, a *Cardamine pratensis* ssp. *dentata*, a *Polygala comosa*, a *Viola pumila* és a *Rhinanthus glaber*.

d./ A Sárrét rétségének növényvilága

A Sárrét ma a növényföldrajz nézőpontjából nagyrészt kulturterület, lápjait lecsapolták, s növényzete csaknem teljesen megváltozott. Az eredeti vegetáció töredékeit csak a Bakony hegység lábánál, ott, ahol a Sárviz forrásai fakadnak, ahol a lecsapolás nem érte el teljesen célját, található meg. Ilyen láprétek vannak még Bodajk, Iszkaszentgyörgy, Pétfürdő környékén. Növényzetük sajátossága, hogy a gyepek alkotásában nagyon nagy szerepe van a nyulfarkfünek, másik jellemző faja

a *Schoenus nigricans*. Jellemző sásfaja a *Carex hostiana*.

e./ A homokpuszták növényvilága

Vajtától, Németkörtől Paksig jelentékeny kiterjedésű homokpuszta húzódik, mely leginkább a megyehatár mentén Kistápé, Akalacs pusztákon sokhelyütt még eléggé eredeti állapotban őrizte meg a homoki vegetációt. A szőlők, akácok az eredeti növénytakarót ugyan megsemmisítették, de a nagyobb buckák növénytakarója, amelyek az erdőfoltok között vannak, természetes állapotban megmaradtak. Ezeken a területeken sok a nyárfa, nem alkotnak zárt erdőket, inkább ligetes facsoportokat, köztük valódi buckaflóra díszlik.

A legfontosabb gyepalkotó füve a *Festuca vaginata*. Az évelő és az egyéves fűvekből álló gyep térben és időben váltja egymást, mert a leromló *Festuca vaginata* gyepből *Bromus tectorum*-gyep lesz, s ez újra megköti a homokot. A mészben nagyon gazdag buckatetőkön a *Fumana vulgaris* található.

A *Festuca vaginata* gyepében nagyon jellemző pázsitfű a *Stipa pennata* és a deres fényperje. A tolnai homokterület érdekes tagja a koratavaszi tarka sáfrány /*Crocus variegatus*/. Gyakori a buckás hátakon a *Juniperus communis*. Előfordul a *Betula pendula* is.

Jellegzetes és nagyon szép homoki növény a Mezőföldön a gyapjas csüdfű /*Astragalus dasyanthus*/, főleg Dunaújváros környékén. A megyehatár közelében Kistápénál részben idős ültetett fenyves /*Pinus silvestris*/ állományok találhatók. Gyakori a *Tunica saxifraga* is.

f./ A homoki erdőségek jellemző növényvilága

A homokterületeken máig fennmaradtak az Alföldre jellemző kocsányos tölgyerdők /*Quercus robur*/, így Vajta mellett a Nagyerdőben. Legfeltűnőbb a gyertyán /*Carpinus betulus*/ gyakorisága. A vajtai Nagyerdőben előfordul az ezüsthárs /*Tilia argentea*/. Ugyancsak itt megtalálható a *Corydalis cava*, *Hesperis silvestris*, *Lathyrus niger*, *Vinca minor*, és a *Doronicum hungaricum*.

g./ A homokterületek között található zsombékosok és sásos rétek növényvilága



Gyapjúsásos rét - Vajta.

A homokterület buckaközi nagyobb laposaiban annyira jellemző zsombékosok, kisebb foltokban még ma is megtalálhatók a kistápei pusztákon. Vajta határában megtalálható az *Orchis incarnata*. Ma már a laposok nagy részét lecsapolták, de még sok zsombékos rejtőzik a nehezen bejárható területeken. A gyapjúsásos rétek */Eriophorum latifolium/* nagyon gyakori, legszebbek Vajtánál láthatók.

h./ A lösz és a pannon agyagból álló területek növénytakarója

A lösztalajon is jellegzetes ősi pusztai vegetáció diszlik, akárcsak a homokon. A lejtős löszterületeken a *Festuca sulcata* az uralkodó fű, megtalálható az *Andropogon ischaemum* a *Stipa capillata*, az *Agropyron cristatum*, az *A.repens*. A meredek löszfalak különösen a dunaföldvári magaspart szakadékos részeinek jellemző növénye az *Agropyrum cristatum*, a heverő seprőfű, az *Artemisia campestris*. Az uralkodó pázsitfű az *Andropogon ischaemum*.

A löszdombok egyik legnevezetesebb növénye a pamacslaboda. A szabadon álló löszfalak csaknem növénynélküliek. Minél gye-
pesebb a lösz, annál inkább hasonlít a vegetáció a száraz
domboldalakon, más kőzeteken is kialakuló növényegyüttesek-
hez. A meredek partok párkányain gyakori az *Orlaya grandiflora*
a *Xeranthemum annuum* és a *Iris pumila* is.

Molyhos tölgy /*Quercus pubescens*/ található Polgárdi
és Paks mellett, csertölgy /*Quercus cerris* pedig Dég környé-
kén. A Mezőföld a Dunától legtávolabb levő részén a Balaton-
nál is magasparttal végződik. Flórájuk hasonlít a Duna-menti
magaspartokéhoz.

A lösz a legtöbb helyen maradéktalanul felszántot-
ták és csak a lejtős, szakadékos helyek kerülték ki a kultu-
rát. Az utak mentén azonban az ősi löszflóra sok esetben ma-
radéktalanul megtalálható.

i./ A Zámolyi medence rétsége

A Csákvári, más néven Zámolyi medence, a mai Nagy-
tórét, egykor sokkal vizenyősebb volt, tószzerű lehetett. Ez
a kis medence teljesen alföldi jellegű és semmi sem különíti
el az Alföld hasonló rétjeitől. Jellegzetes növénye a *Cirsium*
brachycephalum, a *Schorzonera parviflora* és az *Orchis palust-*
ris. A Nagytórét legnagyobb része ma már nem is a láprét /*Mo-*
linion/, hanem a mocsárrét fogalmába tartozó *Agrostidetum*.
Jellegzetessége a pusztai és mocsári fauna, melynek alapja
középeurópai, színező elemei főleg balkáni és mediterrán fa-
jok.

j./ A Móri árok növényvilága

A Móri-árok az Alföld benyuló öble. Az eredeti
növényvilágot a kultúra nagyon háttérbe szorította. Az ere-
deti területeken az Alföld növényeit találjuk. /*Aster tripo-*
kium ssp. *pannonicus*, *Achillea asplenifolia*./ Az iszkaszent-
györgyi síklápokra jellemző a *Sesleria coerulea*.

IV.

ORNITOLÓGIAI KUTATÁSTÖRTÉNET
A MEZŐFÖLDÖN

A Mezőföld ornitológiai kutatása régmúlt időkre nyúlik vissza. Hiányosságok ott mutatkoznak, hogy csak egyes kiragadott résztájakat vizsgálták meg a kutatók. Sok, a múltban madártanilag gazdag területéről nincsenek pontos adataink. Így több apróbb résztájból, biotopiá/~~i~~ mozaikokból kell összerakni a Mezőföld ornitológiai kutatástörténetét és ezek alapján általános képet adni e jellegzetes tájról. Talán így sikerül némi visszapillantást is nyerni a múltba, arra az időre, amikor ez a terület, a madárvilág és az ornitológusok paradicsoma volt.

Az első kutató, aki a Mezőföldet, és különösen az itt elterülő Velencei tavat ornitológus szemmel vizsgálta "G r o s s i n g e r B. J. volt", az első magyar összefoglaló madártan szerzője. 1754-ben járt itt ezen a területen, s így írja le benyomásait: "Midőn körüljártam a pákozdi, mások által velenceinek, Kisbalatonnak nevezett tavat, nem csekély csodálkozással néztem a madárfajokat, amelyek szeptemberben ott éltek. Volt százezer madár is! Különféle récék, ludak, hattyúk, buvárok, kanalas gémek, gödények, sirályok, buvár récék, szárcsák, a parton pedig gémek, darvak, székicsérek, szalonkák és bibicek."

Grossinger után hosszú ürré következik, amely alatt inkább csak térképezők és később néhány gyűjtő, preparátor, így az osztrák származású idősebb H o d e k és N a t t e r e r járhatt.

A múlt század 70-80-as éveiben S z i k l a G á b o r a volt Székesfehérvári Főreáliskola tanára kezdte el a madártani vizsgálódásokat, ha nem is mindenben tévedésmentesen. A székesfehérvári Sós-tó is az ő kutatásai nyomán került először a hazai madártani irodalomba.

Ezután következett C h e r n e l I s t v á n korszakalkotó fellépése a XIX.sz. utolsó évtizedében. A nagy magyar ornitológus triász /H e r m a n - C h e r n e l -

- M a d a r á s z / tagja volt és élete fő művének "M a g y a r -
o r s z á g m a d a r a i " című munkájának, különösen a vi-
zi és nádi madarakra vonatkozó adatait és ismereteit jelentő-
sen a Velencei tó vidékén és a Mezőföld különböző területein
szerezte meg. Éveket töltött Velence községben / bőkezű ro-
konainál a Meszleny családnál és szakadatlanul a tavat, a ré-
tet a mezőt járva, gyűjtötte megfigyeléseit. Ő és H e r m a n
O t t ó hozták le 1891 májusában a Budapest-i II. Nemzetközi
Ornitológiai Kongresszus egy kiváló csoportját / H o n e g e r,
lovag T s c h u z i és O t h m a r R e i s e r t stb. /
akik a Velencei tavat és a Mezőföld egyes biotopjait bevezet-
ték a világirodalomba.

Abból az iskolából amelyet C h e r n e l I s t v á n
teremtett Velence-tavi, illetve mezőföldi működésével a XX.
sz. elején kitűnő új erők nőttek ki. Így a fejér megyei kenessey
K e n e s s e y L á s z l ó , aki K á r o l y J á n o s
"Fejér megye története" című hatalmas munkájának a Velencei
tóra és a Mezőföld Fejér megye más részeire vonatkozó madár-
tani leírását állította össze.

Kizárólag a Velencei tó történetéhez tartozik még
a Magyar Királyi Madártani Intézet és a Magyar Ornitológusok
Szövetségének munkatársainak, valamint különféle nemzedékek
tudós képviselőinek kiszállásai és gyűjtései. Mindezen kuta-
tások alapján néhány fontos faunisztikai, fenológiai és ooló-
giai probléma is eldőlt ezen a területen. Próbálok néhány
esetet kiragadni a sok közül: a Sterna kaspiá. Pall. ^{első} ~~egyetlen~~
magyarországi példányát itt lőtték 1889 április 28.-án és
1958-ban a dunnaréce első példányát is itt ejtette el
S z a b ó L á s z l ó V i l m o s. Itt találták meg az
Oxyura leucon^{re}phela, Lusciniola melanopogon és a Acrocephalus
paludicola első magyar fészekaljait is.

Bevezetőmben már említettem, hogy a Mezőföld madár-
tani története, illetve kutatási története elég szegényes,
illetve hiányos. A Mezőföldre teljes egészében kiterjedő,
összefüggő ornitológiai adataink sajnos nincsenek. Csak a
XX. sz. elejétől állnak pontos adatok rendelkezésünkre.

Az 1900-as évek elejétől viszont egyre több lelkes megfigyelővel, kutatóval találkozunk. Olyan megfigyelőkkel is, akik országos hírnévre tettek szert és akik valóságos szerelmesei ennek a tájnak, a Mezőföld madártanilag gazdag területének. A sort R a d e t z k y D e z s ő nevével kezdem. Az ő nevéhez sok értékes adat és megfigyelés fűződik. Tanítóként Tárnok községben kezdi madártani működését. 1911-ben már elismerő működésének jutalmául a Magyar Királyi Ornitológiai Központtól kinevezést kap, mint rendes és hivatalos megfigyelő, Hermann Ottó aláírásával. Először Tárnok község madárvilágát dolgozza fel, majd bejárja az egész Mezőföldet, sőt az ország különböző részeit és gyűjti megfigyeléseit. 1927-ben Székesfehérvárra kerül tanítani és innen járja a környéket. Elsősorban a megyét, a Velencei tavat, a Vértest, a Velencei hegységet, a Sárrétet és a Mohai rétet. Ezek alapján össze lehet állítani a Mezőföld madártani alkatának vázát. Éppen ennek a váznak a kitöltése a jelenlegi Mezőföld-kutatás célja. Vegyük csak sorjába, milyen értékes megfigyelések és munkák fűződnek nevéhez:

A Mezőföld határán, a Vértésben elsőnek ő találta meg fészkelve a *Falco cherrug*-ot. Ő bizonyította elsőnek hitelesen a *Tringa stagnatilis* dunántúli, mezőföldi fészkelését is. A *Numenius arquata* első hazai fészkelésének bizonyítása is az ő nevéhez fűződik, 1928-ban a fejér megyei Sárréten, annak keleti öblözetében, a Mohai réten. N a v r a t i l D e z s ő v e l ketten ők alapítják meg a Magyar Ornitológiai Szövetséget és indítják meg "A kócsag" című négy nyelvű ornitológiai szaklapot. Ő alapítja meg a Velencei tó partján a Madárvártát /Dinnyésnél/, ezt a II. Világháború alatt elpusztították, ennek utódja a mai "Tudományos Megfigyelő és Kutató Állomás" Dinnyés és Agárd között.

Nagy népszerűsítő munkát végzett madárvédelmet illetően is. Az ő elképzelése szerint készültek a Baranya-Káráász első magyar fészekodugyár által megvásárolt szabadalom alapján a különböző fészekoduk és etetők. Ezeket népszerűsítette. Ebben az időben Székesfehérvár összes parjaiban megtalálhatók voltak: Erzsébet-liget, Sós-tó, Zichy-liget.

Nem utolsó sorban nevéhez fűződik egy számottevő ornitológus gárda felnevelése is. Így M á t é L á s z l ó, akiről később szólni fogok és dr. H o r v á t h L a j o s kandidátus a Magyar Természetudományi Múzeum Madártani Főosztályának vezetője is, aki azóta tudományos munkájával messze-menő elismerésben részesült. Valamikor ő is székesfehérvári diák volt. Radetzky Dezső munkássága révén került az angol W M. C o n g r e v e is a Mezőföld ornitológiai kutatói közé. Ugyanis az ő meghívására jött Magyarországra és több értékes madárfajt és azok fészekaljait gyűjtötte itt a Mezőföldön.

Amint látjuk Radetzky Dezső sokat tett a Mezőföld madártani felkutatása érdekében. 1930^{-as évek} elején az ő birtokában volt az ország legnagyobb oológiai magángyűjteménye 190 fajjal. Ezek nagyrésze a Mezőföldről került ki. Ő azok közé a kutatók közé tartozott, akik egy faj biztos fészkelését és letelepedését - egy adott biotopon - csak akkor m*in*dták ki, ha fészekaljukat is begyűjtötték.

Ennek az ~~el~~kes munkának egyik napról a másikra szakadt vége. 1944 május 1-én az örökmozgó és tevékenykedő, mindig ujat kereső Radetzky Dezső hirtelen meghalt. Nagy veszteség érte az amúgy is kevés számban működő ornitológusokat, elvesztették a Mezőföld madárvilágának igazi ismerőjét.

Az ő neve után M á t é L á s z l ó személyével és munkásságával kell megismerkedni. Máté László ma is élő és kutatónk. Eredetileg vadásznak indult, majd ismeretséget kötött Radetzky Derzsővel, először neki gyűjtött, adatokat szolgáltatott. Később Radetzky Dezső nyomán maga is külön kezdett foglalkozni a Mezőföld madárvilágával és azt első-sorban a honi, itt fészkelő fajok fészekaljainak gyűjtésével kezdte el. Hatalmas oológiai gyűjteményt állított össze, amely ma már a Madártani Intézet tulajdonába ment át. Első-sorban a mocsaras vidékeket járta, így a Velencei tó, Sárrét, Sárszentágota, Sárkeresztur, Rétszilas, majd a fejér megyei Bakony részeit és a Vértes különböző tájait. Kár, hogy megfigyeléseit, eredményeit nem nagyon publikálja. Kisebb közleményeit az Aquillában olvashatjuk, így az 1960/61-es

számban is a Chlidonias hybrida fészkelése is Rétszilason.



Máté László.

Mint vadász és kiváló madárismerő N a g y L á s z l ó nevével is meg kell ismerkednünk. A Mezőföldön Sárszentágotát és Sárkereszturt, mint gazdag átvonuló helyeket ő tette ismertté. Ma az Alföldön él.

Sárszentágotán élt a 30-as évek elején B o r o s s P á l főjegyző, aki kiváló madárismerő volt és különösen értékes vonulási adatokkal ajándékozta meg az ornitológiát.

Ma is élő és dolgozó megfigyelő, kutatók közül feltétlen szólnom kell S z a b ó L á s z l ó V i l m o s tanárról, aki először Velence községben, majd a fejér megyei Csákvár községben él és dolgozik. Ő az általános megfigyelők közé tartozik, elsősorban a Velencei hegység, részben a Velencei tó, a Zámolyi medence és a Vértessomlói madártani feltárá-

sával foglalkozik. Értékes megfigyeléseit az Aquillában, a Madártani Intézet évkönyvében teszi közzé. /Aquila-1960-61 Ritka vonulók a Velencei tavon. Aquilla-1956-57 Partfutó és sárjáró fajok vendégjárása a Velencei tóparton)(1952/54./)

Említeni kell még G e r g e l y i B é l a nevét is. Ő Előszálláson él és sok madártani adattal gazdagította a Mezőföld teljes ornitológiai megismerését.

Az irodalomból is ismert dr. T a p f e l D e z s ő személye és munkássága, aki elsősorban a fejér megyei Bakony és Vértes ragadozó faunáját kutatja.

Nem véletlen, hogy utoljára hagytam a ma működő kutatók közül a Mezőföld legkiemelkedőbb ismerőjét R a d e t z k y J e n ő t Radetzky Dezső fiát. Radetzky Jenő apja oldalán, Tárnokon kezdi munkásságát. Gyermekkorától édesapjával járja a határt, gyűjt, a hatalmas oológiai gyűjtemény nagy részét ő gyűjti be. Hivatalosan 1934-ben lép színre ő észleli ekkor a Streptopelia decaocto első dunántúli megjelenését. Ő foglalkozik a kubik gödrök madárvilágával. Kulturbiotop néven, majd névtelen rezervátum néven említi ezeket az értékes madárfészkelő helyeket. Erre vonatkozó cikke A Kócsag című szaklapban is megjelenik négy nyelven /1936-ban/. Ezen a területen úttörő munkát végzett.

1936-ban elkészíti "Madárkataszter a Velencei tó vidékéről" című tanulmányát. Foglalkozik a tó madártani jelentőségével és azzal a gondolattal is, hogy védett terület létrehozása lenne szükséges, legalább a tó bizonyos részein. Ő hívja fel legelőször a figyelmet a tájornitológiai kutatások szükségességére is.

E z u t á n h o s s z u k é n y s z e r p i h e n ő k ö v e t k e z i k.

A II. Világháború mindent elpusztított. Igazi ornitológiai munkásságát csak 1957-től folytatja, ekkorra teremtnének meg a feltételek ahhoz, hogy ismét munkához láthasson. Közben a háború alatt erősen megrongált oológiai gyűjteményét rendezés alá veszi és 1957-ben az ellenforradalom pusztítása után a Természettudományi Múzeumban helyezi el.

Ezután kezdődik az igazi munkássága. Mit tett és mik a tervei elsősorban a Mezőföld madárvilágának megismerését, kutatását és védelmét illetően? Létrehozta a II. Világháború alatt elpusztult Madárvárta utódaként a "Velence tavi Kutatóállomást" Dinnyés és Agárd között. Ezután a Mezőföld madárvilágát kutató munkaközösséget szervezi meg, melynek magam is tagja vagyok. Új, gazdag madárterületeket fedez fel a Mezőföldön /pl. Soponyai halastavak, stb./ majd kiharcolja a Velencei tó DNY-i részének rezervátummá nyilvánítását /1958-ban/. Ezt követi a sárszentágotai tó és környékének védetté nyilváníttatása községi szinten 1960-ban. A madárvédelem területén is tevékenykedik. A Székesfehérvári József Attila Gimnázium tanulóival a politechnikai órák keretén belül madáretetőket és odukat gyártat. A martonvásári kutatóállomás parkját kísérleti teleppé fejleszti, kb. 60-70 odut rakat ki és számontartja a fészkelő fajokat.

Az 1958-as nemzetközi gólyaév keretében Fejér megye gólyaállományát méri fel, országosan a legtöbb jelentést, adatot ő gyűjti össze. Az irodalom területén is eredményes munkát fejt ki, szinte minden szakmai és tudományos folyóiratban megjelentek és megjelennek cikkei. Kapcsolatot tart továbbá külföldi ornitológusokkal, akik már meghívására jártak itt a kutatóállomáson s a Mezőföld egyes területein.

1957 óta ismét elkezdte az ornológiai gyűjtést, ezideig 185 fajt gyűjtött össze, zömmel a Mezőföld területéről.

Megemlítem még dr. Perlaky Ernő és Horváth József tanárok nevét is. Ők mindketten természetjáró emberek, vadászok és preparátorok is. Ők is sok adatot szolgáltatottak a Mezőföld madárvilágát illetőleg.

Napjainkban egyre inkább gyarapodnak a tudományos intézetek munkatársainak megfigyelései ezen a területen is. A Természettudományi Múzeum részéről dr. Horváth Lajos kandidátus jár gyakran a Mezőföld különböző területeire és végez megfigyeléseket. A Madártani Intézet részéről dr. Kevé András kandidátus, tudományos kutató és dr. Pátkai Imre kandidátus végeznek

megfigyeléseket ezen a területen.

Megemlítendő még az utánpótlás nevelése is, ők valamennyien a Mezőföldet kutató munkaközösség tagjai. Van közöttük üzemi dolgozó, diák, tanító, tanár, gyógyszerész és orvos is. Fár év múlva talán róluk is többet szólhatnak és nevük is bekerül a tudományos szinten dolgozók nevei közé.



Külföldi kutatók - Zámolyi-medence.

V.

ELŐSZÓ ÉS BEVEZETÉS AZ EGYES RÉSZTÁJAK TÁRGYALÁSÁHOZ

A Mezőföld madárvilágának jellegzetes képét több természeti táj biotop tárgyalásának keretén belül szeretném bemutatni. A földrajzi fogalom alatt értendő Mezőföldről pontos adatokat még nem tudok szolgáltatni, mert egyes résztájak most vannak kutatás alatt, illetve a dolgozat terjedelme sem engedi meg. Céлом az, hogy a Mezőföldön azokat a tipikus madárlakta területeket, tájakat, biotopokat tárgyaljam, amelyek fajszámban, egyedszámban kimagaslóak és ornitológiai-

lag legfontosabbak lehetnek az utókor számára is.

Dolgozatomban a hazai, az itt fészkelő, honi fajokat ismertetem részletesebben, csak egyes biotopoknál foglalkozom a vendégek és a ritka átvonulók ismertetésével. Nincs értelme továbbá olyan tájegységekről beszélnem részletesen madártanilag, amelyekre nem jellemzők az átlagnál több és különösebb madárfaj. Ismertetem megfigyeléseim alapján a legkiemelkedőbb területeket, talán ezzel is felhívom a közvélemény figyelmét az értékes, védelemre szoruló madárfajokra, természeti ritkaságokra.

Ez lenne célom, munkámban és dolgozatom írásakor is ez vezérelt. Megmenteni és megismertetni a szépet, a pusztulót és feltárni természeti ritkaságainkat a jelen és az utókor számára.

VI.

R É S Z T Á J A K /biotopok/ M A D Á R V I L Á G Á N A K T A R G Y A L Á S A N A G Y S Á G É S K U T A T O T T - S Á G S Z E R I N T

1. A Velencei-tó, Nádas-tó és környékének madárvilága.



A Velencei-tó kb. 26 km² kiterjedésű területén a Nádas-tavon és a tó környékén 1931/36-os 5 éves ciklusban a következő madárfajok fészkeltek az alant felsorolt mennyiségben. 1931-36-os becslés Radetzky Jenő "Madárkataszter a Velencei tó és környékéről" című munkája alapján történik. Ezt az állományt hasonlítom össze mennyiségileg a mai állománnyal, valamint ismertetem részleteiben az előforduló fajokat.

1. T Á B L A

Jelmagyarázat:

Nincs /eltűnt faj/	=	N
Fogyatkozott fajok	=	F
Növekvő fajok	=	Növ.
Uj fajok	=	Uf.
Régi mennyiségben lévő fajok	=	Rm.

2. T Á B L A

Faj	Régi mennyiség 1931/36	Uj mennyiség 1950/65	Jelma- gyarázat
Podiceps ruficollis	10 pár	20 pár	Növ.
Podiceps nigricollis	15 "	10 "	F.
Podiceps cristatus	58 "	30 "	F.
Podiceps griseigena	8 "	4 "	F.
Ardea cinerea	35 "	35 "	Rm.
Ardea purpurea	45 "	45 "	Rm.
Ardeola ralloides	5 "	-	N.
Egretta alba	3 "	12 "	Növ.
Ixobrychus minutus	25 "	30 "	Növ.
Botaurus stellaris	6 "	/6 "	Rm.
Coconia ciconia	10 "	10 "	Rm.
Platalea leucorodia	48 "	48 "	Rm.
Anser anser	46 "	25 "	F.
Anas platyrhynchos	10 "	20 "	Növ.
Anas querquedula	2 "	2 "	Rm.
Anas strepera	10 "	10 "	Rm.
Aythya ferona	1-2 "	1-2 "	Rm.
Aythya nyroca	50 "	50 "	Rm.
Circus aeruginosus	35 "	25 "	F.
Falco tinnunculus	4-5 "	4-5 "	Rm.
Perdix perdix	40-50 "	40-50 "	Rm.
Coturnix coturnix	20-30 "	5 "	F.
Phasianus colchicus	5 "	25 "	Növ.
Rallus aquaticus	8-10 "	2-3 "	F.
Crex crex	1-2 "	1-2 "	Rm.
Porzana parva	80 "	90 "	Növ.
Porzana pusilla	7-8 "	5 "	F.
Porzana porzana <i>Ordgomei</i>	7-8 "	3 "	F.
Gallinula chloropus	40 "	25 "	F.
Fulica atra	150 "	450 "	Növ.
Vanellus vanellus	15 "	15 "	Rm.
Tringa totanus	5-6 "	5-6 "	Rm.

- 34 -
3. T A B L A

Faj	Régi mennyiség 1931/36	Uj mennyiség 1950/65	Jelmagya- rázat
<i>Gallinago gallinago</i>	2-3 pár	2-3 pár	Rm.
<i>Larus ridibundus</i>	450 "	100 "	F.
<i>Chlidonias niger</i>	90 "	40 "	F.
<i>Streptopelia turtur</i>	10 "	10 "	Rm.
<i>Streptopelia decaocto</i>	1-2 "	200 "	Növ.
<i>Cuculus canorus</i>	6 "	4 "	F.
<i>Athene noctua</i>	3-4 "	2 "	F.
<i>Alcedo atthis</i>	1 "	1 "	Rm.
<i>Upupa epops</i>	2-3 "	2-3 "	Rm.
<i>Jynx torquilla</i>	6 "	6 "	Rm.
<i>Picus viridis</i>	4-5 "	4-5 "	Rm.
<i>Dendrocopos maior</i>	2-3 "	1-2 "	F.
<i>Dendrocopus syriacus balcanicus</i>	-	7-8 "	Uf.
<i>Galerida cristata</i>	60 "	80 "	Növ.
<i>Alauda arvensis</i>	150 "	100 "	F.
<i>Hirundo rustica</i>	250 "	170 "	F.
<i>Delichon urbica</i>	130 "	80-90 "	F.
<i>Riparia riparia</i>	50 "	30 "	F.
<i>Oriolus oriolus</i>	10 "	5 "	F.
<i>Corvux cornix</i>	20 "	10 "	F.
<i>Corvus frugileus</i>	30-40 "	30-40 "	Rm.
<i>Coloeus monedula</i>	5-6 "	10-12 "	Növ.
<i>Pica pica</i>	7 "	10-12 "	Növ.
<i>Parus maior</i>	20 "	20 "	Rm.
<i>Parus caeruleus</i>	8-10 "	3 "	F.
<i>Remiz pendulinus</i>	1-2 "	1-2 "	Rm.
<i>Panurus biarmicus</i>	200 "	150 "	F.
<i>Sitta europaea</i>	2-3 "	1-2 "	F.
<i>Certhia brachydactyla</i>	1-2 "	1 "	Rm.
<i>Turdus merula</i>	6-7 "	10-15 "	Növ.
<i>Oenanthe oenanthe</i>	20 "	15 "	F.
<i>Saxicola torquata</i>	5 "	5 "	Rm.
<i>Saxicola rubetra</i>	5 "	2 "	F.
<i>Phoenicurus phoenicurus</i>	2-3 "	2 "	Rm.

4. T Á B L A

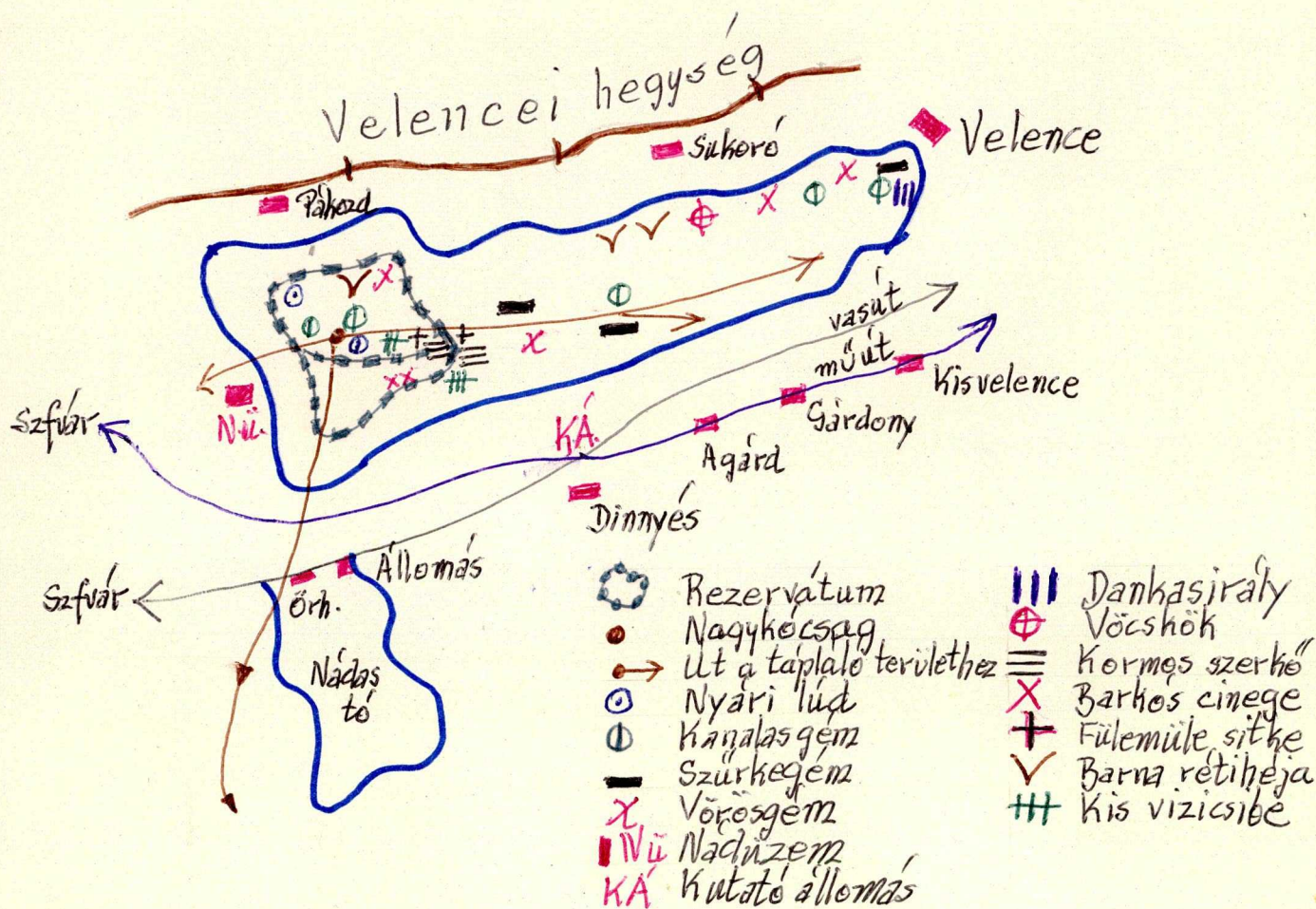
Faj	Régi mennyiség 1931/36	Uj mennyiség 1950/68	Jelmagya- rázat
<i>Luscinia megarhynchos</i>	15 pár	6-7 pár	F.
<i>Luscinia svecica</i>	43 "	20 "	F.
<i>Erithacus rubecula</i>	2 "	2 "	Rm.
<i>Sylvia nisoria</i>	2-3 "	2-3 "	Rm.
<i>Sylvia atricapilla</i>	30 "	35 "	Növ.
<i>Sylvia borin</i>	1-2 "	1-2 "	Rm.
<i>Sylvia communis</i>	30 "	30 "	Rm.
<i>Luscinia melanopogon</i>	290 "	50 "	F.
<i>Locustella lusciniioides</i>	170 "	90 "	F.
<i>Acrocephalus arundinaceus</i>	320 "	350 "	Növ.
<i>Acrocephalus scirpaceus</i>	75 "	160 "	Növ.
<i>Acrocephalus paludicola</i>	1-2 "	1-2 "	Rm.
<i>Acrocephalus schoenobaenus</i>	40 "	60 "	Növ.
<i>Hippolais icterina</i>	1-2 "	1-2 "	Rm.
<i>Phylloscopus collybita</i>	1-2 "	1-2 "	Rm.
<i>Muscicapa striata</i>	8-10 "	4-5 "	F.
<i>Motacilla alba</i>	25 "	25 "	Rm.
<i>Motacilla flava</i>	40-50 "	30 "	F.
<i>Lanius minor</i>	15 "	10 "	F.
<i>Lanius collurio</i>	15 "	15 "	Rm.
<i>Sturnus vulgaris</i>	4-5 "	20-25 "	Növ.
<i>Passer domesticus</i>	100 "	100 "	Rm.
<i>Passer montanus</i>	80 "	80 "	Rm.
<i>Chloris chloris</i>	20 "	30 "	Növ.
<i>Carduelis cannabina</i>	8 "	10 "	Növ.
<i>Carduelis carduelis</i>	8-10 "	10-15 "	Növ.
<i>Serinus serinus</i>	1-2 "	10 "	Növ.
<i>Fringilla coelebs</i>	20 "	10 "	F.
<i>Emberiza calandra</i>	25 "	25 "	Rm.
<i>Emberiza citrinella</i>	3-4 "	3-4 "	Rm.
<i>Emberiza hortulana</i>	2 "	-	N.
<i>Emberiza schoeniclus</i>	30 "	50 "	Növ.



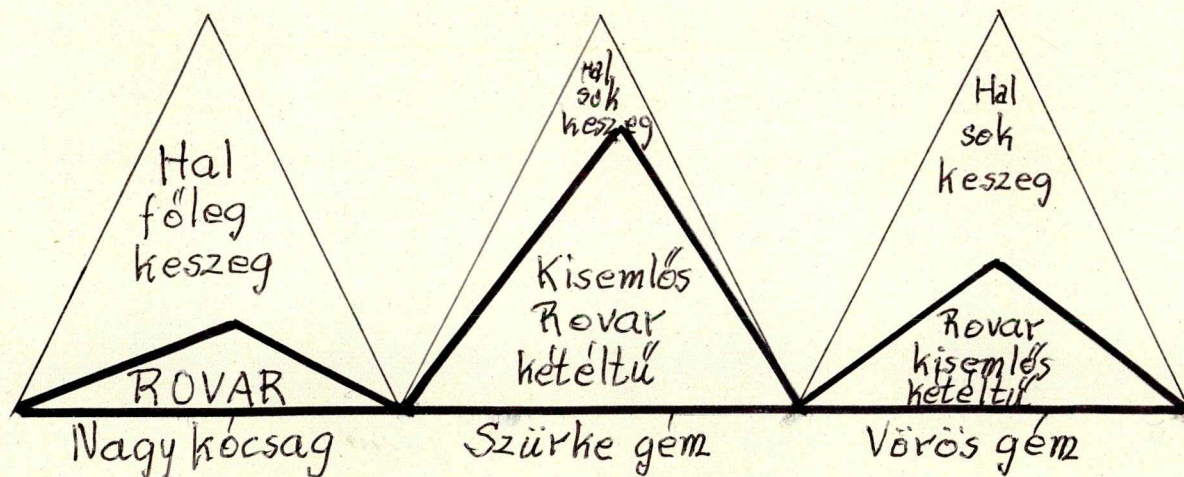
Nád-kupacok a Velencei-tónál.



Fiatalkes réce.



Néhány madárfaj fészkelési helye a Velencei tavon.



Adatok a gémfélék táplálkozásához

A ma fészkelő fajok részletes ismertetése:

Podiceps ruficollis Pall. /Kis-vöcsök/

Vonulása alkalmával gyakori, mindenütt előbukkan ez a "gombóc bujár". Fészkelésre a sekélyebb vizű tórészeket keresi fel, így a sukorói zsombékos részeken tanyázik szívesen számuk az utóbbi években növekszik.



Podiceps ruficollis fészekalja.

Podiceps nigricollis Brehm. /Feketenyaku vöcsök/

A tavon régebben elég gyakori volt, számuk évről évre fogy. Chernel István aki a tavat a vöcsök "locus classicusának" nevezte, az akkori állapotok szerint most ugyancsak csodálkozhatna. Fészük a velencei sarok sirály fészkei között található. Vonuláskor több esetben 150-200 db-ot is megfigyeltem. /1958-1964 tavaszán/

Podiceps cristatus L. /Bubos vöcsök/

Szórványosan az egész tavon fészkel, de különösen a már említett körülmények között a velencei sarokban a sirálytelep közelében. Számuk kb. ³⁰(50-60) párra tehető.

Ardea cinerea L. /Szürke gém/

A tó legendás büszkesége. A múlttól 30 m-re is vadászgat. A halászok sok fészkelő telepet felégettek /1949/ telepes fészkelő, több kolóniát alkot. A védett rezervátumban is szép számmal költ. Nem olyan veszedelmes ellensége a halászatnak, mint ahogyan azt sokan gondolják. Számuk a nagy üldözés ellenére most a védett területen gyarapszik, illetve nem változott, de másutt a Mezőföldön egyre inkább kevesebb észlelhető.

Ardea purpurea L. /Vörös gém/

Az előbbi fajnál nagyobb számban fordul elő. A 30-as években is a legnépesebb gémfaj volt. A rezervátumban, illetve velencei sarokban fészkel nagyobb kolóniában. Vadászat közben gyakran megfigyelhető a partokon. A halászok nem szívesen észlelik fészkelését. 1961 nyarán lőtt példány begyében siklót, békát és különböző csigaféléket találtam. A gémfélék közül ma is a leggyakoribb.

Ardeola ralloides. Scop. /Üstökös gém/

1935 nyarán még fészket találtak a sűrű nádasban, a mai rezervátum területén. /Radetzky Dezső szóbeli közlés/ Ma már nem fészkel a tavon, 1948 óta nem észleltük, illetve Máté László és Radetzky Jenő véleménye alapján a következő években talán számíthatunk megtelepedésükre. Az érdekesség az egészben az, hogy itt a tavon eltekint ez a faj a neki szükséges fészkelési lehetőségektől és fa hiányában a sűrű nádasban is megtelepszik. A 30-as években is ezt tette. Ennek pontos bizonyítása az elkövetkező évek feladata lesz.

Egretta alba L. /Nagy kócsag/

Ennek a fejedelmi gémnek a megmentésére olyan erőfeszítések történtek, hogy azok már a társadalomban is visszhangra találtak. A tavon való fészkelésére vonatkozólag Chernel István csak sejtést kockáztatott meg. Ugyancsak fenntartással fogadja azt a hírt is, amely szerint 1915-ben a Velencei tavon 1 pár nagy kócsag fészkelte volna. Mindebből kitűnik, hogy a nagy kócsag itteni fészkelése állandóan kísérti az ornitológusokat. 1931/36 között is többször előfordult. 1936-37-38-as években 4-5 db állandóan látható volt a tó felett.

/Radetzky Dezső szóbeli közlése./ Naponta lejártak az "alsó-förtő-re" táplálkozni. De csak egyetlen pár fészkel az álmányból a pákozdi sarokban, a mai védett területen. Három fiókát neveltek fel. Ma örömmel állapíthatjuk meg, hogy számuk kb. 10-12 pár, ezek a párok költenek is rendszeresen a rezervátum területén. Az 1962-es év tavaszán kevesebbet észleltem, mindössze csak 2-3 párat. Valószínűleg a késői fagyok játszottak közre letelepedésükben.

Ixobrychus minutus L./Pocgém/

Érdekes, hogy ez a törpe gémfaj nem érzi jól magát a Velencei tavon. Annál gyakrabban fordul elő a székesfehérvári téglagyárak elhagyott és benádasodott vizes gödreiben /kubikokban/ az utóbbi időben ugyan gyarapodik számuk. Az elmúlt években mindig találtam fészkelve.

Botaurus stellaris /Bölgömbika/

Különösen az "alsó förtő" és a pákozdi sarok visszhangozza mély hangjuk. Számuk 6-7 párra tehető, de lehet több is. Fészket Radetzky Jenő 1959 tavaszán találta a Pákozdi sarokban.

Ciconia ciconia L. /Fehér gólya/

A tavon alkalmatosság hijján nem költ. De a környező pusztákon és tanyákon megtalálhatjuk, sőt a Budapest-Székesfehérvár vasutvonal mentén Dinnyés és Agárd között fészkel egy nagy akácfán. A vonatból jól látható, nem zavartatja magát. Gyakran látható, amint fiait vezetgeti a vizes réteken, mivel egyre jobban alkalmazkodik az emberhez, inkább szaporodása vehető észre ezen a területen. Megfigyeltem egyszer vadászat közben, amint mozgó vakondturásból kiemelte csőrével a Talpa europaea-t.

Platalea leucorodia L. /Kanalasgém/

Hazánkban ma már nem sok helyen fészkel, s így a tó egyik büszkesége. Költ a rezervátum területén szép számban, mindig kolóniát alkot, de mindig külön a többi gémteleptől. A velencei sarokban is két kisebb telepe található. Kisvelence környékén gyakran a vonatból is látható, amint a sekély vízben csoportosan álldogálnak, halászgatnak. Nem káros! Már több esetben vizsgáltam gyomortartalmát, ebihalak, vízi ro-

varok és lárváik, gőte, pióca, csigák szerepelnek fő táplálékként.

Itt emlitem meg, hogy a Mezőföldön a csóri halastavakon is megtelepedett. Minden évben észlelem kb. 6-7 párban. Számuk jelentős mértékben nem csökken, ez a tény elsősorban ovatosságuknak tudható be.

Anser anser Bechst. /Nyári lud/

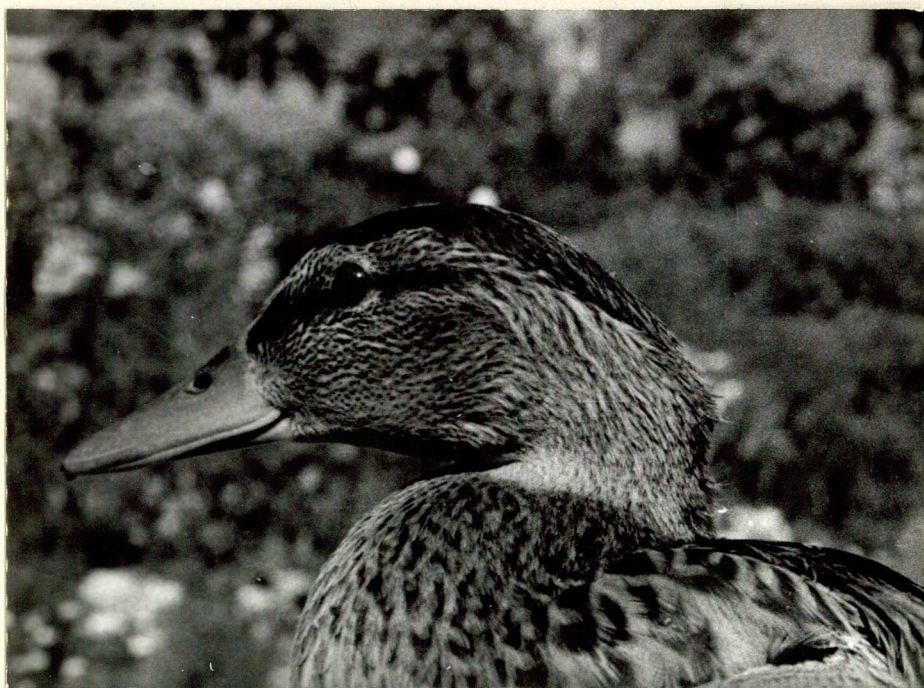
Magyarországon kevés helyen fészkel és így a tó nevezetessége. A 30-as években 40-50 pár fészkel. Ma jóval kevesebb. Habár az utóbbi években emelkedett számuk. Pusztulásuknak részben az volt az oka, hogy fészkeiket kifosztották, még ma is megtörténik, hogy kislibáit összefogják és házaknál próbálják felnevelni. Ma a fészkelésének legnagyobb hányada a rezervátum területére esik. De fészkel a "Nádastavon" is szép számmal. 1962-es év tavaszán sok fészket, fészkekaljat elpusztítottak a kései fagyok. III.8.-án hatos fészkekalj, III. 15.-én ötös fészkekalj, III.21.-én ötös fészkekalj elhagyott a rezervátum területén. A fészkeket elhagyott libák már márciusban csapatosan jártak. Talán a védett területen való fészkelésük megmenti ezt a ritka madarat az utókor számára. 1957 tavaszán különösen sokat észleltem a pákozdi partokon. A parttól 8-10 m-re fészkel a *Schoenoplectus lacustris* között. III. hó 2.-án találtam itt fészket 6 tojással. A f é s z k e l ő p á r o k s z á m a 1 9 5 7 - 6 8 k ö z ö t t:

1957	24-25	pár
1958	18-19	"
1959	20	"
1960	20	"
1961	15-16	"
1962	10-12	"
1963	17-18	"
1964	20	"
1965	22	"
1966	18-20	"
1967	16-17	"
1968	15	"

A Mezőföldön kisebb nádasokban, kopolyásokban is találtam
ujabban fészkelve /Sárrét-Csór-Nádasdladány térsége./

Anas platyrhynchos L. /Tőkés réce/

Ez a faj egy időben évről évre fogyott. Most az utóbbi idő-
ben öröndetesen emelkedik számuk. Elszórtan mindenhol meg-
található a tavat szegélyező zsombékosokban. Még mindig nem
jellegzetes madara a tónak és környékének.



Anas platyrhynchos. ♀

Anas querquedula L /Bőjti réce/

Vonuláskor gyakori faj, de fészkelve csak ritkán találni,
inkább kisebb tavak szélében telepszik meg. Fészkrét az É-i
parton Pákozd térségében találtam egy esetben 1962 május hó
15.-én 8 tojással.

Anas strepera L. /Kendermagos réce/

Elég ritka jelenség a tavon, a 30-as években is az volt.
Radetzky Jenő kb. 8-10 párra becsülte, szerintem ma ennél
is kevesebb a fészkelők száma. A nagyobb kaszálókkal hatá-
ros tavakat jobban kedveli ez a faj is.

Nyroca ferina L. /Barátréce/

Számukat nem növelték. A tó melléki kaszálókon fészkel egy két párban. Vonuláskor nagy számban jelentkezik a tavon.

Aythya nyroca Güld. /Cigányréce/

Ez a legelterjedtebb faj itt a tavon és környékén. Számát nem emelte, de nem is csökkentette. Szórványosan az egész területen fészkel, fészket már többször találtam május hónapban 8-12 tojással. 1967 augusztusában vadászok egy egy-szárnyú cigányrécét hoztak hozzám. A madár bal szárnya teljesen hiányzik, a szárnytő teljesen begyógyult, alig lehetett megtalálni. Így élt a madár már régebbi idő óta a vi-zen, a vadászoknak feltűnt, hogy nem tud repülni és ezért ejtették el.



Aythya nyroca fiókák.

Circus aeruginosus L. /Barna rétihéja/

Elszórta az egész tavon fészkel. Különösen gyakori a sukorói partok közelében, a velencei sirálytelepek környékén és a rezervátumban. Fészkelve találtuk a kutatóállomás közelében is. Valami elpusztíthatatlan életerő van benne.

Sok kárt okoz a sirálytelepeken, bár a sirályok üldözik, de addig nem távozik, amíg gyomrát tojással, vagy fiókákkal meg nem töltötte. Egy-egy lelőtt példány gyomrából valósággal ömlik a hig tojás. Láttam már káros rágcsálóval a karmai között is, persze ez kártétele mellett elenyésző. Bármikor járok erre, mindig látom a nád felett suhanó alakját.

Falco tinnunculus L. /Vörös vércse/

Számuk nem tud gyarapodni, mert a tudatlan ember sokszor a vadász is káros ragadozónak véli és pusztítja ahol csak éri. Az utak fasoraiban, egyes fák szarka, varjufészkeiben költenek. Dinnyésen a templom tornyában is fészkel két párban. Radetzky Jenő a 30-as években az agárdi réten egy *Salix viminalis*-on találta fészkelve, a fészektől pár méterre egy *Streptopelia decaocto* is fészkel az azon a fán, sőt a fűz odvában *Athene noctua*-t is talált fészkelve. Igazi békés egymásmellett élés!



Összetojás : *Falco tinnunculus* és *Streptopelia turtur*.

Perdix perdix L. /Fogoly/

A tavat környező rétségeken mindenhol észlelhető. 1945 után nagyon megfogyatkozott számuk, most örvendetesen gyarapodnak és elérték a 30-as években észlelt darabszámot. A nagyüzemi

gazdálkodás /nagyterületű vetések, lucernások/, valószínűleg kedvezni fognak a további szaporodásukhoz.



Perdix perdix fészekalja.

Coturnix coturnix Bonn. /Fűrj/

Különösen az "alsó förtő" tájékán fészkel. Számuk állandóan csappan. Alig hallatja hangját. /lásd: 2.tábla/

Phasianus colchicus L. /Fácán/

A költési időszakban alig találkozunk vele, mert a környező kis erdőkbe húzódik. Csak kivételesen telepszik meg néhány pár - az avas csuhi-ban. Ősszel azonban behúzódik a nádasba. Ezen a területen számuk nem nagyon növekszik, a Mezőföld más területeink éppen ellenkezője észlelhető. /lásd: 2.tábla/

Rallus aquaticus L /Guvat/

Nem közönséges faj. Szorgos kutatással a csuhés, sásos, zsombékos mocsarakban megtalálható. Számuk az utóbbi időben csökken. 1959 őszén sikerült egy példányt begyűjtenem. A Mezőföld más vidékein is egyre kevesebbet észlelek.

Crex crex L. /Haris/

Ez a faj a guvatnál is ritkább. Elvértve hallani hangját. Az

érzésem az, hogy ez a mocsárjelleg nem neki való. Egy-két párban észleltem csak, fészket még nem találtam.

Porzana parva Scop. /Kis vizicsibe/

Ez a csibefaj egyik büszkesége a tónak. Elég szép számban fészkel a tó elhagyott részein, ahol avas nád bőven található. 1963 VII. 2-án az "alsó förtőn" ahol a *Ranunculus lateriflorus* jellemző, majd a fenyőpázsit egészen egyszerű állománya következik, került elő 8-as tiszta fészkalja. Számuk majdnem állandó jellegű. Fészket máskor is találtam, általában 6-7 tojással, sárgás alapon barnás foltekkel. 1962 tavaszán már március utolsó napján láttam a partot szegélyező kákásban.



Porzana parva fiókák.

Porzana pusilla. Pall. /Törpe vizicsibe/

Fogyatkozik számuk. Fészkelési körülményei hasonlóak az előbbi fajhoz, mély fészket vízi növényekből építi. Tojásai hasonlóak a kis vizicsibe tojásaihoz, csak fényesebbek. Gazdasági jelentőségük számuknál fogva is itt a tavon és környékén nem számottevő. Habár szorgos rovarpusztító.

Ortyogometra porzana. L. /Pettyes vizicsibe/

Vonuláskor gyakori. A tó sekélyebb részeiben tanyázik, de pontos megfigyeléseim nincsenek erről a fajról. Radetzky Jenő véleménye szerint kb. 3 pár fészkel. /lásd: 2.tábla/

Gallinula chloropus. L. /Vizityuk/

Nem közönséges a tavon, számuk fogyatkozik.



Gallinula chloropus
fészkealja.

Fulica atra. L. /Szárcsa/

Régen ez a faj a tó nevezetes madara volt. A tavaszi vonulás alkalmával feketéllett tőlük a víz, Olvasom, hogy 1894 tavaszán 8 tavaszi vadászaton 3587 db szárcsát lőttek le. Ma is több van vonuláskor, de fészkelő jóval kevesebb. Igaz, hogy a 30-as évekhez viszonyítva számuk állandóan nő. Fészkel az egész tavon. Megtelepedett az "alsó förtőn" is. A sukorói

halászek még ma is szívesen gyűjtik tojásait. Több példány preparálásánál voltam már jelen, begyében halikrát, ebihalat, növényi maradványokat és apró halakat is találtunk. Ha nagyon elszaporodik, szerintem káros is lehet. A fészkelők száma ma kb. 450 párra tehető.

Vanellus vanellus.L. /Bibic/

Különösen a tavaszi vonulása alkalmával nagy tömegekben mutatkozik, különböző cankókkal /Tringa totanus, Tringa nebularia, Actitis hypoleucos/ egycsoportban. Sajnos a legujabban történt csatornaépítések, utrendezések leszippantották a mocsaras rétek vizét és így egyre kevesebb a fészkelési lehetőségük. Voltak évek 1948-50-53 között, amikor alig fészkeltek egy-két párban. Fészkelése attól függ, hogy csapadékos volt-e a tél, illetve a tavasz! 1957-58-ban tavasszal szép számban találtuk fészket. /20-22/ Egy délután kb. 15-16 fészekre is bukkantunk a dinnyési nagy réten. Dinnyés és Agárd között a műút és a vasutpart között fészkel, de a Pákozd felé vezető út rétségeiben is költ, továbbá a Fehérvár felé vezető műút jobb oldalán is Székesfehérvár és Dinnyés között. Fészket a vizes, tocsogós réten a jó szemű ember könnyen megtalálja. Fészkealja általában 3, de ritkább esetben 4 tojás is lehet. Alakjuk a körtéhez hasonlít és barnás, fekete foltok találhatók rajta, zöldes, sárgás alapon. Sajnos fészkelési területének egy részét marhalegelőnek használják és tojásait az állatok összetapossák. Sokszor csak egy-két fióka lát napvilágot. A környék lakói tojásait szívesen összeszedik és fogyasztják is. Ez a faj feltétlen védelmet érdemelne, mert nagy szerepe van a biológiai védekezésben. Sok káros rovar pusztít, elsősorban pattanóbogarakat és lárváikat. Az új műút megépítésével úgy a tó D-i, mint az É-i oldalán fészkelése egyre inkább lehetetlenné válik. Az 1968-as év tavasza a szárazság miatt különösen kedvezőtlen volt számukra.

Tringa totanus.L. /Vöröslábu cankó/

Ennek a fajnak a sorsa hasonló az előbbihez. Még kényesebb. Voltak esztendőik, amikor nem is költött itt, pl.1954-56-ig.

1957 tavaszán találtuk itt ismét fészkelve. Kis mélyedésben voltak tojásai, az aláalmozás minimális volt. Sokban hasonlítanak a bibic tojásaihoz, csak a foltok inkább ~~vöröseses~~, pirosas árnyalatúak. Még ezen a tavaszon a dinnyési vasuti hid közelében is megtaláltam fészket 4 tojásával. Azóta minden évben költ, vonuláskor különösen sok észlelhető, pajzsos, füstös, tavi és szürke cankók társaságában.



Tringa totanus
fészkekalja.

Gallinago gallinago.L. /Középső sárszalonna/

Vonuláskor a többi sárszalonna fajokkal jelenik meg. Valószínűleg az "alsó förtőn" fészkel is, ott hallottam többször béggetésüket. Költése itt nem bizonyított.

Larus ridibundus.L. /Dankasirály/

Valamikor ez a faj fészkel a legnagyobb számban a tavon. Ma siralmas a helyzet. A 30-as években több helyen is fészkel a tavon kisebb-nagyobb kolóniákat alkotva. Ma csak a velencei sarokban találjuk telepeit. Gárdony község magasságában is volt telepük 1935-36, 1952-53, sőt a "Nádastavon" 1955-57-ben is fészkeltek, de teljesen eltűntek innen. Egyre kevesebb lesz. Okát nem tudjuk pontosan magyarázni, lehet, hogy a



vonulást kísérő időjárás is szabályozza nagyobb számban való letelepedésüket. A meglévő kisebb telepek pedig az ember brutális pusztításának vannak kitéve. Káros madárnak gondolják. Az a baj, hogy a védett területeken nem ütnek tanyát, pedig feltétlen védelmet érdemelnének, mert rengeteg rovarot pusztítanak. Csapatosan járnak a környező rétekre, szántókra és ott vadászgatnak. 1960-ban több lőtt példányt kaptam, melyeknek begyében kizárólag *Melolontha melolontha* lárváinak maradványait találtam. 1966 szeptember 29-én a tó É-i partján hatalmas csapatot figyeltem meg, kb. 200-250 db, Sukoró vonalában. A madarak a szántó traktort követték órákon át. Nem féltek a gép zajától, szorgosan gyűjtötték a felszínre kerülő rovarvilágot.



Larus ridibundus
fészekalja.

Chlidonias niger. L. /Kormos szerkő/

Elég közönséges, minden évben fészkelő faj a tavon. Ahol a vihar a kákát gyökerestől felforgatja és hajtja a nagy

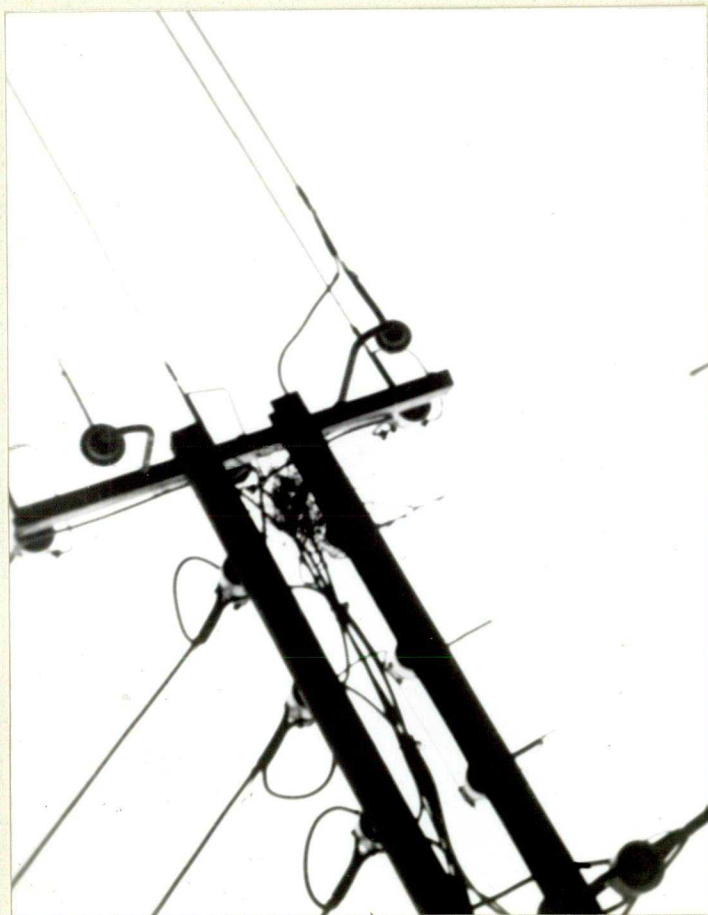
tisztások szélére, ezeken a helyeken megtalálhatjuk fészket. Találtam már csónakcsapásokban is fészkelve, megakadt nád-szálak között. Általában telepes fészkelő, 1959-ben egy nagyobb telepükre akadtam, kb. 20 fészekkel. Az egész telep egy uszó, száraz nádkupacra épül. Gazdasági jelentőségéről nincsenek pontos adataim. Kisebb tavakon is találkoztam vele /halastavak/, a Mezőföld területén. Nagy telepei vannak, a rezervátum D-i részében, közel a parthoz, de találkoztam velük a Sukorói oldalon is. A 30-as években jóval több fészkel. /lásd. 3. tábla/

Streptopelia turtur.L. /Gerle/

Számuk nem változott, a környező falvakban, parkokban és kertekben ma is fészkelő. Az utóbbi években mintha csökkent volna számuk.

/Streptopelia decaocto.Friv./Balkáni gerle/

Uj faj, rohamosan terjed, kb. 200 páron felül tehető számuk a környező kertekben, fasorokban, gazdasági udvarokon. Számuk állandóan gyarapodik, már-már gazdasági kártételük is számottevő.



Streptopelia decaocto
fészke.

Cuculus canorus. L. /Kakuk/

A tó környékén a parkokban a "Csala patak" fűzfáin tartózkodva figyeli az apró énekeseket. Tojásait Radetzky Jenő és Máté László találták 1931, 1934, 1941, 1953, 1958-ban *Acrocephalus arundinaceus*, *Acrocephalus palustris*, *Silvia atricapilla* fészkeiben. Az utóbbi időben mintha fogyna. Tavaszi érkezésének középidéje április 21.

Athene noctua. Scop. /Kuvik/

Ez a hasznos éjjeli ragadozó egyre inkább fogyatkozik. A Csala patak fűzesei között mutatkozik esténként. Itt 1965-ben fészket is megtaláltam egy odvas fűz törzsében. Dinnyésen az öreg magtár padlásán is fészkel, itt 1961-ben V, 8-án találtam ötös fészkealját, 1962-ben V. 16-án négyes fészkealját, 1965-ben V. 30-án 4 tokos fiókáját.

Fészke a padlás sötét zugában, a homokos padlás padlózatán található, apró forgácsból építve.

Alcedo atthis ispida. L. /Jégmadár/

A Csala patak mentén fészkel a löszfalban. Többször láttam már és mások is észlelték ezt a remek köntösű madarat. Fészket nem sikerül pontosan megtalálni. 1959 decemberében egy elpusztult példányt találtam a patak mentén.

Upupa epops. L. /Bubosbanka/

A parti fűz és nyárfák tágult odvaiban fészkel. A dinnyési magtár padlásán is tanyát ütött. A magtár egyik sarkában kuvik fészkel, a másikban kb. 35 m-re a banka. Fészke a földön van, a homokba kapart kis mélyedés. Fészkeanyag egy-két ágacska, rendezetlen összevisszaságban. Fészkealja 6-7 tojás ellipszoid alaku, világos zöldes, fénytelen színű.

1962-ben csak egy párt észleltem. Általában a marhalegelők közelében gyűjtögeti élelmét. Az utóbbi években különösen a tó É-i felén növekszik számuk. /1963-1968/ A pákozdi szőlőket szegélyező nyárfák és a legelőket határoló fűzések környékén gyakran észleltem, hullámos repülésével hívja fel magára a figyelmet.

Jynx torquilla. L. /Nyaktekercs/

Az agárdi vasutállomással szemben lévő kis parkban találtam fészkelve egy *Populus alba* odvában, 1961 V.21-én 10 fehér

tojással. Ebben a kis parkban több pár is fészkel. A velencei parkban is észleltem. /1965 V. 27-én/ Fészket nem épít, a fa forgácsán, törmelékén találtam minden esetben tojásait. Többször megfigyeltem hasznos munkáját, fáradhatatlanul kutatatta a fa kéregrepedéseit és tele csőrrel sietett kicsinyeihez. Feltétlen védelmet érdemel, nincs sok belőle. Más fajokkal harcias életet él, közelében nem tűr más fészkelőket, megfigyeltem, amikor Parus maiorral folytatott napokon keresztül ádáz közdelmet a fészekoduért. Körzetéből minden énekest elűz.

Picus viridis.L. /Zöld küllő/

Nagy előszeretettel fészkel itt a tó környékén. Különösen ott telepszik meg, ahol öreg fűzek, nyárfák vannak, ezeknek törzsébe, ágaiba vájja lakását. Az a baj, hogy a kissé megöregedő fákat kivágják, és ezzel elpusztítják fészkelési lehetőségüket. Sokan kárát próbálják igazolni, még a szakemberek is két táborra oszlanak. Pedig haszna nem lehet kétséges ezt magam is többször megállapítottam.

Rokona a Picus canus. Ezt a fajt is többször észleltem. Fészkelése nem bizonyított, habár a Velencei hegységben költési idő alatt is láttam. /Bodza-völgy 1963 V.26./

Dendrocopos maior.L. /Nagy fakopáncs/

Szintén az előző környezetben fordul elő néhány párban. Az utóbbi években csökkent számuk.

Dendrocopos syriacus balcanicus. Ehr. /Balkáni fakopáncs/

Uj faj és egyre inkább kiszorítja a többi fakopáncs fajokat. 7-8 párban fészkel, különösen a kertekben, parkok öreg fáiban. Megfigyelésem, hogy valósággal kedveli az ember közelségét. Agárd községben az egyik forgalmas uttól 5-7 m-re telepedett meg és fészkelte egy öreg körtefa odvában évekig. /1964-1967/ A fészkealj IV-hó második felében volt mindig teljes. Fészket nem épít, 4-6-os fészkealjait találtam. A fiókák általában a 18. napon már repülősek voltak.

Galerida cristata. L. /~~Pipike~~/ *Luscinia luscinia*

Számuk örvendetesen növekszik. /lásd: 3. tábla/ Utak mentén, a legelők körül találni fészkelve. Hasznos gyommag és rovarpusztító. Megfigyeléseim alapján egyre inkább a lakott

területek közelébe húzódik. A költési idő alatt is gyakran látható a települések utcáin. A 7-es ut mentén Agárd és Dinnyés között a műút szélétől 3 m-re találtam fészket a gazos réten, 1963 IV. 25-én fészkalja 5 tojás volt.

Alauda arvensis.L. /Mezei pacsirta/

A tó melléki legelők és művelt területek madara. Számuk itt erősen fogyatkozik. /lásd: 3. tábla/ Valószínűleg a vonulás alatt pusztitanak sokat belőlük, pedig ingyen napszámosa a földművelő embernek. Fészket nehéz megtalálni, csak röppentve lehet rátalálni. Sokat pusztitanak el a kaszálógépek, többször találtam így feldult fészket. /1960 V, 1961 V.16./ Valószínűleg több alfaja is előfordul ezen a területen, de ez még bizonyításra vár.

Hirundo rustica.L. /Füstifecske/

A 30-as évekhez viszonyítva jóval kevesebb fészkel. /lásd: 3. tábla/ 1962 tavaszán különösen sokat szenvedtek a kései hidegek miatt, nem találtak táplálékot. 12 elpusztult példányt kaptam ekkor kézhez április 25 és 30-a között. Még ez a tény is apasztotta számukat. A tó környékén házaknál fészkelnek, esténként a tó felett gyűjtik élelmüket.

Delichon urbica.L. /Molnárfecske/

Már csak fél arányban fészkelő faj, de egyes istállók ereszeit úgy ellepik, hogy egy csomóban 5-6 fészek is található. /Csirib-pusztai állami gazdaság épületei./ Az agárdi kutatóállomás eresze alatt is megtelepedett. Számuk a füstiihez viszonyítva /Hirundo rustica/ az utóbbi években mintha növekedne.

Riparia riparia.L. /Partifecske/

A parti löszfalakban fészkel. Egyre kevesebbet észlelek. Dinnyés és Agárd között az országút löszfalában fészkeltek évekig 35-40 párban. /1949-1963-ig/ A műút szélesítésével ez a telep is megszűnt. Pont fészkelési időben kezdték a földmunkákat, így sok fészek, tojás és fióka is elpusztult. /1963/ A Mezőföld más területein, ahol fészkelési lehetőségek kínálóznak számukra, növekszik állományuk. 1963 júniusában a fészkekből kiesett, kihullott fiókákat a földön is etették az öreg madarak.



Riparia riparia fészektelepe.
/Pákozd - Sukoró között/

Oriolus oriolus.L. /Sárgarigó/

Mindig kevesebb lesz. Pedig valamikor a fiatal akácokban szép számmal költött. Az utóbbi időben Agárdon a nyaralók kertjeiben fészkeltek több gyümölcsfán és populusokon. Fivérem kertjében Agárdon találtam fészkelve egy fehér nyáron. Fészkében június hó 15.-én 4 fehér tojás volt. Fészke hármasságvilla közé épült, ráfonva az ágakra. Fészkekanyaga fűféléből készült, de még drót és ujságpapír is volt közéje fonva. Fiókái a kikelési időtől számított 18. napon kirepültek.

Corvus cornix.L. /Dolmányos varju/

Valamikor jóval több volt. Számuk itt fogyóban van, ugyanis nincs megfelelő fészkelő alkalmatosság, kevés a fa. A vadászok is, ahol csak érik pusztítják. Egy alkalommal távcsővel megfigyeltem, amint a tó sekély vizéből kiálló csónakkikötő fáról bukott a sekély vízbe és hallal csórében távozott. Egy rövid félóra alatt vagy tizszer fordult. Más helyeken a Mezőföld területén, ahol a környezet megfelelőbb részére, nagyon elszaporodott.



Corvus cornix.
/: Fiatal példány :/

Corvus frugilegus.L. /Vetési varju/

A börgöndi akácosban van kis telepe, 30-40 fészekkel.

Coloeus monedula.L. /Csóka/

Egyik alfaja a Coloeus monedula spermologus.Vieill. él itt. Ennek a fajnak a megtelepedését itt a tó körüli parkokban már 1934-ben Radetzky Jenő is észlelte. /Szóbeli közlés./ Nem sok van belőle. A nyak alatti fehér örv hiányzik, vagy egészen keskeny. Agárdon a református templom tornyában is tanyát ütöttek. A velencei park odvas nyárfáiban is fészkel. /Populus alba/ Számuk fokozatosan növekszik, habár ennek a fajnak egyre inkább városiasodását lehet észlelni.

Pica pica.L. /Szarka/

A 30-as években a tó egyik kis szigetén egy fűzfán egy pár fészkelte. Később a nádasban ütött tanyát, közel a víz színéhez. Fészket nyárfaágakból és nádszálakból tákolta össze, a víz felszínétől 35-40 cm-re. Ma jóval több van. /lásd: 3. tábla./ 1961 nyarán júliusban az agárdi kis fiatal akácosban 4-5 fészket is találtam. Jellegzetes tákolmányait messziről felismerni, mindenki pusztítja, mégis szaporodik. Az utak menti nyárfákon is gyakori.

Parus maior.L. /Széncinege/

Kertekben, parkokban fészkel. Nagyobb megtelepedésére nincsen

lehetősége, ugyanis kevés az odvas fa, fészkelési hely. Számuk állandó. 1961-ben érdekes fészkelését észleltem Agárdon. A drótkerítés lyukas vasoszlopában fészkel, kb. 8-9 cm-es csőben volt fészke, a cső felső nyílásától lefelé kb 1,5 m-re. Fészke a csőben lévő földre, szemétre épült. Három évig költött itt, fiókáit felnevelte.

Parus caeruleus.L. /Kék cinege/

Hasonló a helyzete. Nincs, illetve kevés a fészkelési helye. Most van folyamatban több műodu kirakása parkokba és kertekbe. Talán sikerül nagyobb számban megtelepíteni.

Remiz pendulinus.L. /Függő cinege/

A Csala patakot kísérő füzesek lakója. Nem minden évben fészkel. Ez a biotop nem teljesen megfelelő részére, ha a füzeteket erősen megnyesik, pár évig nem látni őket.



Remiz pendulinus fészke a Csala patak mentén.

Panurus biarmicus.L. /Szakállas cinege, vagy barkóscinege/

Végre egy jellemző madár! Értékes madara a tónak nemcsak gazdaságilag, mert a nádat ~~pur~~itító férgekkel táplálkozik, hanem idegenforgalmilag is. Országrészeket kell bejárni, hogy szem elé kerüljön ez a szép kis madár. A külföldi ornitológusok kedvenc faja. Fészkelése egyszerű, tojása jellegzetes, semmi más tojással össze nem téveszthető. Fészket a legsűrűbb - avas - nádba rakja, a nádszálakra támaszkodva, sokszor a talajt is érintve. Belseje nádbojttal, nádbugával bélelt. Nagy veszte, hogy az aljzathoz ilyen közel fészkel, mert fészekalja sokszor a vizipatkányok martaléka lesz. Többször találtam ilyen fészket. Az a vigasztaló, hogy kárpótolja magát, mert évenként 2-3 generációt is nevel, sokszor 8-10-12 tojásból álló fészekaljjal. 1932-33 körül kb. 200 pár fészkelte /Radetzky Jenő "Madárkataszter"/. Az utóbbi években megfogyatkoztak. /lásd: 3. tábla/ Ennek okát abban látom, hogy a nád nagy részét télen levágják és kevésbé biztosított fészkelési lehetősége. Talán most megváltozik a helyzet, mert régebben a tó minden részén észlelhető volt, az utóbbi években csak kizárólag a rezervátum D-i részére huzódott, Dinnyés vonalával egy irányba. A Mezőföld nagyobb nádasaiban is észleltem fészkelési idő alatt, de fészkére még nem akadtam.

/Csóri halastavak 1960, Rétszilasi halastavak 1962-63/

Sitta europaea.L./Csuszka/

Néhány pár fészkel a parkokban. /Agárdi, velencei, sőt a kis-velencei parkban is./ Fészket Szabó László Vilmossal találtam meg 1958 V. hó közepén a velencei parkban. A fészek egy nyárfa odvában volt, a földtől alig 4-5 m-re. Az odu bejárata sárral volt betapasztva, parányi kis nyíláson surrant ki be ez az ügyes "kintornász". 7 db fiókáját szerencsésen felnevelte. Télen is itt tartózkodott ebben a parkban, úgy látszik megtalálta élelmét. A Velencei hegység kevert tölgyeseiben /Fraxino-Carponion/ nagy számban fordul elő.

Certhia brachydactyla. Brehm. /Fakusz/

Ez a faj is fogyóban van. Nincs megfelelő fészkelési helye. A velencei parkban fészkelő faj volt 1931-1954 között.

Az utóbbi években majdnem teljesen eltűnt, talán egy párban fészkel.

Turdus merula.L. /Fekete rigó/

Kertekben, egyre közelebb az emberhez üti fel tanyáját. Ör-
vendetesen szaporodik. /lásd: 3. tábla/

Oenanthe oenanthe. L. /Hantmadár/

Elhagyott épületromokban és kőrakásokban észlelni. Inkább a
Velencei hegység D-i köves részeire húzódott fel. /Kőbányák,
kőfejtők./ Ez az igazi fészkelési területe. 1965 nyarán ju-
lius 14.-én egy esetben észleltem a déli hantmadarat. /Oenant-
he hispanica melanoleuca/ Fészkelését illetően nincs bizonyi-
tékom.

Saxicola torquata. L. /Cigány-csaláncsucs/

Igazi kulturmadár. A vasuti töltést kíséri végig Dinnyéstől
egészen Velencéig. Fészket Dinnyés és Agárd között találtam
a réten, fű közé épülve a földre. /1965 ápr.27./ Fészke iga-
zi művészi alkotás, gyakorlott szemre van szükség, hogy meg-
találjuk. A fészkek felülről fedett és szőrrel, tollal szépen
bélelt. Fészkealja 4 tojás volt, vörösbarnás, kékes színezé-
tű.

Saxicola rubetra. L. /Rozsdás csaláncsucs/

Ritkább faj, nem sokszor találkoztam vele. Pontos fészkelé-
séről itt nem tudok. Becslésem alapján a dinnyési rétség-
ben 2 párra teszem a fészkelőket.

Phoenicurus phoenicurus.L. /Kerti rozsdafarku/

A velencei parkban észleltem, de inkább a Velencei hegység
D-i fekvésű szőlőinek madara. Itt a gyümölcsösökben, odvas
fákban üti fel tanyáját. A pákozdi szőlőkben egy öreg kör-
tefa odvában 1958-ban eredményesen költött, június végén
6 fiókat repített.

Luscinia megarhynchos. Brehm. /Fülemüle/

A tó környékén fogyóban van, nincs meg az igazi élettere. A
velencei parkban hallani költés alatt, ujabban Agárdon is
észleltem költési idő alatt, nagyobb, elhagyott kertekben,
de költésében itt nem vagyok bizonyos. Az agárdi temetőben
évek óta 2-4 pár költ.

Luscinia svecica. L. /Kékbegy/

Ezért a fajért még az angol kutatók is ellátogatnak erre a tájra. Nagyon szép számban fészkeltek valamikor. Fészket nagyon elrejt, mindig a talajra építi, zsombékra, vagy nádcsomó tövébe, közel a vízhez, vagy a vízben lévő kis szigeten. Megkeresését mi magyarok is az angoloktól tanultuk. Szóbeli közlések alapján tudom Radetzky Jenőtől, hogy egy nap 5-6 fészket is találtak a 30-as években. Talán ezért is csappant számuk. /lásd: 4.tábla / Gyakran az árokpartok lakója, de a tóban a halászutak mentén is megtelepszik. Valószínűleg több földrajzi változata is él itt, jó és célszerű tanulmány lenne ennek kutatása.

Erithacus rubecula. L. /Vörösbegy/

1-2 pár fészkel a parkokban, /velencei park/. Számuk nem változott. Ujabban az agárdi temetőben is fészkelőnek bizonyult. /1968/

Sylvia nisoria. Bechst. /Karvalyposzáta/

Ligetes parkok bokraiban fészkel, de nem gyakori faj. /Agárd-pusztá/

Sylvia atricapilla. L. /Barátka poszáta/

Parkokban, bokros kertekben fészkel. A poszátaik közül a legnagyobb számban fészkelő, jellegzetes fekete fejéről könnyen felismerni. Május hó közepe felé többször találtam fészket. 1968-ban IV. 2-án észleltem jelenlétét az agárdi temetőben.

Sylvia borin. Bodd. /Kerti poszáta/

Elvétve 1-2 pár fészkel. Inkább vonulása észlelhető.

Sylvia communis. Lath. /Mezei poszáta/

Utak, árkok, gazos részeiben fészkel. Fészket árpátábla között is találtam 1957 május 29-én. A poszátaik közül a legszebb fészket építi. A fészkek csészéje mély, kívülről pehelycsomókkal díszíti. Fészkekalja 5-6 tojás, zöldes szürke alapon, zöldes, barnás foltokkal.

Luscinia melanopogon. Temm. /Fülemile sitke/

A 30-as években a legközönségesebb faj volt, de mégis a tó büszkesége az ornitológusok számára. Ma csak büszkeségünk, de nem közönséges. Számuk erősen fogyott, a tó öregedő nádasai

- rigyás - részei adnak fészkelési helyet ennek a szép kis madárnak. A rezervátum dinnyési részében fészkel, de előfordu a tó más részein is. Magyarországon kevés helyen található, a 30-as évek elején dr. Greschik Jenő észlelte Csepelen. A Velence tavi fészkelése tipikus. Inkább a sekély vizet szereti és előszeretettel keresi fel - a varsababák -at. Ebbe építi művészi fészket, mely a nádirigóéhoz hasonlóan pár nád-szálla van erősítve. A varsababa felső csomója adja a védelmet az eső és a vihar ellen. Sokszor ilyen helyen 2-3 fészket is találunk. Ez a közkedveltség adta azt az ötletet, hogy ilyen varsababákat/450-500 dt-ot/ köttetett ki a 30-as évek elején Radetzky Dezső a pákozdi sarokba. /Saját megfigyelésem./ Gondolván, evvel elősegíti fészkelésüket. Később belátta eljárásának helytelenségét, mert a fészkek közprédává lettek és lelketlen, szívtelen emberek egy esetben fészkelés idején gyújtották fel a fülemile sitke telepeket. Hazánkban elsőnek itt a tavon találta fészkelve Chernel István. /Szóbeli közlés, Radetzky Dezső 1939./ Feltétlen védelmet érdemel.



Lusciniola melanopogon.
/: Dinnyés :/

Locustella luscinioides. Savi. /Nádi tücsökmadár/

Valamikor ez a ritka faj is szép számban fészkelte. Ma jóval kevesebb van. Szem elé ritkán kerül, de tücsökszerű hangját gyakran hallatja. Az embert hamar észreveszi és igyekszik eltűnni. Az angol gyűjtők szívesen felkeresték a tavat és nagy szakértelemmel gyűjtötték tojásait. /1936, 1940, 1959./ Fészket megtalálni művészet, fészke kizárólag sáslelevelekből készül és kitűnően rejtve van. Valamikor gyermekkoromban egy öreg madarász élt itt a tavon /Sarvejcz Péter, 1936-38/ aki az angol kutatókat szokta kalauzolni a nádasban. Ő közölte mindig az angolokkal: "Uram, ha egy tűt a nádasba dobok és ön azt megtalálja, csak akkor jöjjön velem - lusci - fészket keresni." Ma már sajnos minden halász meg tudja keresni fészket. Máté László, Szabó László Vilmos és Radetzky Jenő is eredményesen gyűjtötték fészkealját. /1955, 1956, 1957/ Ma különösen a védett pákozdi sarokban költ.

Acrocephalus arundinaceus. L. /Nádirigó/

Gyakori faj, de közel sem fészkel olyan számban, mint ezt az ember a Velencei tóról elképzei. A pákozdi és a velencei sarokban több fészkelő pár van. Szeret csoportosan is fészkelni. Az a tapasztalatom, hogy inkább a kisebb nádasokat keresi fel, habár az utóbbi időben gyarapodik számuk. /lásd: 4. tábla./

Acrocephalus scirpaceus. Herm. /Cserregő nádiposzáta/

Az előbbi fajnál kisebb számban fordul elő, de egyre gyarapodik számuk. Művészi fészke hasonló a nádirigó fészkehez, különösen a pákozdi sarokban költ.

Acrocephalus paludicola. Viell. /Csikosfejű nádiposzáta/

Nem könnyű felismerni, csak a csikos feje árulja el jelenlétét. Az első magyar fészkealj Dinnyésről való, és a Magyar Nemzeti Múzeumban lett elhelyezve. /Szóbeli közlés: dr. Horváth Lajos/

Acrocephalus schoenobaenus. L. /Foltos nádiposzáta/

Az "Alsó Förtön" gyakori fészkelő, a nagy tavon nem található. Számuk növekszik. /lásd: 4. tábla/

Hippolais icterina. Vieill. /Geze/

Schenk Jakab valamikor a velencei vasutállomáson lévő egyik gömbakácban találta fészkelve. /Szóbeli közlés; Radetzky Dezső 1939./ Velencén most is hallani egyéni énekét a volt Meszlény parkban, itt költ is.

Phylloscopus collybita. Vieill. /Csilpcsálp-fűzike/

Csak 1-2 párban észleltem, vonuláskor gyakori, de úgy látszik nem megfelelő ez a biotop részére.

Muscicapa striata. Pall. /Szürke légykapó/

Valamikor elég gyakori volt /1931-41/. Pár éve egyre kevesebbet észlelek. 1960-ban Kisvelencén találtam fészkelve egy öreg nyárfa sekély odvában /Populus alba/. Sokszor megfigyeltem vadászat közben is, amint röptében gyűjti elesését. Agárdon a kertes villák környékén is fészkel.

A többi légykapó fajokkal nem találkoztam ezen a vidéken, csak vonuláskor észlelhetők a *Muscicapa hypoleuca*, *Muscicapa albicollis*, *Muscicapa parva*.

Motacilla alba. L. /Barázdabillegető/

Fészket rendszeren a télen levágott nádkupacokba rakja, ezeket tavasszal elhordják, ezzel együtt a fészek is elpusztul. 1940-ben a régi Madárvárta egyik padlászugában is költött, Radetzky Jenővel találtuk fészkelve. Fészkelte Agárdon a régi strandkabinok padlási részeiben is. Ezeket a fészkelési helyeket is lebontották, az utóbbi években inkább az É-i par-
ton gyakori.

Motacilla flava. L. /Sárga billegető/

Pár éve még többet lehetett itt észlelni. Fogóban van. Leggyakoribb a vasuti töltések körül, de fészket találtam összerakott, rossz vasuti talpfák között a dinnyési I.sz. őrház-nál is /1962.V.25./. Érdekes, hogy itt eltekintett a szoká-
sos vizes rét, legelő biotoptól. Fűből, mohából készült fész-
ke gondosan bélelve van lószőrrel, 5 tojását találtam sárga-
fehér alapon barnás foltokkal.

Lanius minor. Gm. /Kisörgébics/

Utszéli fasorok és bokrok lakója, nem gyakori. Fogóban van.

Lanius collurio. L. /Töviszuró gébics/

Az utszélek bokros részein mindenhol előfordul. Számuk állandó. /lásd: 4. tábla/

Sturnus vulgaris. L. /Seregély/

Egyre több párban költ. Előszeretettel keresi fel a temető-köreg odvas fáit. /Sofora japonica/

Passer domesticus. L. Passer montanus. L. /Házi és mezei veréb/

Van belőlük bőven. Ez utóbbi inkább a fák odvaiban él és elfoglalja a mesterséges odukat is. A napraforgó érésekor több százas csoportokban látogatják a táblákat. A mezei verebet illetően káros rovarok pusztítását is észleltem, egy-egy példány órákig szedegette a labdarózsa bokrokon lévő különböző levéltetveket.

Chloris chloris. L. /Zöldike/

Magyon gyakori fészkelő, számuk gyarapodik. A pinty-félék közül a leggyakoribb ezen a környéken.

Carduelis cannabina. L. /Kenderike/

Ritkán észlelhető ez a szép színű, kellemes hangú madarunk. A velencei parkban találtam fészket, 1956 május második felében. Ugyanezen a helyen 1931-36 között Radetzky Jenő 5-6 párban is találta fészkelve. /Szóbeli közlés./ Nagy előszeretettel fészkel az örökzöld sövényekben. A sűrű bozótos, az igazi fészkelőhelye. /Thuja occidentalis, Biota orientalis, Juniperus communis, Taxus baccata./

Télen nagy ^{falvak} ~~fekék~~ban kóborol az egyéb pinty-félékkel. A Velencei hegység D-i lejtőjén igen gyakori.

Carduelis carduelis. L. /Tengelic/

Számuk emelkedik. Fasorok, kertek, parkok, ligetek fészkelője. Egyre inkább a kultúrterületek madara lesz.

Serinus serinus. L. /Csicsörke/

Egyre inkább terjeszkedik. A 40-es évek elején észlelték itt először. /Radetzky Jenő: "Madárkataszter a Velencei tó és környékének madarairól."/ Kertekben is megtelepszik, Pinus nigrán, Picea abies-en és Thuja occidentalisra találtam fészkelve. 1961 tavaszán május 2-án Agárdon egy tuján találtam parányi kis fészket, 4 tojását ki is költötte, de a kései

fagyok elpusztították fiókait. Utána az öregek is eltűntek a környékről. Az irodalomban nem találkoztam előbbi előfordulásával, új faj, kb. 10 párban költ. Kedveli az ember közelségét.

Fringilla coelebs. L. /Erdei pinty/

Egyre kevesebb a számuk. /lásd: 4. tábla/ Az egész Mezőföldre ez jellemző. Nem tudom mi lehet ennek az oka, pedig szívesen vennénk bájos énekét és hasznos rovarpusztítását. A Velencei hegységben is fogyóban van.

Emberisa calandra. L. /Sordély/

Az utakat szegélyező fák koronáján, telefonvezetékeken gyakran hallani egyhangú énekét. Különösen a tó E-i részén a régi budapesti műút mentén gyakori. Fészkel a lucernásokban, tojásai változatos színűek, róteszürke, barnás husszínű, szürkés-kék, vagy feketés, fehéres. A fészkalj is változó számú, általában 4-5, de sokszor csak 2-3 tojás. A fészket kizárólag a tojó építi, a fészekanyag fűszálakból és gyöke-rekből áll. A fészek belseje szőrrel és tollal bélelt. Fészkelési idő alatt többször észleltem pók-vadászás közben. Közönséges faj.

Emberisa citrinella. L. /Citromsármány/

Elvétve fészkel, nem közönséges faj, inkább a Velencei hegységben gyakori.

Emberisa hortulana. L. /Kerti sármány/

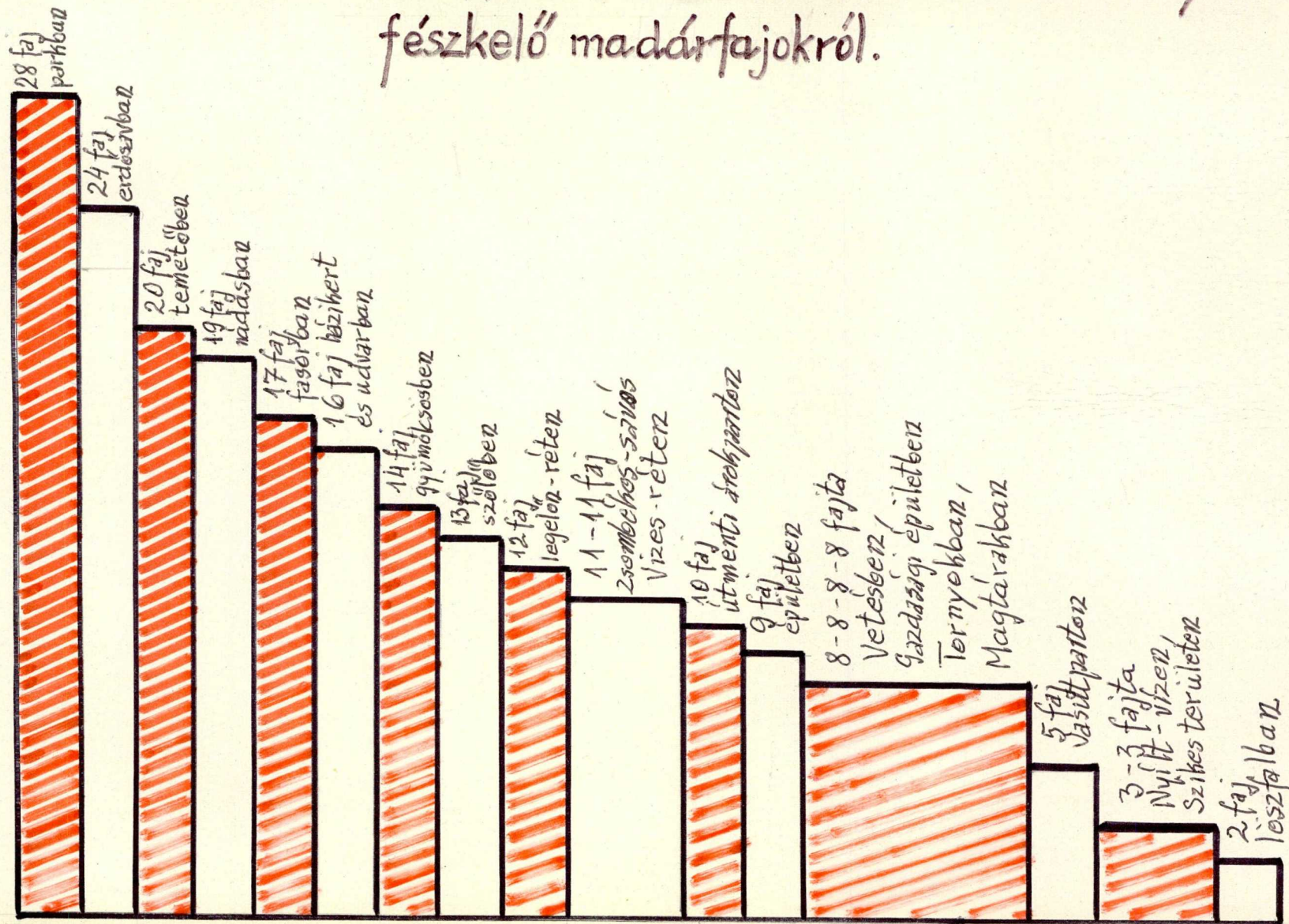
Radetzky Jenő 1938-ban számol evvel a fajjal. Én az elmúlt 15 éves megfigyeléseim alapján sehol nem észleltem.

Emberisa schoeniclus. L. /Nádi sármány/

Egyre gyakoribb. /lásd: 4. tábla/ Az egész tavon hallani egyszerű énekét, de fészkére akadni elég nehéz.

1. TÁBLA

Számszerű kimutató a biotopok szerint a Velencei-tó és környékén fészkelő madárfajokról.



2. T Á B L A

RECEFAJOK SZAPORODÁSI KIMUTATÁSA A VELENCEI TAVON ÉS KÖRNYÉKÉN

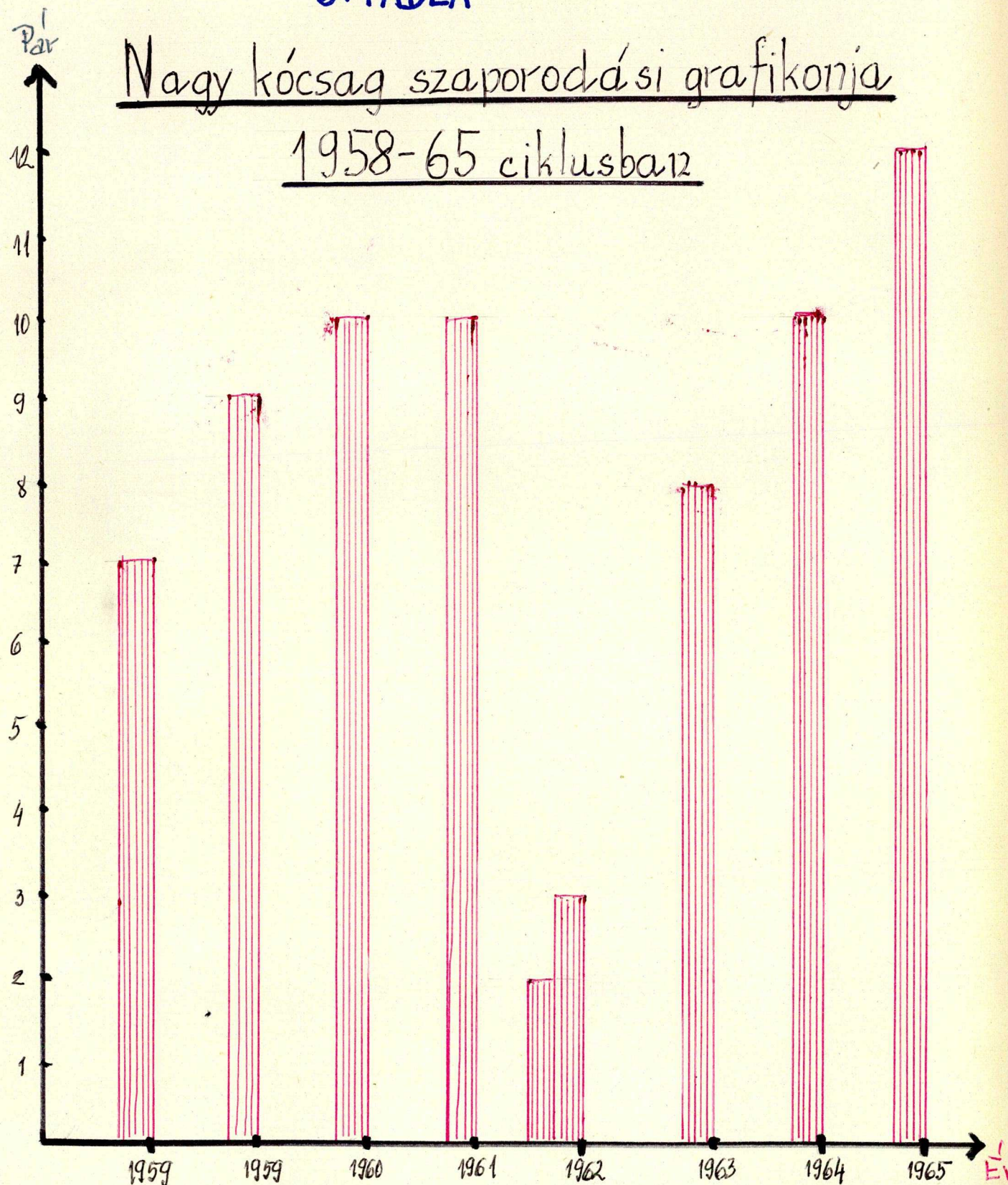
/1958-1965 -ös ciklusban./

Év	Anas platyr- hynchos	Anas quer- quedula	Anas strepera	Aythya ferina	Aythya nyroca
1958	12	-	2-3	1	35
1959	8	-	7	5	32
1960	10	-	7	3	38
1961	12	1	7-8	2	40
1962	15	1	8	2	40
1963	18	1	8	-	45
1964	20	2	10	1	50
1965	20	2	10	1	50

3. TÁBLA

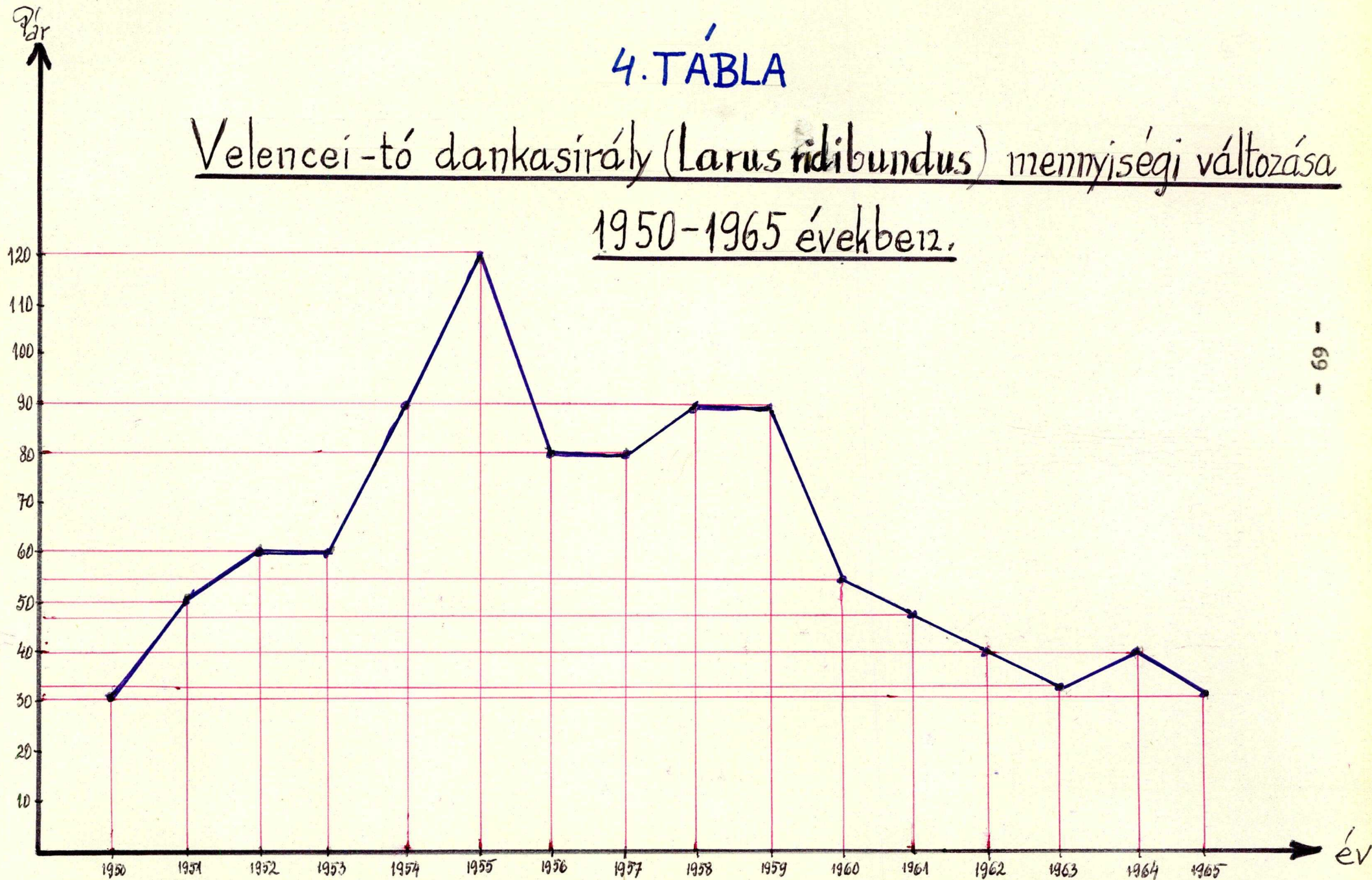
Nagy kócsag szaporodási grafikonja

1958-65 ciklusban



4. TÁBLA

Velencei-tó dankasirály (*Larus ridibundus*) mennyiségi változása
1950-1965 években.

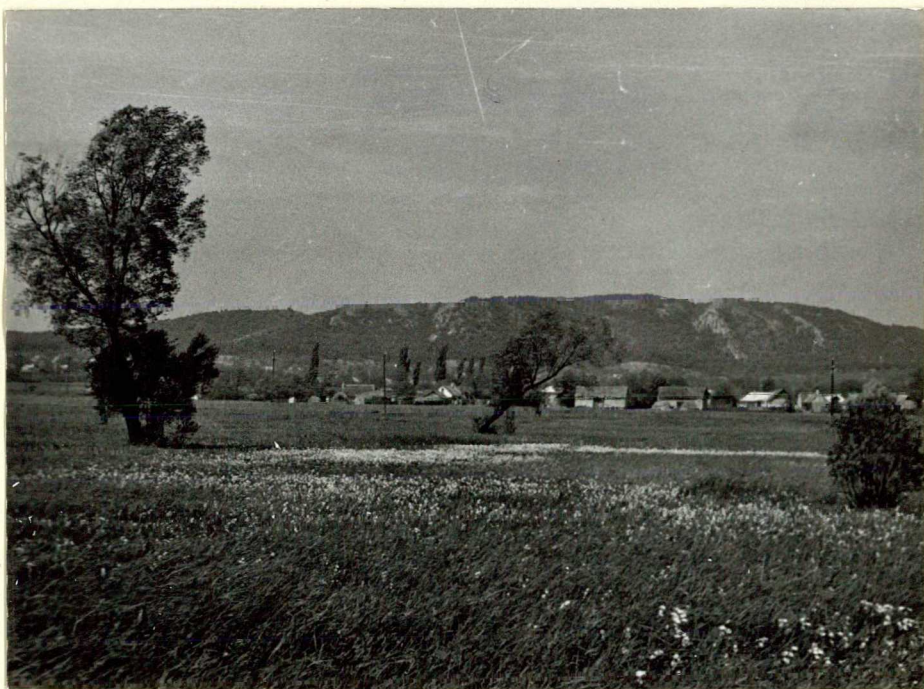


2. Zámolyi-medence madárvilága



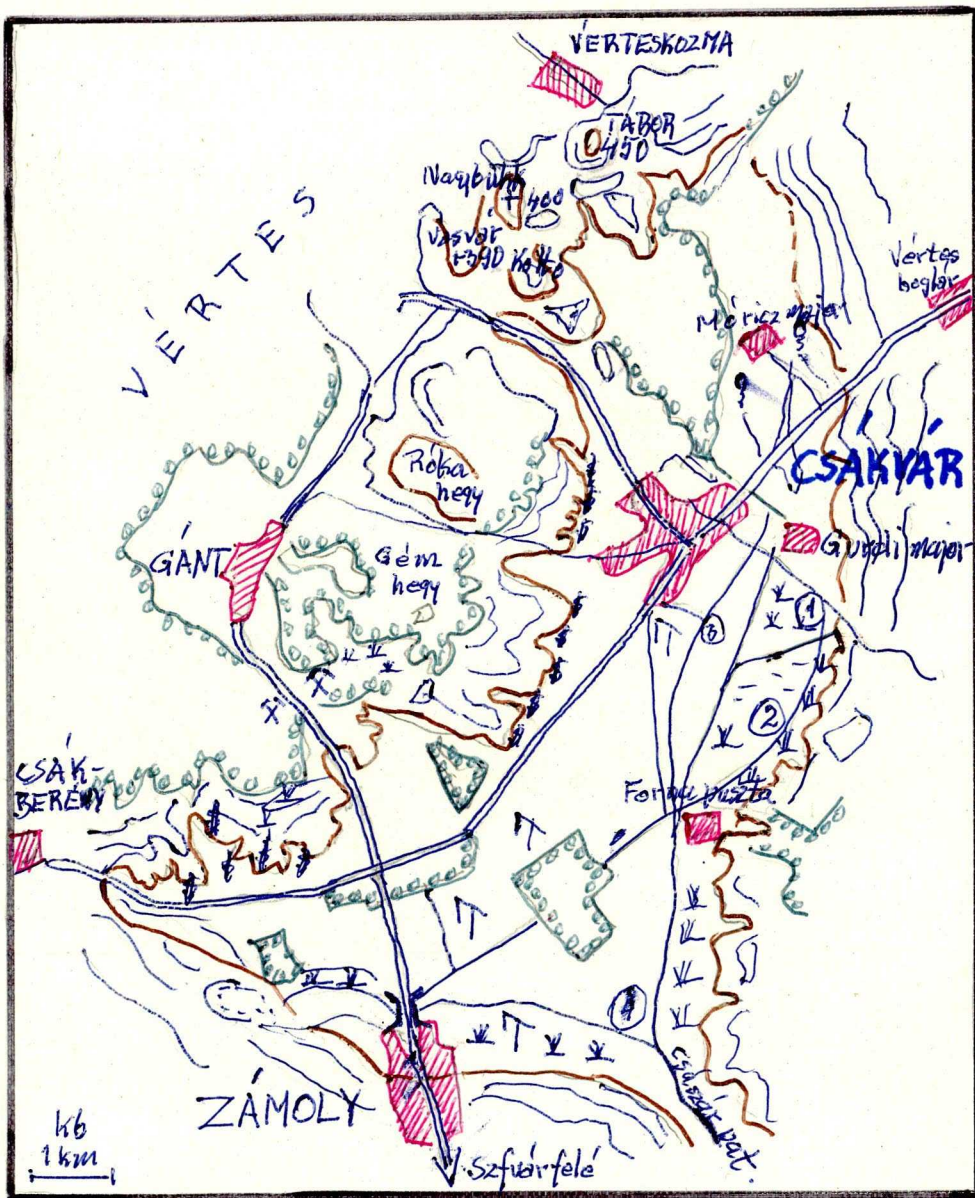
Helyesebbnek tartom a földrajzi Zámolyi medence helyett a Csákvári és Zámolyi medence elnevezést. Az igazi mély rész Csákvár és Fornapuszta között terül el, és majdnem az egész terület Csákvárhoz tartozik, a csákvári tsz. és a csákvári állami gazdaság között oszlik meg. Fornapuszta a választó a medence két tája között. Az óholocénben nyeri el a medence mai alakját. Hossza kb. 10 km, szélessége É-on 3 km, D-en 5 km. Majdnem a Velencei tó hasonmása a Vértes lábánál. Mind fészkelési, mind vonulási szempontból megőrizte ősi jellegét. Ugy tekinthető, mint a Sárrét legészakibb kis szigete, melyet a Császár patak össze is köt a Velencei tóval.

Az ujholocén elején a medence mocsaras ingoványai és nádasai már nagy területeket borítottak el a nyíltvíz rovasára, így az ősi "Csákvári tó" lassan eltűnt.



A Zámolyi-medence, háttérben a Vértessel.

A ZÁMOLYI MEDENCE



Nyílt növénytársulások fészkelői

A r é t

A növénytársulások itt két irányt mutatnak:

a./ egyik a nyílt vizből kiindulva a nádasokon át a fűzesekig, illetve a fűz- nyárligetekig záródik.

b./ A másik a zsombékosokon át a legelőrért felé haladva nyílt marad.

A nyíltviz hinárvegetációja /Potametum/ az ősi tó, melyet a szabályozások előtti árvizek még fenntartottak, csak másodlagosan degradálva jelenik meg a téglaházi kubikokban, a Geszner-tóban és a kisebb levezető csatornáknál. A vizet az aljzattól a vízfelszínig benövi a hinárnövényzet. Az itt előforduló fajok: Gallinula chloropus, Podiceps ruficollis, Anas platyrhynchos, Anas querquedula. Vonuláskor gyakoriak a különböző féle gémek. /Egretta alba, Ardea cinerea, Ardea purpurea./ Az Anser anser és a Circus aeruginosus költési időben is gyakoriak.

A nádas /Phragmitetum/ kisebb foltokban fejlődött ki a rét mélyebb fekvésű részein és a csatornák mentén. Gyakori a gyékény és a Bolboschoenus maritimus. A szegélynádasoknak jellemző és tömeges fészkelője a Acrocephalus palustris. Elszórtan a Luscinola melanopogon és az Emberiza schoeniclus is költ. A fácán gyakori fészkelő, Az Acrocephalus arundinaceus a Geszner-tó nádasainak költő faja.

A zsombékos /Magnocaricion/, láprét /Molinion/, mocsárrét /Agrostidion/, kaszálórét /Arrhenaterion/, legelőrért /Festucetum pseudovinae/ nagyrészt a regresszív szukcesszió sora váltakozva alakult ki a mélyebb fekvés, illetve a záró agyagrétegek elhelyezkedéséhez viszonyítva. Jellemző madárfajok: Alauda arvensis, Motacilla flava, Vanellus vanellus. Érdekes, hogy ezek a fajok bármelyik réttípushoz nagyszerűen alkalmazkodnak. Az Emberiza calandra, a Saxicola rubetra szintén gyakoriak, de ezek a fajok a középnedves réteket kedvelik. Az egyes réttípusokat nem egy-egy madárfaj jellemzi, hanem valóságos madárközösségek.

A rét első résztája /biotopja/ az **Ü l ő k u t**. Jellemző a zsombékos, magassásos, itt ott vidrafüvel keveredve. A rét legmélyebb részét víz borítja. Jellemző fészkelői: *Gallinago gallinago*, *Numenius arquata*, *Locustella naevia*, *Saxicola rubetra*, *Phasianus colchicus*, *Anas platyrhynchos*.

A sárszalonka fészkelésre az előző évben kaszált, éppen sarjadó sásos, zsombékost választja, ahol pár szál avas sás elrejtí fészket. Fészkealját 1961, 1963, 1964, 1965-ben találtam általában V. hónap közepén. Az utóbbi években kb. 8-10 pár költött, 1961-ben január hónapban 2 áttelelő példányt is észleltem.

A *Numenius arquata* itteni fészkelésére Radetzky Jenő már régen gyanított, a Sárréttel való tájrokonosság miatt. A Zámolyi medence ennek a fajnak ötödik fészkelőhelye lett. Ez is mutatja a táj bizonyos fokig *relictum* jellegét. A Nagytóréten 1960 IV. hónap 18-án találtuk meg első fészket Szabó László Vilmossal. A bizonyító teljes hármass fészkealját IV. 21-én Szabó László Vilmos ~~be~~gyűjtötte a Nemzeti Múzeum részére. Feltűnő ennek a póling párnak az erős terület tartása és a kotló anyamadar szelidsége. A fészken ülő anyamadar 2-3 m-re bevár és csak hosszas várakozás után kel szárnyra.



Numenius arquata a fészken.

Egy másik pólingfészket a Császár patak elindulásánál találtam, ebben négyes fészkealját figyeltem meg 1961 májusában. Ugyanezen a helyen 1962 májusában egy hármas fészkealját találtam, fiókái kikeltek, de a felnevelt fiókákat nem láttam.

A *Saxicola rubetra* a zsombékosok jellegzetes fészkelője, különösen ott, ahol kiálló, öreg nádszálakat is talál.

A *Locustella naevia* 2-3 párban költ, de fészket soha nem sikerült megtalálnom.

Az *Anas platyrhynchos* az avas sásosban fészkel, 1961 áprilisában és 1962 májusában találtam nyolcas, illetve tizes fészkealját. A *Phasianus colchicus* régen igen nagy számban költött. Ma jóval kevesebb a fészkelők száma.

Nagyon érdekes, hogy a két jellegzetes, ősi faj - a póling és a sárszalonna - bizonyos fokig kulturbehatást igényelnek fészkelési helyükön. /Kaszálást/

A kékperjés pázsiton megjelenik az *Alauda arvensis*.

A következő réti biotopunk a C s i k v a r s a .

Az ültetett nyárfasortól /*Populus alba*/ egészen Fornapusztáig tart. Tavasszal sokáig víz alatt áll. Zsombékosok és láprétek és franciaperjés kaszálók váltakoznak rajta. Jellemző fajai: *Vanellus vanellus*, *Tringa totanus*, *Limosa limoza*, *Numenius arquata*, *Otis tarda*, *Motacilla flava*, A tuzoknak 1961 V. második hetében kettes fészkealját találtam. A kaszálókon a fészkelési időben csak május elején jelennek meg a tojók, ekkorra már kiszárad a fészkelésre alkalmas hely. A *Limoza limoza* 1960-ban 5-6 párban, 1961-ben 1 párban, 1962-ben 2 párban, 1963-ban 3 párban, 1964-ben 5 párban, 1965-ben 6 párban, 1966-ban 4 párban, 1967-ben 5 párban fészkel.

Általában laza telepekben fészkeltek 1963 V.9-én találtam 4-es fészkealját.

A gázlók közül *Vanellus vanellus* és különösen a *Tringa totanus* az utóbbi években a domináló faj.



Numenius arquata fészekalja.



Limosa limosa fészekalja.



Limosa limosa
fiókai a fészkekben.

A következő biotopunka a N a g y t ó r é t. Ezen a néven foglaljuk össze a maradék rétet egészen Fornapusztáig. Jellemző növénye a *Schorsonera parviflora*. Ezen a nagy területen az összes réttípus és majdnem az összes réti fészkelők megtalálhatók. A két csatorna közti részt sajnos legeltetik, itt erős a kulturhatás és a fészkelők száma kevesebb. A jellemző fajok a következők: *Otis tarda*, *Anas querquedula*, *Numenius arquata*, *Coturnix coturnix*, *Emberisa calandra*, *Motacilla flava*, és a *Perdix perdix*. Gyakori fajok még, különösen az érokparótokon a *Saxicola rubetra*, az *Acrocephalus paludicola*, az *Emberisa schoeniclus*. A téglaház körül a zsombékosokban a *Gallinago gallinago*, a *Vanellus vanellus* és a *Tringa totanus* a fészkelő fajok.

Fornapuszta és a téglaház után megjelennek a szikfoltok, a kiszáradó legelőrétek, itt (csak) a bibic és a sárga billegető a domináns fajok. Ezen a részen (viszont) nagy számban fészkelő az *Alauda arvensis*,^{ki} valósággal egyeduralkodóvá válik.

Az *Acrocephalus paludicol*át éveken keresztül hetekig figyeltem költésre gyanús körülmények között az

Ülőkut szomszédságában. Többször hallatta hívogató hangját az avas zsombékosban. A sásos, füves terepen elrejtőzve énekelt, néha néha felröppent egy sáscsomóra. Nászrepülését is többször észleltem. Fészket viszont nem sikerült megtalálnom.

Fornapusztától D-re elterülő rétság. /biotop/
Csatorna vezeti le vizét, így tavasszal majdnem víztelen. A keleti partja vízenyősebb. Itt egy két pár Vanellus fészkel. A Ny-i partján a szikesedés hatására a rét juhcsenkeszes gyeppé alakult. Madárvilága nagyon szegényes. Itt költ a *Perdix perdix* 1961 májusában fészkelve találtam.

A medence *Vanellus* állományát az utolsó 6-7 éves periodusban 100-120 párra becsülöm. Ennél jóval kevesebb a *Tringa totanus*ok száma, kb. 10-15 pár. Ennek okát az utóbbi évek aszályos esztendőiben kell keresni. A rét egész területén 23-24 fészkelő fajt találtam.



Numenius arquata fióka.

A g y e p

A Vértes dolomit rögeinek lábánál hol magasabban, hol ellaposodva huzódik, széles sávot képező törmelékletű. Anyagát a murva, kavics és homokbányák tárják fel. Növényzet igen nehezen telepszik meg rajta, mert a termőréteg igen gyér. A Vértes nyílt dolomit sziklagyepje jelenik meg másodlagosan. Ez a terület gazdag mediterrán elemeket mutat. Jellemző növénytársulásai az - árvalányhajás, élesmosófűves, csenkeszgyepek - tavasszal változatos sztyeppflórával. Jellemző madarai: tömeges számban az *Alauda arvensis*, *Anthus campestris*, *Burhinus oedicnemus*, *Otis tarda*, *Oenanthe oenanthe* és a *Merops apiaster*.

Az *Otis tarda*-nak ősi költőhelye.



Otis tarda kettes fészekalja.

Az utolsó 3 év során 12, 14, majd 18 db-ot számláltunk meg. Valószínűleg ez a népes csapat több fészkelőhelyről verődik össze. Napközben a táplálékot kínáló kultúrterületeken tartózkodnak. Esténként a Miklósmajor alatti vetések és a volt reptér tájékára huznak. 1968 V, 19-én angolperjés kőves legelőn találtuk meg kettes fészekalját.

Az ugartyuk /Burhinus oedicnemus.L./ fészkalja az erdőtelepítés mellett a fiatal kukoricásból került elő. /1961 V.hónap/ 2 vagy 3 párban fészkel, főleg a kopár, köves, fiatal erdőtelepítés a kedvenc fészkelőhelye. Az Anthus campestris jellemző fészkelő ezen a területen. Az Oenanthe oenanthe igazi kulturmadár ~~ezen a területen~~^{itt}. A Merops apiaster a homokbányákban költ kisebb telepeken. A Saxicola torquata a gabonatóblákban és az utak mentén gyakori. Az átmenetet a vizenyősebb rét felé a bibic és a Motacilla flava képviseli.

Kizárólag a gyepen kb. 10-11 faj fészkel.

Fás növénytársulások fészkelői.

A magányos, elszórt bokrok, bokorcsoportok, egyes fák, fasorok, ligetek, kert, szőlő, karsztbokorerdő, zárt erdők részben természetes, részben mesterséges fejlődés eredményei. Bizonyos hasonlóságot fedezhetünk fel az alföldi kettős arcú táj és a medence között. A Zámolyi medencében az első nyomába sem léphet a láperdő, galériaerdő, az alföldi gazdagságának. A Vértess vizhiánya, az ősi tó korai eltűnése és a terület szűk, zárt volta miatt. A Vértess középhegységi erdős hatása miatt viszont a másik jóval gazdagabb madárfaunát őriz, mint az alföldi megfelelője. Nem könnyű nyomonkövetni a természetes és kulturhatásokat, nem könnyű szétválasztani azokat, de nem könnyű az egymással való kapcsolatokat sem felfedezni.

A r é t f á s b i o t o p j a i

A Csákvári patak mentén találjuk az első lépést az erdősülés felé. A Gurdi-major mellett mesterséges duzzasztott Geszner tavat találjuk. Ettől É-ra fűz, nyár, égerliget található, majd ültetett platánsor követi. A Zámolyi és a Császárpatakokat fűzfa sorok szegélyezik. A Vértess felőli réten csak az Öles és a Dó-kút forrásánál, majd a téglaházi kubikoknál találunk gyér fásulást. A fűzbokorláp /Salicetum cinereae/ csak az Ülőkút és Csikvarsa sarkokban található meg.

A madáregyüttes nagyon szegényes. Jellemző fajai: *Sylvia communis*, *Turdus merula*, *Luscinia megarhynchos*, *Streptopelia turtur*, *Columba palumbus*, *Pica pica*, igen gyakori az *Asio otus*. A fülemile és a feketeterítő éneke szinte teljesen idegen ezen a biotopon.



Columba palumbus
fiókák.

A *Picus viridis*, a *Dendrocopos maior*, az öregebb nyárfákban költ. A *Dendrocopos syriacus* inkább a fűzek odvait kedveli. Gyakori még ezen a területen a *Passer montanus*, a *Sturnus vulgaris* és a *Jynx torquilla*. Az odvas fűzek a csókák-nak az *Athene noctua*-nak a *Coracias garullus*-nak, az *Upupa epops*-nak és a *Muscicapa striata*-nak adnak fészkelési helyet.

A lombkoronaszint fészkelő fajai: *Corvus cornix*, a *Falco tinnunculus*, az *Oriolus oriolus*, a *Lanius minor* és legujabban a *Falco vespertinus* is.

~~A hatalmas~~ ^{deszdelmes} rétságbe kb. 400-450 m-re benyulik a hatalmas ültetett öreg nyárfasor. /Populus alba/ Majdnem a legbelső fáján ütött tanyát az Aquilla heliaca. Az itt fészket építő fiatal parlagi pár bizonyára a Vértesi populációból származik. Vasvári tanulmánya 1912-ig visszavezeti a parlagi ^{sasok} fészkelését a Vértésben. Az is feltehető, hogy a sikési fészkelése az ősi, melyhez szinte visszatérnek a fiatal párok. Az is lehet, hogy csak a kultúra szorította be a sűrű erdőbe a nyílt terepről.

A nyárfán kb. 12-14 m magasan épült a fészke, ahonnan nyílt kilátása és szabad kirepülése van K-i irányba. A fészkek átmérője 120x135 cm. Főleg nyárfagallyakból és égergallyakból készült. Befelé erősen lejt. Kukoricaszárral, szalmával és fűcsomóval bélelt. A fészkek alatt nem messze ut visz el, sőt a közelben mezőgazdasági gépek is dolgoznak. A kotló pár nem zavartatja magát, IV. 14-én a fészkekben 2 tojás található, nagy lilás, vöröses foltokkal. Az egyik tojás valószínűleg az utóbbi jóval kisebb. Ismeretlen okok miatt a saspár fiókait nem költötte ki, ebben az évben vörösvércse pár költött a parlagi fészkekben. A saspár a következő évben sem tért vissza.

1962-ben a parlagiak fészkeiben Falco cherrug pár fészkelte. IV. 31-én az erősen kotló tojó csak akkor repült ki a fészkekből, amikor közvetlenül a fészkek alá értünk. A fészkekben három tojása van, ebből két fiókat szerencsésen felneveltek, a harmadik tojás záp volt.

Fészkelő fajok még ezen a területen: az Erithacus rubecula, Turdus philomelos, Sylvia borin, Columba oenas, és a Psittacus montanus. A Strix ⁴aluco is költ egy-két párban az öreg nyárfák odvaiban.

A g y e p f é s b i o t o p j a i

Ilyenek: a Gránás és Kotló között a Vértés lábához simuló gánt-csákvári szőlők, a község kertjei, az utakat szegélyező fasorok, a bokros legelők, a fiatal erdőtelepítések, természetes erdőfoltok és a részben természetes, részben ember által kialakított és telepített 60-70 holdas park.

A galagonyabokrok fészkelője a *Lanius collurio*, a *Carduelis cannabina* és a *Sylvia communis*. Nagyon kedveli a szőlőket és az itt található összekötő bokrokat az *Emberisa citrinella* és a *Turdus merula*. A kertekben mindenhol közönséges a *Carduelis carduelis*, a *Chloris chloris*, a *Serénus serénus*, *Streptopelia decaocto*, az *Oriolus oriolus*. A faluban szép számmal költ a *Hirundo rustica* és különösen a *Delichon urbica*. Nagyon gyakori a *Phoenicurus ochruros*. A templom tornyában a gyöngybagoly is költ.

Az erdősülésnek két iránya van:

a./ az egyik a mezőgazdasági tájak felé néző fiatal erdőtelepítések. Ez a terület kb. 500 holdra tehető. A fánemek a következők: cser, tölgy, mezei juhar, akác, és fekete fenyő. A fiatal erdők kopasz foltjain szép számmal költ az *Aleuda arvensis*. Még tuzokkal is találkoztam több esetben ezen a területen. Az ugartyuk különösen kedveli ezt a területet. A *Perdix perdix* és a *Phasianus colchicus* nagyon gyakori, sőt a sűrűbb, idősebb erdőben is megtelepszik. A ^{Pinus} (~~Populus~~) *nigrasok*ban igen jellemző a *Carduelis cannabina*, a *Chloris chloris*, a *Turdus merula* és a *Turdus philomelos*.

A fiatal akácosokban igen gyakori az *Oriolus oriolus* és a *Fringilla coelebs*. A harmadik szinten /a földön/ az *Anthus trivialis* és itt ott a *Luscinia megarhynchos* telepedt meg. Az erdőszéli öreg nyárfákat különösen kedveli a *Picus viridis*, a *Parus maior*, és az erdei fülesbagoly. A tölgyesekben megtelepedett a *Garnulus glandarius*.

b./ Az erdősülés másik, természetes iránya a Vértess közeliében követhető, a kopár törmeléklejtőn. Az erdősülés csak részleges. Különösen az É-ÉK-re hajló hátakon gyakori a sziklaperem jellemző karsztbokor erdeje /*Querceto-Cotinetum*/. A Vértessbe benyúló völgyekben jellemző a hárs-kőriserdők /*Tilio-Fraxinetum*/ de gyertyánosok és kisebb bükkösök is találhatóak. K-i részén láperdő található Ny felé viszont emelkedő térszín váltja fel.

A madáregyüttes a környező változatos hatások miatt nagyon sokrétű: a tisztásokon a *Galerida cristata* és az *Emberiza citrinella*, valamint az *Anthus trivialis* gyakori. A gyertyános völgyekben a füzikék is megjelennek/csilp-csalp, sisegő/. Nagyon gyakori a *Sylvia atricapilla* és a *Sylvia curruca*. Fészkelő a *Parus maior* és az őszapó is. A kisebb erdei tisztásokon a *Lullula arborea* is költ. A tisztásokkal váltakozó különböző korú tölgyesek, cseresek szélén a telepített idősebb *Pinus nigra*sok táján költ a *Turdus viscivorus*. Ezen a területen a fitis füzikét is észleltem, de fészkére soha nem akadtam. A *Buteo buteo* és az *Accipiter gentilis* is gyakran látható. A Tábor hegy mikroklimatikusan kialakult vén öreg bükköseiben megtaláltam fészket *Dryocopus martius*-nak is. A *Picus canus*-t is többször láttam és hallottam ezen a területen de fészkelését bizonyítani nem tudom.

A Cotineto-Quercetum pubescentis biotopján és a *Carpinus orientalis* elterjedési területén jellemző fészkelő faj a *Caprimulgus europaeus*. Ennek a területnek a mikroklimája forró, leggyakoribb fajai az *Oenanthe oenanthe*, a *Monticola saxatilis*, a *Motacilla alba*, a *Lullula arborea* és a *Falco subbuteo*.

A gyepek és a fás biotopjainak együttvéve 70 fészkelő faja van. Ebből a csákvári parkban közel 50 faj fészkel. Az összes fészkelők száma a medencében minden valószínűség szerint 106-108 faj, ezek közül sok a déli mediterrán elem.



Aquila heliaca
kettes fészekalja.
/: Vértés - Csákvár :/



Aquila heliaca fiókák.

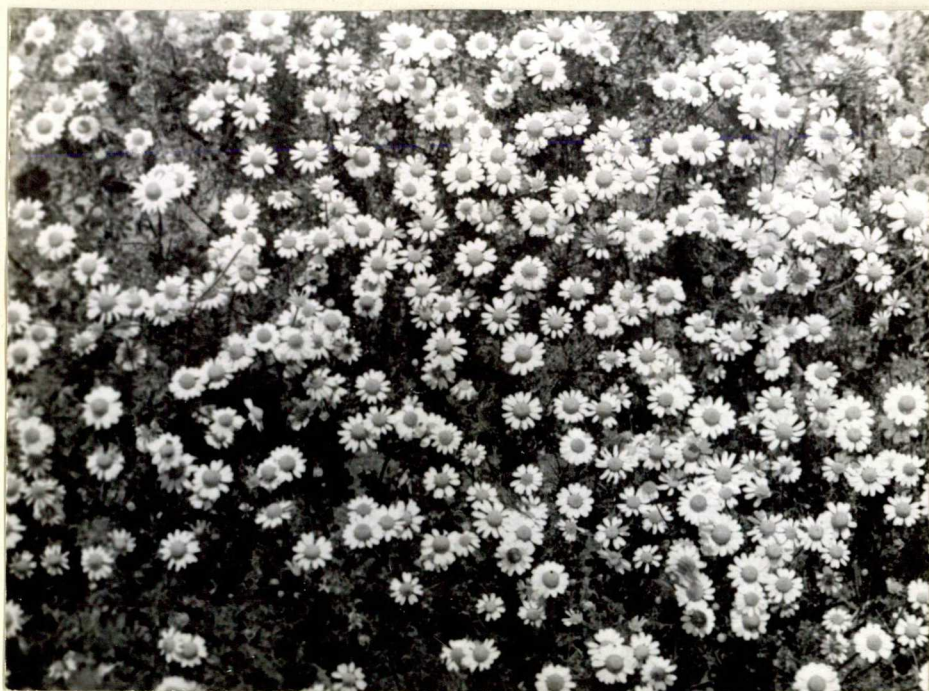


Aquila heliaca.



Falco cherrug fiókák.
/:Vértes - Csákvár :/

3. A sárkereszturi és sárszentágotai szikesek madárvilága



Matricaria chamomilla.

! : Sárkeresztúr :/

A ^{mezőföldi} ~~mezőföldi~~ védett területek között fontosságban a sárszentágotai és sárkereszturi kb. 300 holdnyi őszi szikes tőrendszert és közvetlen környékét illeti a második helyé.

A környék csapadékvizeinek egy része itt gyűlik össze és nagyon hamar formál viszonylag nagy területű, sekély tavakat, mivel a vizzáró réteg egészen közel van a felszínhez. A lefolyástalanság, mely erős szikesedést hozott létre, akadályozza, sőt értelmetlenné tenné a terület gazdasági művelés alá vételét. Ugyanakkor természetes sziki flórája feltűnően gazdag és faji összetételében, aspektusai-
ban, valamint elterjedési foltjaiban a szikesedés különböző fokainak jó indikátora. Valóban alkalmas szikvizsgálati szabadföldi laboratórium céljaira is.

A terület legfontosabb madártani jelentősége az, hogy a szegedi Fehér tavi rezervátumot megközelítő gazdagságu nemzetközi madártalálkozó szintere. Európa majdnem minden tájáról párját ritkító vizi és vízparti madarak szállnak itt meg hosszabb-rövidebb időre az őszi és tavaszi nagy

madárvonulások idején. Hazai vízi madarak is nagy tömegben gyülekeznek itt a nyár végén, elvonulásuk előtt. A sziki tócsákba benyúló füldnyelvek a parti fövények ezer meg ezer madárlábnymot mutatnak és megfelelő vízviszonyok esetén a különféle kacsák, cankók, partfutók, godák, pólingok, stb. százas és ezres csapatai gomolyognak az őszi táj felett, vagy éppen futkároznak, uszkálnak a számukra terített asztalt jelentő tócsákban és parti sávokon.

Helyi jelentősége is van a területnek. Olyan madarak is fészkelnek itt, melyek madárvédelmi rendeleteink alapján fokozott védelemben részesítendőek. Ilyenek: a guli-pán, a széki lile és még sok egyéb faj. Ezeknek a madaraknak élete kizárólag a sziki környezethez kötött.

Mivel a terület földrajzi adottságánál fogva mezőgazdasági művelésre alkalmatlan, a védelem kimondása azért is könnyebb volt, mert nem keresztez és nem keresztezett nagyobb gazdasági érdekeket.

A fészkelő fajok leírása a sárszentágotai és sárkereszturi szikeseken:

Podiceps ruficollis /Kis vöcsök/

Az elmúlt 11 éves ciklusban átlagosan az ágotai tavakon 8-10 pár fészkel. A sárkereszturi tavakon csak 3-4 pár költ. Az ágotai tavakon gyakran telepesen fészkel, teljes fészkealját mindig május második felében találtam, 5-7 tojással. Fészke a nyílt vízhez közelebb eső részeken van.

Podiceps nigricollis /Feketenyaku vöcsök/

Számuk kevesebb mind a kis vöcsöké. Az utóbbi időben különösen megfogyott, általában III. hó közepén érkezik a tavakra. Az ágotai tavakon mindig telepesen költ, 5-6 fészke van együtt. Fészkealja mindig V. hónap közepén teljes. Tojásai sokban hasonlítanak a kis vöcsök tojásaihoz. Szereti a nyílt víz közelségét.

Podiceps cristatus /Bubos vöcsök/

Kizárólag az ágotai sós tavat kedveli, ugyanis mélységével ez felel meg életkörülményeinek. Tavasszal III. hó végén mindig

itt van. Fészkét egészen ritka vízi növényzet közé, a nyílt viziükhöz közel építi. A fészek általában sásfajokból, nád leveléből, növényi törmeléből készül. Telepes költését soha nem észleltem. Teljes fészekalja V. hónap második felében van együtt /5-6 tojás/. Számuk az elmúlt 5-6 évben növekedett kb. 10 pár-ra tehető.

Ixobrychus minutus /Pocgém/

Számuk örvendetesen gyarapodik. Az ágotai és sárkereszturi tavakon 10-12 pár-ra tehető a fészkelők száma. A keskeny nádas szélén a gyaloguttól pár lépésre találtam fészkét. Óvatos, de mégis valósággal keresi az ember közelségét. Ez a biotop, különösen az ágotai nagyon kedvez további szaporodásának.

Botaurus stellaris /Bölömbika/

Két három pár költ az egész szikes tavak területén. Sokszor már II. hónap végén megjelenik. Fészkét 1964 májusában találtam 4 egyszínű, olajbarna fénytelen tojással. Fészke a madár természetéhez mérten kicsi. Ávas sásból és nádból épült a gyékényes sűrűjében a növényzet tövére elhelyezve. 1966 december 21-én is észleltem itt egy áttelelő példányt. Pótköltését is több esetben megfigyeltem június, július hónapokban.

Anas platyrhynchos /Tőkés réce/

A fészkelő párpok száma fogyóban van. Még 1958-62-ben a szikes terület össz^{es}/fészkelője 40-50 pár-ra volt tehető, addig ma az utóbbi 5 évben csak 15-20 pár a fészkelők száma. A csökkenés okát a túlzott zavarásban, sokszor a fészkelési időben történő vadászásban látom. Bizonyára más, nyugodtabb területeket keresnek fel fészkelés céljából.



Anas platyrhynchos fészekalja.

Anas querquedula /Bőjti réce/

A fészkelők száma 5-6 párra tehető. A szikeseket övező rétek költő faja. Nem jellegzetes madara a területnek, inkább vonuláskor keresi fel a tavakat és környéküket.

Anas strepera /Kendermagos réce/

7-8 pára fészkelők száma. Különösen az ágotai tavak D-i DK-i részén a tavakat szegélyező növényzet dus kákás, szittyós részein költ. Őszi és tavaszi vonuláskor tömegesen jelenik meg.

Aythya ferina /Barátréce/

Az 50-es évek elején jóval több költött. Kb. 20-30 pár is. Az elmúlt 8-10 évben egyre fogyóban van. Az utóbbi években csak 2-3 pár a rendszeresen költők száma. Fészket az ágotai sós tavak szélén többször megtaláltam. Fészke mindig friss növényzetből készült és a tőkés fészkenél is jóval nagyobb. A fészkek csészéje tollal, pihével bélelt. Vonuláskor tömegesen fordul elő a szikes tavakon. Csökkenésének okát, talán a szeszélyes vízállás is befolyásolja.

Aythya nyroca /Cigányréce/

A sárkereszturi Sárkány tó kis szigetein fészkel, de az

ágotai Sós-tó partszegélyén is megtelepedett. Nem válogat a fészkelési területekben. Számuk ellenkezőleg a többi récefajjal, növekvőben van. Kb. 20 pár. Többször megfigyeltem, hogy valósággal telepesen fészkel, 4-5 fészkek is található egy kis körzetben. Gyakori a szomszédos párok összetojása is. Így egy fészkekben már 16 tojását is találtam. Vonuláskor nagy tömegekben jelenik meg.

Oxyura leucocephala /Kékcsőrű réce/

1961 áprilisában észleltem 1 párat az ágotai Sós-tavon. Fél napig figyeltem mozgásukat. Viselkedésükből arra következtettem, hogy esetleg fészkelő párok. Egy héten keresztül szakavatott vadászok is megfigyelték itt. 1968 május 1-én is láttam egy példányát a tó felett elhuzni. Fészkelése nem bizonyított, valószínűleg kóborló vendégek lehettek.

Circus aeruginosus /Barna rétihéja/

1-2 pár költ az ágotai Sós-tó nádasaiban a 60-as évek elejétől. Van rá eset, hogy egy-egy évet kihagynak, nem térnek vissza a költési területükre./1963,1967/

Falco subbuteo L. /Kaba/

Az ágotai tavakat szegélyező - kevert - ligetes erdőben találtam fészkelve. Rendszeres költő. Az apró énekesek nagy pusztítója, különös szeretettel vadászik a füstös és a molnár-fecskekre, rendszerint eredményesen.

Falco vespertinus.L. /Kék vércse/

Az ágotai tavakat szegélyező fiatal akácok fészkelője. Rendszerint vetési varjak elhagyott fészket használja fel. Kb. 8-10 pár a rendszeres fészkelő.

Falco tinnunculus.L. /Vörös vércse/

A szikes területet övező akácok, kisebb facsoportok rendszeres fészkelője. Legtöbbször kisajátítja a vetési varjak és a szarka fészkeit. A vetési varjak telepén valósággal csoportosan fészkel. /Akácokon./ Egy fán 2 fészket is találtam. A fészkelő párok száma 12-15 párra tehető.

Perdix perdix /Fogoly/

A szikeseket övező rétek, vetések gyakori fészkelője. Többször a kopár sziken /festucion pseudovinae/ is találtam fészkelve a sárkereszturi Sárkány tó közelében. Számuk itt

növekvőben van, 8-10 párra tehető.

Coturnix coturnix /Fűrj/

A szikeseket határoló rétek, vetések, ugarok ritka fészkelője. Mindössze egy-két pár költ átlagosan. Míg 1948-52 között nagyobb számban fészkel /szóbeli közlés: Máté László/, addig az utóbbi években számuk egyre fogy.

Phasianus colchicus /Fácán/

Az 50-es évekhez viszonyítva számuk örvendetesen gyarapodik. Máté László megfigyelései alapján 1943-ban kb. 50-60 pár a szikes, sásos zsombékok, rétek, vetések fácán-együttese. 1948-50-es években alig 7-8 párra tehető a számuk. 1955-56-ban 25 pár fészkel a területen. Az elmúlt 10-12 évben átlagosan 35-40 pár fészkel, növekvő gyarapodási értékeket mutatva.

Rallus aquaticus /Guvat/

1951-52-53-ban még költött az ágotai tavak nádasaiban. Azóta eltűnt.

Crex crex /Haris/

Az 50-es évek elején az ágotai Sós tavat szegélyező /D-en/ nedvesebb réteken még szép számban költött /Máté László szóbeli közlése/. Ma csak elvétve egy-egy pár él és költ rejtett magányában.

Porsana porsana /Vizicsibe/

Az ágotai tavak nádasaiban rendszeresen költ. Állományuk 5-6 párra tehető.

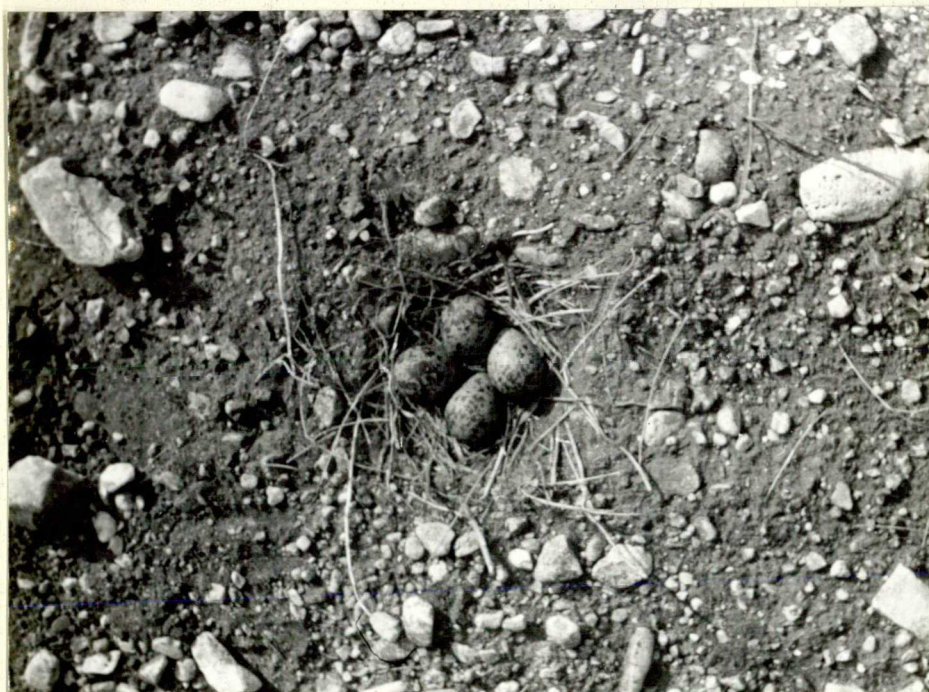
Fulica atra /Szárccsa/

Az ágotai és sárkereszturi Sárkány tó rendszeres fészkelője. Fészkelésük mindenkor a víz magasságától függ. A túl magas vízállás nem kedvez számukra, ilyenkor ugyanis a víz előnti a kisebb szigeteket, a fészkelési lehetőségek száma csökken. Átlag 30-35 párra tehető a rendszeresen költők száma.

Vanellus vanellus /Bibic/

A harmadik rendű szik határán kialakult társulás - szikpatkagyep - Artemisio-Festucetum pannonicum - félszigetek, szigetek formájában jelenik meg a vakszik határán. Ezeken a területeken mintegy 10-12 fészket vizsgáltam meg, számtalan un. - kifürdés - és régi elhagyott fészkek is elem került. Ezek

alapján megállapíthattam, hogy bár a bibic mint a nedves rétek, zsombékosok, vizes kaszálók madara ismert, - igazi sziki madárnak számít. A kora tavaszi aspektusban a vaksziket, szikfokot előnti a víz, s a vízzel körülvett - Artemizio-Festucetum pannonicum - fűszigetei és szigetei a korán fészkelő madárnál mint zsombékok szerepelnek. Késői másod, ill. pótköltése idején már teljesen száraz a biotop, mégis ragaszkodik hozzá, ekkor már víz helyett fehér vakszik izzik, s a sziki üröm, mézpázsit, kamilla veszi körül a szikpadkát. Számuk 10-15 párra tehető az elmúlt 12 éves vizsgált időszakban.



Vanellus vanellus
fészkek.

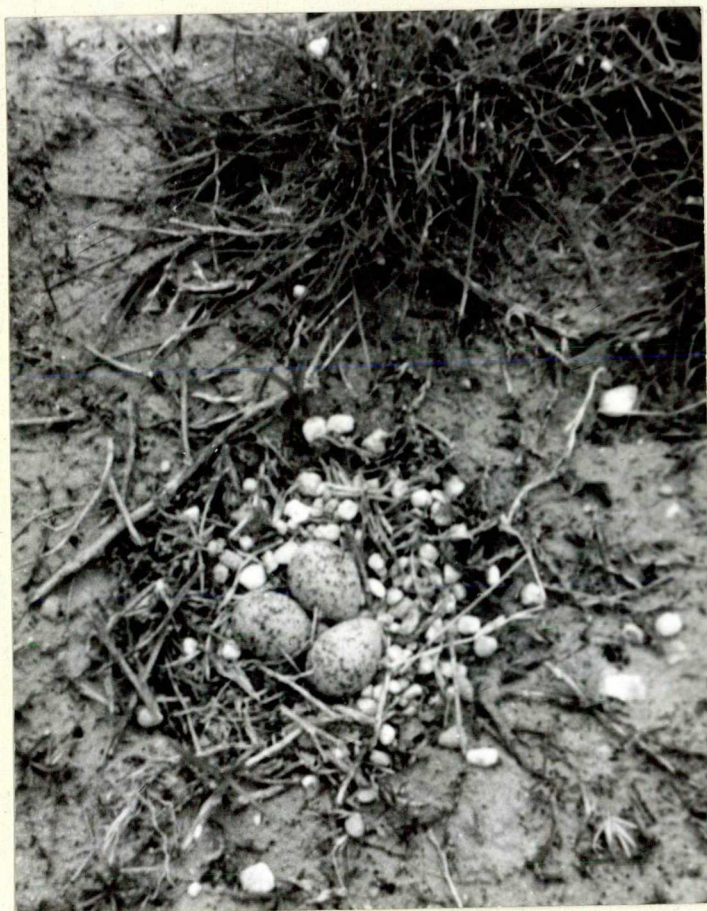
Charadrius dubius /Kis lile/

Egy párban fészkel, most már negyedik éve. Vonuláskor gyakori vendég, de költésre csak egy pár marad vissza. Ez a biotop nem felel meg teljesen igényeinek. Többször megfigyeltem, amikor a him éles fordulókkal rójja nászköreit, leszáll, gödröt kapar, hívja a tojót.

Charadrius alexandrinus.L. /Széki lile/

A szűkebb értelemben vett vakszik igazi lakója. A víz nélküli

kopár fehéren izzó szik az otthona. 10 éve minden évben megfigyeltem 5-6 párban. Jelenleg Szabó László Vilmos 4 párra becsüli a populációt. 1965 május 5-én hármas fészekalját találtam. A fészek tipikus canphorosmás-kamillás vaksziken, a patkától nem messze egy kis mohos szigetekskén volt, pár szál üröm, ~~gyér~~ csenkeszgyep és sziki barka társaságában. A fészek gazdagon bélelve volt a csenkesz csomók között zuzmóval. A kopár mélyedésbe tojt tojásokat a kotlás folyamán valószínűleg beágyazzák növényi anyagokkal. A költés lezajlása után általában rövidesen eltűnnek a területről.



Charadrius dubius
fészekalja.

Numenius arquata.L. /póling/

Költési idő alatt már többször láttam és hallottam a területen. Egy alkalommal igen furcsán viselkedett, mintha kicsinyeit féltené, olyan vészhangokat hallatott. Gyanus tehát a nagy póling fészkelése a Sárviz ill. a Sárrét D-i részén is.

Tringa totanus. L. /Piroslábu cankó/

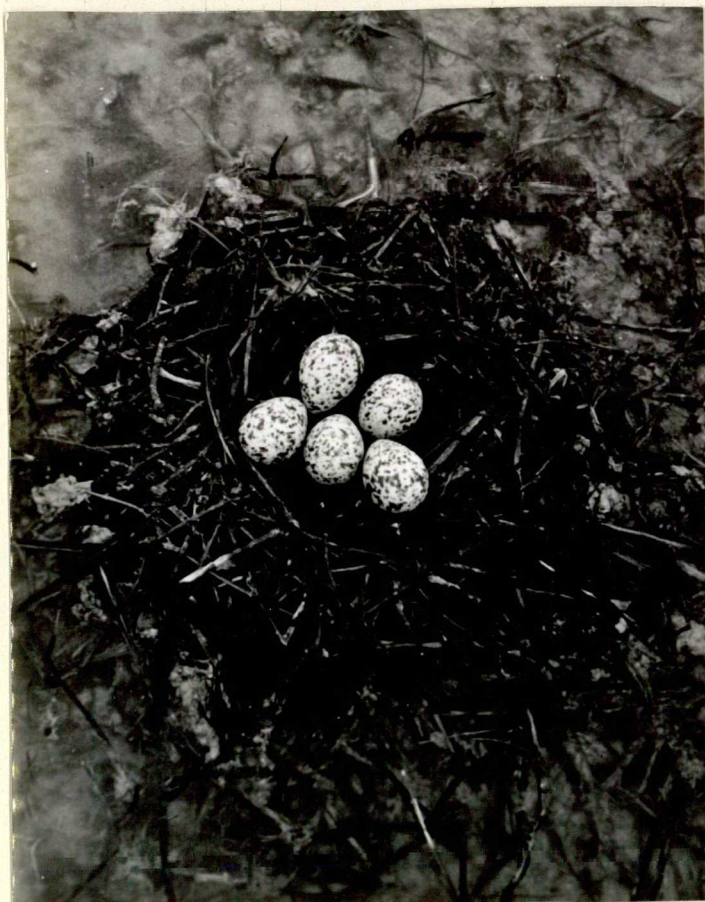
Fészkelési körülményei teljesen megegyeznek a bibicével. Számuk az elmúlt évekhez viszonyítva szépen gyarapodik, kb. 8-10 párra tehető az egész terület fészkelőinek a száma.

Recurvirostra avosetta /Gulipán/

1957-ben 2 pár, 1958-ban 4 pár, 1959-ben 3 pár, 1960-ban 1 pár, 1961-ben 5 pár, 1962-63-ban 2-2 pár, 1964-ben 2 pár, 1965-66-ban 3 pár, 1967-ben 5 pár, 1968-ban 2 pár fészkel az egész területen. Megfigyeléseim azt igazolják, hogy a gulipánok letelepedését, fészkelését nagy mértékben befolyásolja a szikes tavak vízállása. Ha igen magas a vízállás, a szikisáros szigetek viz alatt vannak, nincs fészkelési lehetőség. Sokszor szinte uszó fészkekben költenek. A kopár sziken készült fészkek mindig utólagosak, a tojások lerakása közben fokozatosan almoznak a madarak. Ezt mutatja sokszor a háromféle fészkealj is. A fészkealjak száma változó - 5,4,2,3. Találtam már ötös fészkealjat is, ez bizonyára a szomszéd átojtása volt.



Recurvirostra avosetta fészkealja.



Recurvirostra avosetta fészekalja.
[: Valószínű összetojás :]

Glareola pratincola.L. /Székicsér/

1961-ben 2 pár költött. Se előtte, se azóta nem jelentkeztek a fészékelő párok. Ez a biotop igényeiknek nem teljesen megfelelő. A szikfok legmélyebb részének fészkelője, nem a teljes kopár vakszik, inkább az üröm és méspázsit gyepet kedveli. A legkésőbb fészkelő sziki madarak egyike. A költés évében július 12-én megfigyeltem fiókákat féltő, vergődő öreg példányt. Fészke gyéren kifürdött gödröcske, a fészekben tehéntrágya, mezei nyul ürüléke, moszatokkal borított, repedezett földkéreg darabkák és apró sziki különféle növények találhatók. Az öregek a kikelt fiatalokat a forró naptól nagyon védik. Vonuláskor elég gyakori.

Streptopelia turtur /Gerle/

A szikes területeket határoló - vegyes erdők - fészkelője. Nem jellegzetes erre a biotopra.

Streptopelia decaocto /Balkáni gerle/

Terjeszkedőben lévő faj. A környező puszták, községek, fasorok, épületek rendszeres fészkelője.

Cuculus canorus.L. /Kakuk/

2-3 pár a rendszeresen itt élők száma. A biotop nagyon kedvez számukra, bőven van apró énekes - mostohaszülő. Tojását találtam - *Saxicola rubetra*, *Acrocephalus arundinaceus*, *Luscinia svecica*, *Lanius collurio* fészkeiben. Érkezése minden évben április 21-25 közé tehető.

Athene noctua /Kuvik/

Az ágotai Sós-tó É-i partján lévő öreg fűzek odvában költ. Nappal is megfigyeltem vadászás közben.

Upupa epops /Bubosbanka/

A legelőket övező odvas fűzek, öreg nyárfák odvainak lakója. Ezen a mezőföldi területen nem sok van belőle. A fészkelők száma 2-3 párra tehető.

Galerida cristata /Bubos pacsirta/

Gyakori fészkelője a szikes területeknek, Sárszentágotán a falu kertjeinek végében, egészen az emberlakta településekhez közel, rendszeresen nagy számban költ. A fészkelők száma 25-30 párra tehető.

Alauda arvensis /Pacsirta/

A szikes legelő domináns fészkelője. Az elsőrendű gyepen egyedül ez a faj fészkel. A megfigyelt fészkek meglehetősen mélyre kapart gödrökben, vagy egyéb természetes mélyedésben készültek. A fészkek meglehetősen szűk, bélése kizárólag fű. Fontos volna megvizsgálni, hogy hol s mi okból települnek sűrűbben, területegységenként mennyi fészkelés esik. A mezei pacsirták fészkelési és táplálkozási viszonyainak felderítése nemcsak a szikes madárfaunájának kutatásában, hanem a mezőgazdaság szempontjából is fontos lenne. A fészkelő párok száma kb. 60-70 pár.

Delichon urbica.L. /Molnárfecske/

A környező gazdasági épületek, falvak házainak rendszeres fészkelője. Számuk a füstifecskevel szemben növekedik. Kb. 80-100 pár.

Hyrondo rustica. L. /Füsti fecske/

Az utóbbi években számuk fogyóban van. A sárkereszturi legelő gémeskutjában is fészkel a meregető alatt.

Riparia riparia. L. /Parti fecske./

A sárkereszturi homokbánya falai nyujtanak fészkelési lehetőséget számára. Esténként csapatosan vadásztatnak a sárkereszturi libausztató felett. A telepen kb. 35-40 pár fészkel.

Oriolus oriolus. L. /Sárgarigó/

Az akácosok lakója. Az ágotai akácosokban 2-3 párban, a sárkereszturi akácosban ugyancsak 2-3 párban rendszeresen költ. Jellegzetes, ágvillaéhoz kötött, erősített fészket szakavatott szem hamar megtalálja.

Corvus cornix. L. /Dolmányos varju/

Öreg fűzeken, nyárfákon mindenhol megtalálni. Gyéritése ellenére is terjedéséről, szaporodásáról számolhatok be.

Corvus frugileus. L. /Vetési varju/

Telepei az ágotai akácosban kb. 150 fészekből áll. 4-5 helyen sűrűbb központi s néhány kisebb, távolabbi - mentő - telep található. A fehér ürülék a sűrűbb részeken kiöli az amugy is szegényes és gyér akácos aljnövényzetét. Általában május 20-25 között már mindig erősen repülő fiókákat találtam.

Pica pica. L. /Szarka/

Valami kipusztíthatatlan életerő van ebben a madárban. Ahol érik pusztitják, mégis egyre több és több van belőle. Az ágotai akácosokban és sárkereszturi akácosban is bőven találni összetákolt fészket. Az ágotai Sós-tó nádasainak, zsombékosainak sűrűjében az avas nádok is költ 1-2 párban.

Remiz pendulinus. L. /Függőcinege/

Az ágotai Sós tavat szegélyező fűzések lakója. A 60-as évek elején jóval több volt, az utóbbi években csak 2-3 párban költ. Nem türi a háborgatást.

Panurus biarmicus. L. /Barkoscinege/

Az 50-es években még költött az ágotai Sós-tó nádasaiban. Ma csak vonuláskor, kóborláskor figyelhetők meg. Távolmáradásának okát nem sikerült felderíteni.

Oenanthe oenanthe. L. /Hantmadár/

Ez a faj terjedőben van. A nyílt terep, a kopár száraz szik lakója. A fát, cserjét, nem tűri. Fészket talajrepedésekben, földrögök között, üregekben találtam. Fészke összehányt szőr, toll és szénahalmaz. Tojásai halvány kékesek 4,5,6 tojásból álló fészkealja már április hó második felében teljes. Szívesen követi a legelő állatokat és azok körül - dipterákra - vadászik. Számuk kb. 8-10 pár.

Saxicola rubetra /Rozsdás csaláncsucs/

Az ágotai Sós-tótól D-re elterülő nedves, zsombékos rét lakója. Nem túlságosan gyakori, egy-két párban költ. Van rá eset, hogy egyik másik évben nem jelentkezik. Talán ez a biotop nem teljesen elégíti ki igényeit.

Luscinia svecica. L. /Kékbegy/

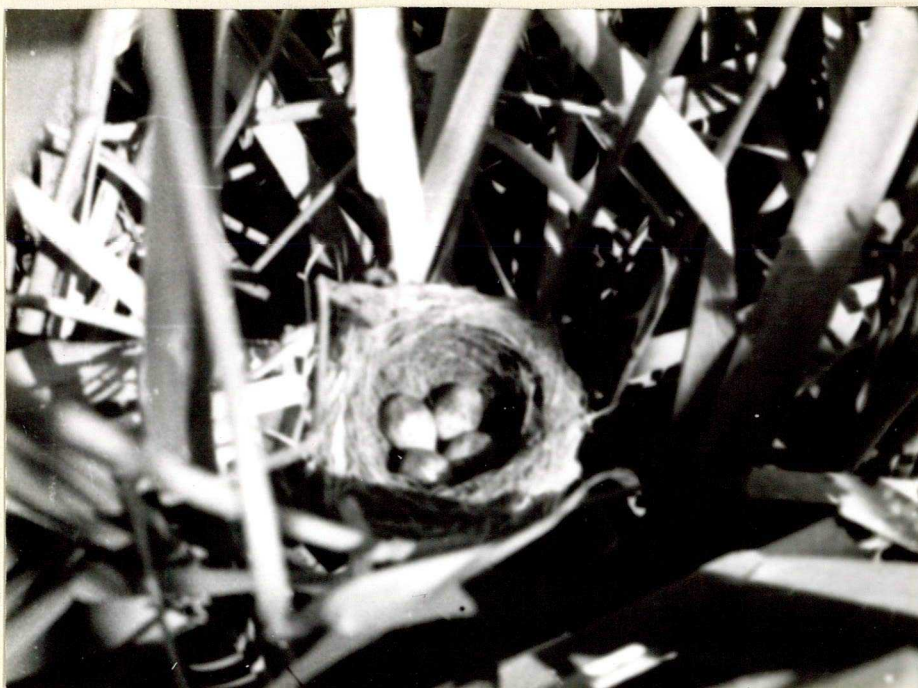
Szintén az ágotai Sós-tótól D-re elterülő nedves rét lakója. Szinpompás tollazatával már messziről felhívja magára a figyelmet, habár nagyon óvatos. Mindössze egy-két pár a fészkelők száma.

Locustella luscinioides /Nádi tücsökmadár/

Az ágotai Sós-tó nádasaiban költ. Előszeretettel keresi fel az avas, rigyás nádfoltokat. Ezen a területen nem annyira jellegzetes madara a nádasnak, igazi tömeges fészkelési területe a Velencei tó /lásd: a Velencei tó és környéke madárvilága/.

Acrocephalus arundinaceus. L. /Nádirigó/

Elsősorban a nádasokban, de a gyékényesekben, sőt még a kákásokban is otthont talál. Érdekes lenne a három állomány fészkektípusait összehasonlítani. Ezt a biotopot jobban kedveli, mint a Velence tavat. Az a megállapításom a Mezőföld más területein is, hogy a kisebb nádasokat, nádfoltokat jobban kedveli, mint a nagy nádrengetegeket. Gyakori kakik mostohaszülő.



Acrocephalus arundinaceus fészekalja.

Acrocephalus scirpaceus /Cserregő nádiposzáta/

Kb. 15-18 párban költ, hasonló körülmények között, mint a nádirigó.

Anthus campestris. L. /Parlagi pityer/

Bár költési idő alatt is többször láttam és hallottam énekét, fészkelése nem bizonyított. /1963 május 28, 1965 június 17./

Motacilla alba. L. /Barázdabillegető/

Különösen kedveli az egyedülálló, vízhez, réthez közeli házak, épületek környékét. Sárkeresztúron egy régi elhagyott cigányviskó padlásán találtam fészkelve a Sárkány tó közelében 1966 május 1. Ötös fészekalj, fehér alapon szürkés folttokkal. Eredményesen repített is öt fiókat. A terület fészkelőinek száma 8-10 pár.

Motacilla flava. L. /Sárga billegető/

A tavakat és a sziket övező rétek tipikus fészkelője, még beljebb hatol a zsombékos társulásokba is. Számuk növekvőben van. Több a fészkelő, mint az előző fajrokon.

Lanius minor /Kis örgébics/

Nem gyakori, erősen megfogyott számuk. Az akácos erdőszélek

lakója. A fészkek Armesia-ból készültek, fácán és vetési varju tollakat is találtam a csészében. Az össz^{es}/fészkelők száma a környéken 3-4 pár.

Lanius collurio. L. /Töviszuró gébics/

Gyakoribb faj az előbbinél. A galagonya bokrok lakója, 10-15 pár a fészkelők száma.

Sturnus vulgaris. L. /Seregély/

Egyre több és több a fészkelő párok száma. Ahol csak egy öregebb fát, vagy odut találnak, már ott a seregélypár. Az ember közelségétől sem riadnak vissza. 30-40 párra teszem a fészkelők számát.

Passer domesticus. L. /Házi veréb/

A terület szomszédságában lévő tanyák, majorok tömeges fészkelője. Ősszel ezrével láthatók.

Passer montanus. L. /Mezei veréb/

Nem nagy számban, de költ, különösen az öreg fűzek és nyárfák odvaiban.

Chloris chloris. L. /Zöldike/

A fiatal vegyes erdők, cserjések fészkelője. Számuk növekvőben.

Carduelis carduelis. L. /Tengelic/

Gyakori faj. Inkább a településekhez közelebb, kertekben, gyümölcsösökben fészkel. Számuk gyarapodik.

Fringilla coelebs. L. /Pinty/

A fiatal vegyes erdők, kertek lakója. Nem sok van belőle. A Mezőföld egyéb területén is ismeretlen okból számuk csökkent.

Emberiza citrinella /Citromsármány/

A sziket határoló bokros erdőszéleken gyakori.

Emberiza calandra. L. /Sordély/

A környező rétek, kaszálók gyakori madara. Ahol drótot, egyedüli fát talál, ott hallatja egyhangu énekét.

Emberiza schoeniclus. L. /Nádi sármány/

A sárkereszturi és ágotai tavak nádasainak fészkelője. A biotopnak megfelelően számuk több is lehetne. Télen tömegesen lepik el a nádas és szorgalmasan járják a nádbugákat.



Emberiza schoeniclus fészekalja.



Anas platyrhynchos fészekalja.

Vonuló- vendég - fajok előfordulásának kimutatása a sárszent-
ágotai és sárkereszturi szikeseken 1957-1968 között:

F a j	Darabsz.	Tavaszi idő- szak			Őszi időszak			Megjegyzés Hol ?
		év	hó	nap	év	hó	nap	
Anas strepera, Netta rufina, Spatula clypeata, Anas platyrhynchos, Anas querquedula	500-550	1957	III.	27.	-	-	-	S.ágota Sós-tó
Fulica atra	50-60	1957	III.	27.	-	-	-	"
Vanellus vanellus	100-110	1957	III.	27.	-	-	-	"
Tringa totanus, Tringa nebularia, Actitis hypoleucos, Tringa glareola	70-80	1957	III.	27	-	-	-	"
Phylomachus pugnax	12	1957	III.	27.	-	-	-	"
Calidris canatus	1	1957	III.	27.	-	-	-	"
Numenius arquata	4	1957	III.	27.	-	-	-	Sós-tó felett
Anas platyrhynchos, Anas querquedula, Anas crecca, Anas acuta, Anas strepera, Aythya ferina	kb.1000	1957	IV.	3.	-	-	-	S.ágota Sós-tó
Netta rufina	4 pár	1957	IV.	3.	-	-	-	S.ágota Nagy-tó
Philomachus pugnax	100	1957	IV.	13.	-	-	-	"
Gallinago gallinago	12	1957	IV.	13.	-	-	-	"
Larus ridibundus	20	1957	IV.	13.	-	-	-	"
Podiceps nigricollis	9	1957	IV.	24.	-	-	-	"
Vanellus vanellus	50-55	1958	III.	11.	-	-	-	"
Actitis hypoleucos	40	1959	V.	8.	-	-	-	Sárkeresztur libausztató
Philomachus pugnax	25	1959	V.	8.	-	-	-	"
Tringa glareola	65	1959	V.	8.	-	-	-	"
Tringa erythropus	18-20	1959	V.	8.	-	-	-	"
Tringa glareola	28	1960	V.	1.	-	-	-	S.ágota Sós-tó
Tringa erythropus	300	-	-	-	1961	VIII.	16.	S.ágota Sós-tó
Philomachus pugnax	320	-	-	-	1961	VIII.	16.	Sárkeresztur Sárkány-tó

F a j	Darabsz.	Tavaszi idő- szak			Őszi időszak			megjegyzés Hol?
		év	hó	nap	év	hó	nap	
<i>Tringa glareola</i>	150	-	-	-	1961	VIII.	16.	Sárkeresztur Sárkány tó
<i>Larus ridibundus</i>	100	-	-	-	1961	VIII.	16.	"
<i>Recurvirostra avosetta</i>	18	-	-	-	1962	VIII.	22.	"
<i>Charadrius dubius</i>	5	-	-	-	1962	VIII.	22.	"
<i>Anas platyrhynchos</i>	16	1963	III.	10.	-	-	-	"
<i>Anas querquedula</i>	25	1963	III.	10.	-	-	-	"
<i>Aythya ferina</i>	600	-	-	-	1963	VIII.	18.	"
<i>Numenius arquata</i>	30	-	-	-	1963	VIII.	18.	"
<i>Limosa limosa</i>	25	-	-	-	1963	IX.	10.	"
<i>Tringa nebularia</i>	50	-	-	-	1963	IX.	10.	"
<i>Tringa totanus</i>	70-80	1964	III.	15.	-	-	-	"
<i>Limosa limosa</i>	400	-	-	-	1964	VIII.	24.	S.ágota Sós-tó
<i>Numenius arquata</i>	110	-	-	-	1964	VIII.	24.	"
<i>Tringa totanus</i>	80	-	-	-	1964	VIII.	24.	"
<i>Philomachus pugnax</i>	120	-	-	-	1964	VIII.	24.	"
<i>Limicola falcinellus</i>	10	-	-	-	1964	VIII.	24.	"
<i>Recurvirostra avosetta</i>	14	-	-	-	1964	VIII.	28.	"
<i>Gallinago gallinago</i>	20	-	-	-	1964	VIII.	28.	"
<i>Charadrius hiaticula</i>	15	-	-	-	1964	VIII.	28.	"
<i>Vanellus vanellus</i>	25	-	-	-	1964	VIII.	28.	"
<i>Calidris minuta</i>	8-10	-	-	-	1964	VIII.	28.	"
<i>Larus ridibundus</i>	70	-	-	-	1964	IX.	3.	"
<i>Anas querquedula</i>	35	-	-	-	1964	IX.	3.	"
<i>Anas platyrhynchos</i>	45	-	-	-	1964	IX.	3.	"
<i>Recurvirostra avosetta</i>	5	-	-	-	1964	IX.	24.	Sárkeresztur Sárkány tó
<i>Calidris minuta</i>	30-40	-	-	-	1964	IX.	24.	"
<i>Charadrius hiaticula</i>	5	-	-	-	1964	IX.	27.	"
<i>Larus canus</i>	30	1965	II.	26.	-	-	-	S.ágota Sós-tó
<i>Carduelis flavirostris</i>	40-50	1965	II.	26.	-	-	-	"
<i>Vanellus vanellus</i>	150-170	1965	III.	15.	-	-	-	"
<i>Anas platyrhynchos</i>	200-220	1965	III.	15.	-	-	-	Sárkeresztur sárkány tó

F a j	Darabsz.	Tavaszi idő-			Őszi időszak			Megjegyzés Hol?
		szak	év	hó	nap	év	hó	nap
Himantopus himantopus	4	1965	V.	9.	-	-	-	S.ágota Sós-tó
Calidris minuta	8	1965	V.	9.	-	-	-	Sárkeresztu Sárkány tó
Arenaria interpres	1	1965	V.	9.	-	-	-	"
Squatarola squatarola	4	-	-	-	1965	IX.	18.	"
Numenius arquata	250-280	-	-	-	1965	IX.	18.	"
Larus ridibundus	60-70	-	-	-	1965	IX.	18.	"
Philomachus pugnax	15	-	-	-	1965	IX.	18.	"
Tringa erythropus	8-10	-	-	-	1965	IX.	18.	"
Aythya ferina	3	-	-	-	1965	IX.	18.	"
Numenius arquata	8-10	-	-	-	1965	X.	10.	"
Calidris alpina	25-30	-	-	-	1965	X.	10.	"
Calidris canutus	20	-	-	-	1965	X.	10.	"
Calidris temminchii	5-6	-	-	-	1965	X.	10.	"
Tringa erythropus	8-10	-	-	-	1965	X.	16.	"
Actitis hypoleucos	15	-	-	-	1965	X.	16.	"
Anthus pratensis	90-100	-	-	-	1965	X.	16.	"
Larus ridibundus	35-40	-	-	-	1965	XII.	5.	"
Larus minutus	5-6	-	-	-	1965	XII.	5.	"
Vanellus vanellus	4	-	-	-	1965	XII.	5.	"
Aythya ferina	600	1966	III.	19.	-	-	-	S.ágota Sós-tavak
Aythya fuligula	6	1966	III.	19.	-	-	-	"
Spatula clypeata	20	1966	III.	19.	-	-	-	"
Anas strepera	50	1966	III.	19.	-	-	-	"
Anas crecca	70-80	1966	III.	19.	-	-	-	"
Anas querquedula	90-100	1966	III.	19.	-	-	-	"
Anas platyrhynchos	100-120	1966	III.	19.	-	-	-	"
Fulica atra	400-450	1966	III.	19.	-	-	-	Sárkeresztu Sárkány tó
Anas acuta	20-30	1966	III.	19.	-	-	-	"
Podiceps ruficollis	8-10	1966	III.	19.	-	-	-	"
Podiceps cristatus	5-6	1966	III.	19.	-	-	-	"
Vanellus vanellus	15-18	1966	III.	19.	-	-	-	"

F a j	Darabsz.	Tavaszi idő-			Őszi időszak			Megjegyzés Hol?
		szak	év	hó	nap	év	hó	nap
Tringa nebularia	30	1966	III.	19.	-	-	-	Sárkeresztur Sárkány tó
Limosa limosa	20	1966	III.	19.	-	-	-	"
Motacilla alba	25-30	1966	V.	7.	-	-	-	Sárkeresztur kecsaszató
Larus ridibundus	300	1966	V.	7.	-	-	-	Sárkeresztur Sárkány tó
Larus minutus	70-80	1966	V.	7.	-	-	-	"
Chlidonias niger	100-120	1966	V.	7.	-	-	-	"
Chlidonias leucopterus	6-7	1966	V.	7.	-	-	-	"
Tringa stagnatilis	2	1966	V.	7.	-	-	-	"
Calidris alpina	28-30	1966	V.	7.	-	-	-	"
Aythya nyroca	30-40	1966.	V.	15.	-	-	-	S.ágota szikes tó
Aythya ferina	50-60	1966	V.	15.	-	-	-	"
Platalea leucorodia	2	1966	V.	15.	-	-	-	"
Larus ridibundus	8	1966	V.	15.	-	-	-	"
Chlidonias niger	7	1966.	V.	15.	-	-	-	"
Tringa nebularia	10	1966	V.	15.	-	-	-	Sárkeresztur Sárkány tó
Tringa stagnatilis	2	1966	V.	15.	-	-	-	"
Arenaria interpres /him/	1	1966	V.	15.	-	-	-	"
Ardea cinerea	4-5	1966	V.	15.	-	-	-	"
Chlidonias leucopterus	6	1966	VI.	8.	-	-	-	"
Recurvirostra avosetta	40-50	-	-	-	1966.	VII.	16.	S.ágota Sós-tó
Philomachus pugnax	40-50	-	-	-	1966	VII.	16.	"
Tringa totanus	70-80	-	-	-	1966	VII.	16.	"
Tringa erythropus	30-40	-	-	-	1966	VII.	16.	"
Tringa glaurola	10-15	-	-	-	1966	VII.	16.	"
Actitis hypoleucos	60-70	-	-	-	1966	VII.	16.	"
Anser anser	10	-	-	-	1966	VII.	16.	"
Numenius arquata	100-120	-	-	-	1966	IX.	11.	"
Tringa totanus	90-100	-	-	-	1966	IX.	11.	Sárkeresztur Sárkány tó

F a j	Darebsz.	Tavaszi idő-			Őszi időszak			Megjegyzés Hol?
		év	hó	nap	év	hó	nap	
<i>Tringa stagnatilis</i>	30-31	-	-	-	1966	IX.11.		Sárkereszt Sárkány tó
<i>Tringa erythropus</i>	40-50	-	-	-	1966	IX.11.		"
<i>Tringa nebularia</i>	170-180	-	-	-	1966	IX. 11		"
<i>Tringa glareola</i>	20-25	-	-	-	1966	IX.11.		"
<i>Actitis hypoleucos</i>	100-120	-	-	-	1966	IX.11.		"
<i>Recurvirostra avosetta</i>	8	-	-	-	1966	IX.11.		"
<i>Limosa limosa</i>	25	-	-	-	1966	IX.11.		"
<i>Numenius arquata</i>	45-50	1967	III.15.		-	-	-	"
<i>Limosa limosa</i>	30	1967	III.15.		-	-	-	"
<i>Tringa nebularia</i>	25-30	1967	III.15.		-	-	-	"
<i>Tringa totanus</i>	50-60	1967	III.15.		-	-	-	"
<i>Philomachus pugnax</i>	25-30	1967	III.15.		-	-	-	"
<i>Recurvirostra avosetta</i>	5	1967	III.15.		-	-	-	"
<i>Gallinago gallinago</i>	7-8	1967	III.15.		-	-	-	"
<i>Circus aeruginosus</i>	2	1967	III.15.		-	-	-	"
<i>Aythya ferina</i>	80-100	1967	III.15.		-	-	-	"
<i>Motacilla alba</i>	20-25	1967	III.15.		-	-	-	"
<i>Fulica atra</i>	500-600	-	-	-	1967	IX.20.		"
<i>Aythya ferina</i>	200	-	-	-	1967	IX.20.		"
<i>Aythya nyroca</i>	80	-	-	-	1967	IX.20.		"
<i>Podiceps ruficollis</i>	140-150	-	-	-	1967	IX.20.		"
<i>Anas platyrhynchos</i>	40	-	-	-	1967	IX.20.		"
<i>Recurvirostra avosetta</i>	2-3	-	-	-	1967	IX.20.		"
<i>Numenius arquata</i>	6	-	-	-	1967	IX.20.		"
<i>Chlidonias niger</i>	10-12	-	-	-	1967	IX.20.		"
<i>Charadrius alexandrinus</i>	5-6	-	-	-	1967	IX.20.		"
<i>Ardea cinerea</i>	1	-	-	-	1967	IX.20.		"
<i>Spatula clypeata</i>	3	-	-	-	1967	IX.20.		"
<i>Podiceps nigricollis</i>	25-30	-	-	-	1967	IX.20.		"
<i>Tringa totanus</i>	8-10	-	-	-	1967	IX.20.		"
<i>Aythya ferina</i>	150-170	1968	III.21.		-	-	-	"
<i>Aythya nyroca</i>	20-25	1968	III.21.		-	-	-	"
<i>Tringa totanus</i>	25-30	1968	III.21.		-	-	-	"

F a j	Darabsz.	Tavaszi idő-			Őszi időszak			Megjegyzés Hol?
		év	hó	nap	év	hó	nap	
Larus ridibundus	10-15	1968	III.	21.	-	-	-	Sárkeresztu Sárkány tó
Vanellus vanellus	8-10	1968	III.	21.	-	-	-	"
Aythya ferina	60-70	1968	III.	21.	-	-	-	S.ágota Sós-tó
Fulica atra	30-35	1968	III.	21.	-	-	-	"
Tringa totanus	4-5	-	-	-	1968	X.	13.	Sárkeresztu Sárkány tó
Aythya ferina	45-50	-	-	-	1968	X.	13.	"
Aythya nyroca	45-50	-	-	-	1968	X.	13.	"
Vanellus vanellus	50	-	-	-	1968	X.	13	"
Anas querquedula	30	-	-	-	1968	X.	28.	"
Anthus pratensis	100	-	-	-	1968	X.	28.	"
Motacilla alba	8-10	-	-	-	1968	X.	28.	"
Sturnus vulgaris	150-170	-	-	-	1968	X.	28.	Sárkeresztu akácos, náda
Vanellus vanellus	6	-	-	-	1968	XII.	7.	S.ágota tópart
Motacilla cinerea	3	-	-	-	1968	XII.	7.	"
Circus aeruginosus	1	-	-	-	1968	XII	7.	S.ágota ná- dasai felet
Anser fabalis	70-80	-	-	-	1968	XII.	7.	Sárkeresztu vetés
Botaurus stellaris	1	-	-	-	1968	XII.	7.	Sárkeresztu nadas

Joggal nevezhetjük ezt a területet a fáradt vándorok szállodájá-
nak és a ritkaságok feltett rezervátumának.



Porzana parva fészekalja.



Porzana pusilla fészek-
alja.

4. A Sárret madárvilága

A fejér megyei Sárret tájképileg igen jól jellemzett vidék. Jól elhatárolt volta élesen szembetűnő. Valamikor hazánk egyik legnagyobb láprétje volt, 28 km². Medencéje a Bakony É-i lábánál terül el. A terület annak a depressiónak az irányába esik, amely a Velencei tó és a Balaton medencéjét is eredményezte, erre már utaltam a földrajzi bevezetőmben is.

A pleisztocén elején még nyílt tó terült el itt, melyet főleg a Bakonyból lezuduló folyók hordaléka feltöltött és így a tó teljesen elláposodott. A nagy kiterjedésű lápok a XIX.sz. első felében lecsapolták. A lecsapolás után még hosszú ideig vízenyős terület maradt, gazdag, de tökéletesen nem vizsgált madárvilággal. Ma megváltozott a helyzet. A legnagyobb része száraz, tele levezető árkokkal. Igen közeli az idő, amikor teljesen kulturtájja fog alakulni. A Sárret gazdag madárvilága ma már a múlté. Leginkább kutatott Zichyfalva-Csór vonalától K-re eső része, a Ny-i része kevésbé ismert.

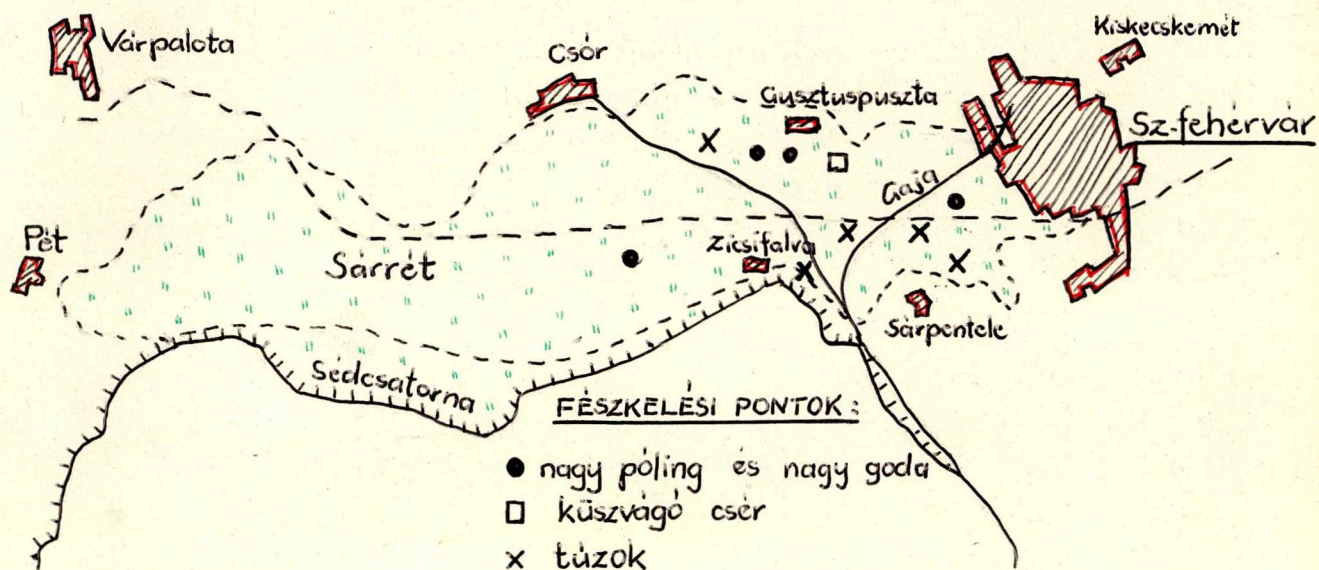
Főleg Máté László és Radetzky Dezső kutatásaira támaszkodva /szóbeli közlés/ 1920-1945-ig fészkelte fajok a következők:

a. Az elmúlt időszak állapota:

Botaurus stellaris, *Anas platyrhynchos*, *Anas querquedula*, *Anas acuta*, *Spatula clypeata*, *Aythya ferina*, *Aythya nyroca*, *Circus aeruginosus*, *Falco vespertinus*, *Falco tinnunculus*, *Perdix perdix*, *Coturnix coturnix*, *Rallus aquaticus*, *Crex crex*, *Porzana parva*, *Porzana pusilla*, *Gallinula chloropus*, *Fulica atra*, *Otis tarda*, *Vanellus vanellus*, *Numenius arquata*, *Limosa limosa*, *Tringa totanus*, *Gallinago gallinago*, *Larus ridibundus*, *Sterna hirundo*, *Columba palumbus*, *Cuculus canorus*, *Asio otus*, *Athene noctua*, *Asio flammeus*, *Upupa epops*, *Picus viaticus*, *Galerida cristata*, *Alauda arvensis*, *Riparia riparia*, *Oriolus oriolus*, *Corvus cornix*, *Corvus frugileus*, *Coloeus ^vmondula*, *Pica pica*, *Remiz pendulinus*, *Oenanthe oenanthe*, *Saxicola torquata*, *Saxicola rubetra*, *Luscinia svecica*, *Locustella luscinioides*, *Acrocephalus arundinaceus*, *Sylvia communis*, *Acrocephalus palustris*, *Acrocephalus schoenobaenus*, *Acrocephalus scirpaceus*, *Anthus campestris*, *Motacilla alba*, *Motacilla flava*, *Lanius minor*,

Lanius collurio, *Sturnus vulgaris*, *Passer montanus*, *Emberiza schoeniclus*.

Az elmúlt időszak összes fészkelőinek száma 60 faj.



Máté László és Radetzky Jenő, valamint a magam megfigyelése alapján 1952-1968-ig a következő előfordulását, fészkelését bizonyítottuk:

b. Jelenlegi állapot:

Ardea cinerea. Kis telepe a nádfoltokban.

Ardea purpurea. Költése bizonyított egy-két párban.

Ixobrychus minutus. A kis nádfoltokban.

Anser anser. Új jelenség ezen a területen. Nádfoltokban, zombékosokban költ.

Anas platyrhynchos. Elszórtan néhány párban fészkel.

Aythya nyroca. Gyakori fészkelő.

Circus aeruginosus. Egy-két párban költ az egész rétségben.

Falco vespertinus. Elszórtan, elhagyott vetési és dolmányos varjak fészkeiben.

Falco tinnunculus. Gyakori faj.

Perdix perdix. Az utóbbi években gyarapodik számuk.

Coturnix coturnix. Számuk itt növekvőben van.

Phasianus colchicus. Számuk gyarapodik.

Otis tarda. Nem sok van belőle. Sok évi átlag: 5 tyúk, 2 kakas.

Számuk nem tud emelkedni, a pásztorok, kanászok mind a tojásait keresseik. Éveken keresztül egy fiókát sem tudtak felnevelni. *Vanellus vanellus*. Számuk a víz állásától függ. Vannak évek, amikor csak egy-két párral találkozhatunk egész költési időben.

Numenius arquata. Ennek a fajnak száma is ingadozik. A víz állásától, az időjárástól függ a fészkelők száma. Kb. 8-10 pár az átlag.

Limosa limosa. 4-5 pár fészkel az egész rétségen. Vonuláskor jóval több mutatkozik.



Limosa limosa fióka.

Tringa totanus. A csatornák mentén, a vizesebb részeken időszakonként néhány pár. 1952-től 1959-ig egy példány sem jelentkezett.

Gallinago gallinago. Néhány pár a rét nedvességétől függően.

Streptopelia decaocto. Gusztuspusztán, pajtákban, karámokban költ.

Cuculus canorus. A kis nádfoltok, turjánosok körül gyakran hallatja hangját. *Motacilla flava* fészkealjában találtam tojását. /1962/

Athene noctua. Az öreg fűzek odvainak lakója.

Asio flammeus. Radetzky Jenő találta fészkelve /1962/.

Galerida cristata. A tanyák körül néhány párban. Inkább a lakott területekre húzódik.

Alauda arvensis. Nagy számban költ. Ahogy a rétség lecsapolása kiszáritása folyik, úgy terjeszkedik. A száraz biotopot kedveli. Nem könnyű megmondani, vajon hány száz pár fészkel a réten.

Corvus cornix. Jellegzetes faj a területen. Ahol egy fűz, vagy nyárfák találhatók, már ott van. Számuk növekszik.

Corvus frugileus. Egy-két kis telepe található.

Coloeus monedula. Elszórtan az öreg fűz és nyárfák odvaiban.

Turdus viscivorus. 1962 május hónapban Radetzky Jenő találta meg fészkelve Sárkeszi határában az első sikvidéki fészkelő helyét. Egy *Acer tataricum*-on volt fészke 3 tojásával.

Oenanthe oenanthe. Az egész Sárreéten a szárazabb helyeken egy-két párban. *Saxicola torquata*. Csór térségében a száraz bokros területeken egy-két párban.

Saxicola rubetra. Az előző fajjal ellentétben inkább a nedvesebb részeken található egy-két párban.

Luscinia svecica. A levezető árkok széleiben, kis fa és kőhidak szomszédságában elég szép számban költ. Ez a faj növekvő számot mutat.

Acrocephalus arundinaceus. A kis nádfoltokat régi bombatölcsérek benádasodott szegélyét kedveli. A terület nagyságához mérten gyakoribbnak mondható, mint a Velencei tó sűrű nádasában.

Acrocephalus scirpaceus. Nádfoltokban, elszórtan.

Sylvia communis. Elszórtan egy-két pár.

Motacilla alba. Tanyák, istállók, karámok környékének lakója.

Sokszor egészen távol a lefolyó árkoktól, víztől.

Motacilla flava. A csatornák mentén a vizes részeken szép számban.

Lanius collurio. Galagonyás, bokros részeken egy-két pár. Számuk az elmúlt években nagyon csökkent.

Sturnus vulgaris. A területet övező erdőfoltok, facsoportok, fasorok lakója. Kevés az odvas fa számukra.

Passer montanus. Bőven van.

Chloris chloris. Fasorok, kis facsoportok lakója.

Carduelis carduelis. Ligetes erdőfoltok, fasorok lakója.

Fringilla coelebs. Elszórtan egy-egy pár.

Emberiza calandra. A kaszált réteken szép számban. Egy-egy száraz ágról hallatja egyhangú énekét.

Emberiza ~~choen~~iclus. A kis nádfoltokban elszórtan.

A jelen időszak fészkelőinek száma csak 43 faj, az elmúlt időszak 60 fajával szemben.

Ahogy látjuk, a sárrét madárvilága fokozatosan fogy, azzal kapcsolatban, ahogyan a terület mind szárazabbá és rendezettebbé válik. A nedvesebb években időlegesen megteremtődnek olyan mocsárviszonyok, amelyek felvillantják az itt korábban élt madárvilág igazi jellegét, igazi képét. Persze ezek csak mind töredékek, emlékeztetések a multra.

5. A Mohai-rét madárvilágának áttekintése



Ez a terület Székesfehérvártól É-ra Moha és Sárkeresztes irányába húzódik a Galya patak mentén. A rét fűzésekkel, nyárfákkal, égezekkel, rekettyésekkel tarkított. Igazi relictum terület.

A madárfajokban jellemző és állandó, sőt sok tekintetben hasonló az Ócsa /Pest megye/ vidékén található turjánokéhoz. Nevezetes közös fajuk a Numenius arquata, a Limosa limosa, a Gallinago gallinago, a Vanellus vanellus, a Locustella naevia, a Corvus cornix és a Falco tinnunculus.

E madáregyüttest Ócsán a Cifus pygargus, itt a Mohai réten pedig az Asio flammeus egészíti ki. Ezen a két területen majdnem egyező madárvilág állatföldrajzilag is gyárapítja a Mezőföld eupannon vonásait, mint erre a földrajzi áttekintésemben is utaltam.

Sajnos mesterséges halastavak létrehozásával, ami az utóbbi években egyre inkább fokozódik, a rét feltörésével, művelés alá vételével ez a táj is veszít régi értékéből. Veszélyben az őri jelleg.

6. A Rétszilasi halastavak különleges madárfajai

1940-ben majd 1950-ben fészkelőnek bizonyult a Larus melanocephalus, 1954-ben fészkelte az Egretta garzetta is. Ezeknek a tavaknak meglehetősen sokrétű, színes madárvilága van. Az igaz, hogy a faji és mennyiségi viszonyok elég változóak. Legérdekesebb itt is, mint a Mezőföldön máshol is észlelt D-i, DK-i elemek megtelepedése.

Vasvári Miklós és Máté László találta itt fészkelve a Larus melanocephalus-t 1940-ben. /Máté László szóbeli közlés./ Az Egretta garzetta itteni fészkelését dr. Horváth Lajos és Máté László észlelték 1954-ben. /Szóbeli közlés dr. Horváth Lajos és Máté László./ 1958-ban a Luscinola melanopogon itteni honosságát Radetzky Jenő bizonyította.

A délies elemek közül rendes fészkelők még az utóbbi esztendőkből a Nycticorax nycticorax, ezen kívül az Ardeola ralloides. 1958-tól ezek a fajok is rendszertelenül telepednek meg, vannak évek, amikor egyáltalán nem jelentkezik. /1958, 1959, 1964, 1966./

7. A székesfehérvári Sóstó és környékének madárközössége

Ezt a területet 1950 óta tartom megfigyelés alatt. Székesfehérvártól D-re terül el, náddal, zsombékokkal tarkított terület. Vize sekély, 50-60 cm, csak 2-3 helyen találni mélyebb árkokat. Egészen 1960-ig a város szennyvizét vezették a tóba. Ez a körülmény sok madárfaj fészkelését lehetlenné tette. Ma már örvendetesen javult a helyzet, habár a tó D-i része egészen a mesterséges gátig még a mai napig is szennyezett. Most már csak a tó D-i felébe kerül hulladék, de ennek levezetése is folyamatban van, az új szennyvíz állomás megépítésével. A további tervek a tó rendezését célozzák, esetleg fürdő, csónakázási tó létesítésére is gondolnak.

Az elmúlt 18 év megfigyelései alapján a következő megfigyeléseket tettem:

A Podicipidae-félék egészen 1959-60-ig kevés faj és egyedszámmal jelentkeztek. Ez valószínűleg a tó kellemetlen bűzös, piszokkal telített voltának tudható be. Az utóbbi években örvendetesen gyarapodnak. Ma 8-10 pár Podiceps ruficollis fészkel a tavon. Az utolsó 10 évet figyelembe véve, általában március 8 és 15 között már megérkezik a tóra. Fészket nem nehéz megtalálni, általában egyedül fészkel, a telep fészkelést kerüli. Fészkelve 1963 május 21-én találtam, vizinövényekből épült fészke egészen a víz színére épült. Fészkealjja 5 piszkosfehér hegyesedő ellipszoid alakú tojásból állt. Tojásai eredetileg fehérek, de később a víztől rothadó fészkek alapanyaga töldes fehérre festi. Junius 9-én már kikelt fiókat találtam. A kotlási idő alatt is jártam a fészkek közelében és a már előbbre általam megjelölt helyen csak hosszas kereséssel találtam meg fészket. Rájöttem, hogy az élelmet kereső vöcsökpár arra az időre, amikor elhagyja a fészket, nádtörmelékkel takarja be tojásait, álcázás végett. Sok esetben júliusban másodszor is költ.

A tógazdaságot illetően közömbös fajnak mondható. Több esetben vizsgáltam gyomortartalmát, apró vízi bogarakat, molluscákat és növényi táplálékot találtam benne.

1962 április közepén észleltem 4-5 pár *Podiceps cristatus*-t a tavon. Az előző években soha nem láttam, bizonyára ezt a fajt is a tó tisztátalansága riasztotta el. Valamikor a 30-as években több pár fészkelte, kb. 20. /Szóbeli közlés Máté László./ 1963-tól a mai napig rendszeresen 2-3 pár a fészkelők száma.

A gém-félék családját /*Ardeidae*/ csak vendégek képviselik. Ennek okát szintén a tó szennyes vizének terjedésében látom. Ugyanis ilyen vízben az apróbb halfajták is kipusztulnak. Ezek a feltételek nem kedveznek a gémelek letelepedésének. Az is baj, hogy fészkelési lehetőségek sem kínálnak részükre, mert telente az összefüggő náderdők legnagyobb részét a székesfehérvári Kossuth Tsz. levágatja építkezési célokra.

A *Botaurus stellaris* őshonos faj. 1950-68-ig fészkelte a tavon május-június hónapokban mindig hallatta hangját. Fészkére soha nem találtam. Nagyon óvatos és kitűnő mestere a rejtőzésnek. Valószínű a tó D-i részében költ.

A *Ciconiidae*-félék családjából a környéken fészkel két pár *Ciconia ciconia*. Fészük a Széchenyi utcában gazdasági udvarok akácfáin van. Érdekes megfigyelésem, hogy ezek a gólyák évek óta a Sóstó és a környező vizes rétek felett szállnak el, de soha ide nem szállnak le élelemkeresés végett. Távolabbi vadászterületekre húznak és ott keresik meg élelmüket. Szerintem ez is a tó szennyezett vizének következménye, persze az is lehetséges, hogy a sekélyebb, nagyobb kiterjedésű, kevésbé háborgatott vizes réteket jobban kedvelik, még ha távolabb vannak is.

Az *Anseriformes*-ek bőven képviselve vannak. Az első faj az *Anas platyrhynchos*. Minden évben már február, illetve március hónapban megjelennek a tavon, illetve környékén. A fészkelők száma kb. 20 párra tehető, 1957-58-ban csak 1 pár volt észlelhető fészkelési időben. Egy pár fészket megtaláltam 1963 tavaszán, március közepén 9 tojásával. Későbbi időpontban is felkerestem a fészket, a tojásokat megrepedve találtam és a fészkek elhagyott volt. Valószínűleg a kései fagyok

pusztították el. Általában minden év őszén, október derekán 200-300-as vonuló, gyülekező csoportjukat figyeltem meg a tavon.

Az *Anas querquedula* is megtalálható. Jellemzőes fekete fehér csíkozatu fejéről jól felismerhető. 1961 május hó első felében találtam fészkelve, fészke kb. 2 m magasan, száraz nádtorzsakon épült. A fészkek anyaga száraz növényrészekből állt, főleg nádból, belül tollal volt bélelve. Fészkealja 10 tojás volt, színük fehéres sárga, kissé megnyult alakkal.

Az *Aythya nyroca* is elég nagy számban megtelepedett. Elég igénytelen és szívós. Közömbös fajnak látszik, mert abban az időben is fészkelte itt, amikor az egész tó szennyes, sőt néha bűzös volt. 1960-61-ben a tóban zsombékos szigetekcskén találtam fészkelve, április hó elején 8 tojással. Tojásai szürkés sárgák. Ugyancsak ebben az évben találtam fészket hasonló körülmények között, de ekkor érdekes rendellenességet is észleltem. Egy fészkekben különböző fajok tojásait találtam, valószínűleg bőjti récéét. Ugyanis ez fészkelte a közelben.

A *Falconiformes*-ek rendjének csak egy-két faja él itt. Egy-két pár *Circus aeruginosus* képviseli elsősorban a rendet. Minden évben, most már kb. 7-8 éve rendszeresen fészkel, néha egy-két évig hűtlen lesz ugyan, de azután ismét visszatér. Fészke a tó D-i részén van. Innen kelnek szárnyra és ide szállnak le vadászat után is. 1964 tavaszán távcsővel megfigyeltem, ahogy nagyobb rágcsővel a karmai között érkezett a tó fölé és sietett tanyája felé. Ugy látszik nemcsak tojásokat fogyaszt, hanem némi hasznát is hajt a rágcsővel pusztításával.

1962-63 tavaszán több esetben 2 db *Circus cyaneus*-t is láttam vadászgatni, megtelepedésükre viszont nem számíthatunk, mert hiányzik a nekik megfelelő biotop.

A *Falco subbuteo* gyakori, valószínűleg a közeli ligetes erdőből látogat ide és itt keresi táplálékát.

Két három pár *Falco tinnunculus* is fészkel, elhagyott szarkafészkekben. Több példányt gyűjtöttem már be, illetve hoztak részemre és preparálásuk alkalmával tanubizonyosságot szerezhettem gyomortartalmukról. Majdnem minden esetben egér, és pocok maradványait találtam begyében. Persze láttam

már az esti órákban vadászó vörös vércsét az ereszek alatt elbuvó verebeket is dézsmálni, különösen a téli időszakban. De láttam május hónapban cserebogarakat pusztító vércsét is. Ez külön élvezet volt, ahogy reggel órákon át szedegették a megdermedt bogarakat. Megállapításom szerint is kártétele csak egyes hasznos fajok szelektálására szorítkozik, elenyésző.

A Galliformes-ek rendje. Fajszámban kevesen, de darabszámban egyre többen lesznek. A Phasianidae-k családjából leggyakoribb a *Perdix perdix*. A téli hónapokban jó buvóhely a sásos, zsombékos nádas. A költési időszakban kb. 10-12 pár fészkel a tó D-i részén elterülő rétségen, votésekben. Fészke nem mesteri munka. Kis mélyedésben néhány fűszál és körülötte álcázó fűfélék. 12-es fészkealját találtam sárgás fehér alapon változó világosabb és sötétebb foltokkal. Többször jártam a fészkek felé és alkalmam volt megfigyelni, hogy csak a tojó üli a fészket, a kakas a közeli környéken nem is található. Megfigyeléseim és több gyomorvizsgálat alapján ez a faj eredményesen pusztítja a burgonyabogarakat és különösen annak lárváit.

A másik nagyobb fészkelő tyukfaj a *Phasianus colchicus*. Egyre több van belőle.

A *Rallus aquaticus* hangját is többször hallottam, talán fészkelő is.

Hosszu évek után 1965 április első napjaiban ismét láttam itt *Porzana porzana*-t is.

A *Gallinula chloropus* fészkelése is bizonyított.



Porzana porzana fészkealja.

Nagy számban él a nádas, sásos vizek közönséges madara a *Fulica atra*. Sokszor már január végén észleltem, futva, félig repülve száguld a víz színe felett. Kb. 50 pár fészkel rendszeresen, számuk minden évben növekszik. Nevéről az alsóvárosban utcát is elneveztek, /Szárcesa utca/. Valamikor tömeges fészkelő volt a tavon. Fészkelve április közepén, végén találtam, legtöbbször 7-8-10, de előfordult, hogy 12 tojással. Nagyon szereti a csoportos fészkelést. Fiókái alig 3-4 naposak már a vizen uszkálnak.

A Charadriiformes-alkatuak közül csak vendégek fordulnak elő. Valamikor több fajuk fészkel. /Szóbeli közlés Máté László./

A Laridae-félék. 1968-ban kis telepet alakítottak a *Larus ridibundus*-ok. Se előtte évekre visszamenőleg, se azóta nem fészkelnek. Valószínűleg kicsi a tó számukra, és sok zavarásnak, háborgatásnak voltak kitéve.

A Columbidae-félék a tavat szegélyező erdők, facsoportok lakói, 3-4 pár *Streptopelia turtur* fészkel. Nagy számban él a *Streptopelia decaocto*, kb. 40-50 párban. Igen nagy az alkalmazkodó képessége, nem fél az embertől, bejár az udvarokra, együtt eszik a baromfiakkal és ellátogat a kertekbe is. Már már jelentős kárt is tesz. Nagy szaporodási képességét bizonyítja az a tény, hogy a 30-as években jelent meg pár példányban a Dunántúlon és ma, ha egyes helyeken nagyon elszaporodik jelentős kárt is tesz. December hónapban is találtam fiait nyárfán, alig 3 m magasan egy kihajló ágon.

A Cuculiformes-alkatuak rendje is képviselve van. 1-2 pár *Cuculus canorus* már évtizedek óta rendszeresen visszatér erre a területre. Ezen a területen részére minden lehetőség adva van a letelepedést illetően. /Ligetes erdő, parkos táj, nádas, apró vizi és bokorlakó madárfajok stb./ 1961 május végén egy *Acrocephalus arundinaceus* fészkében találtam egy tojását. Ide csempészte, persze a többinek is bizonyára talált helyet. A tojás további sorsát nem tudtam figyelemmel kísérni, mert pár napon belül eltűnt a nádirigó fészke, ismeretlen okok következtében. Éveken keresztül, általában április

20-21-én hallatja először hangját a nádas szegélyező ligetes erdőből.

A Strigiformes-alkatuak közül *Strix aluco*-t látok itt esténként vadászgatni, de fészkeire sehol nem találtam.

A Piciformes-alkatuak csak vendégek ezen a környéken. Fészkelési feltételeik nincsenek, hiányoznak az öreg odvas fák.

A Psittaciformes-ek rendje gazdagabb. Sok *Galerida cristata* fészkel a környező szárazabb réteken és utak mentén. Szép számban fészkel a *Hirundo rustica* a környező gazdasági épületek körül, de a *Delichon urbica* száma jóval több, az utóbbi években különösen emelkedik.

Az *Oriolus oriolus* is fészkel 2-3 párban a tó körüli fiatal akácosban. Általában először április végén, de inkább május elején észleltem megérkezésüket. Fészket fiatal, alig pár méter magas *Robinia pseudoacacia*-n találtam, majdnem kézzel is elértem. Rostokból, háncsból, finom fűszálakból készült és mesterien volt rögzítve az ág villái közé. 4 fehér alapon feketés-barnás tojását találtam a fészekben. 1963. június 10-én. A fiókák kikéltése után is ellátogattam többször a fészek felé. A fészek alatt a földön cserebogár maradványokat találtam, egész halommal.

A *Corvus frugileus*-ok száma kb. 35-40 pár a vizmü akácosaiban.

A *Corvus cornix* és a *Coloeus monedula* is fészkel.

A *Pica pica* egyre inkább terjeszkedőben.

A Paridae családja szintén szegényes, nincsenek odvas fák megtelepedésükre. Fészkel a *Remiz pendulinus* és egy-két párban a *Panurus biarmicus* is.

A *Luscinia megarhynchos* a tavat szegélyező ligetes, páradus bokrosoknak lakója egy-két párban.

A *Luscinia svecica* a bokrokkal tarkált mocsaras rész lakója egy-két párban.

A *Locustella luscinioides* rendszeres fészkelő a sűrű nádasban.

Az *Acrocephalus palustris* kb. 10-15 párban fészkel.

Az *Acrocephalus arundinaceus* száma örvendetesen gyarapodik. Művészi fészket már többször találtam a tavat övező sűrű náderdőben. Többször megfigyeltem, hogy fészkelő helyétől a távoli kertekbe is eljár eleségért, nagyon ügyesen mozog a bokrokon és sietve gyűjti a rovarokból kikerülő táplálékát.

A *Sylvia atricapilla* gyakori fészkelője a területnek.

A *Motacilla alba* több párban fészkel, de gyakoribb a vízenyős réteken a *Motacilla flava*.

A Laniidae-k közül a *Lanius collurio* 4-5 párban fészkel a tó körüli tuskés cserjésben.

Passer montanus elég gyakori.

Chloris chloris 15-20 párban, ugyanennyi *Carduelis carduelis* a fészkelők száma.

Az *Emberiza schoeniclus* szintén fészkelő gyakori faj.

Radetzky Jenő feljegyzéseiből, naplójából olvasom, hogy valamikor itt az utolsó 30 év alatt *Anser anser*, *Podiceps griseigena*, *Panurus biarmicus* nagy számban, sőt *Himantopus himantopus*-t is találtak fészkelve. Sajnos ez már mind a múlté.

8. Egy jellemző mezőföldi park madárvilága, Seregélyesi park

Seregélyes község a Velencei tótól D-re terül el. Az 50-es és 60-as évek elején ezt a területet alaposan átvizsgáltam. Ma is ez a terület a Mezőföld több pontjával egyetemben megfigyelési helyeim közé tartozik. A volt gróf Károlyi park közepén szép kastélyával a község ÉK-i részén terül el, kb. 10-12 kat.hold területen. Nyugodtan nevezhetném élő múzeumnak is ezt a parkot. Kár, hogy egyes barbár embereket sokáig nem sikerült megfékezni a park pusztítását illetően.

A park fészkelő madárfajai a következők: A *Falconidae*-k közül a *Falco subbuteo*-t egy párban találtam fészkelve a kastély padlásán. A *Falco tinnunculus* szintén fészkel a

kisebb gazdasági épületek padlásain.

A Columbiformes alkatuak közül a Columba palumbus található 7-8 párban a park nagyobb fáin. A Streptopelia turtur állandó fészkelő 10-12 párban. Egy esetben fészket a Sambucus nigra bokorra építve a földtől 1 m magasságban találtam.

A Streptopelia decaocto száma itt a parkban nem sok, inkább a falu udvaraiban, kertjeiben ütnék tanyát.

A Cuculus canorus a park É-i oldalát szegélyező sűrű, bokros, vizes, sásos vidéken settenkedik. Tojásait nem találtam.

A Strigiformes-alkatuak közül a Tyto alba-t találtam fészkelve 1958 április 21-én a kastély padlásán. Fészkealjára 8 tojás volt, köpetét több alkalommal vizsgáltam, mindig káros rágcsálók maradványait találtam benne.

Az Athene noctua a kastély mellett lévő gazdasági épületek padlásán költ 1 párban.

A park nevezetes bagolyféléje a Strix aluco. 1958 februárjában akadtam rá egy Platanus acerifolia odvában fészke-re és 2 tojására. Rendszeresen 2 párban költ a parkban.

A Coracias garrulus csak tavaszi vendég.

A Piciformes-alkatuak közül a Picus viridis, a Dendrocopos syriacus nevét kell megemlíteni. Az utóbbi 3-4 párban fészkel a park odvas fáiban.

A Corvidae-k közül 1-2 pár dömlyös /Corvus cornix/ és különösen sok Coloneus monedula fészkel. Az utóbbiak kedvelt fészkelési helye a park platánfáinak odvai. Itt telepe-sen fészkelnek. Részben a csókák szorították ki a szalakótá-kat is valamikor, de részben a harkályféléket is fészkelési helyükről.

A Paridae-k közül a Parus maior fészkel nagyobb számban. Más cinegefajokkal költési idő alatt nem találkoztam. A Parus palustris-~~x~~ legutoljára 1951-ben fészkelte, azóta el-tűnt.

A Sitta europaea 1-2 párban költ. Ez a faj is új színfoltja a parknak, az 50-es években még nem költött.

A Turdidae-k közül a *Turdus merula* kb. 15-16 párban költ. Nagyfoku terjedése szembetűnő.

A *Turdus philomelos* az elmúlt években megtelepedett 1-2 párban, fészket többször találtam, sárral bélelve.

A *Phoenicurus phoenicurus* 1 párban költ az *Acer campestris* odvában.

A *Luscinia megarhynchos* 4-5 párban megtelepedett a park sűrű bokrai között. Fészket egy esetben megtaláltam 4 tojással, tojásai barnás zöldes színűek, foltosak, a fáradt olaj színéhez hasonlitanak. Számuk növekvőben van az utóbbi években.

A Syviidae-félék családjából a *Sylvia atricapilla* a leggyakoribb. Fészket a park bokros részein számtalanszor találtam.

A *Sylvia borin* fészkelése csak 1967-től bizonyított. A park É-i részében lévő kis időszakos tó mentén a csalánosgalagonyás bokrokban költ. Jellegzetes énekét csak a szakember ismeri fel.

A *Sylvia curruca* a park bokros széleinek gyakori fészkelője. Ez a faj egyre szaporodik, jól tűri a zaklatást, az ember közelségét. 1963 decemberében áttelelő példányt is láttam.

A Muscicapidae-félék közül csak a *Muscicapa striata* fészkelő. Mennyisége ismeretlen okok következtében az utóbbi években csökkent. /1-2 pár./

A Laniidae-félék közül a *Lanius collurio* a leggyakoribb a parkot szegélyező tüskés, bokros részeken. Ez a faj is egyre fogy.

A *Sturnus vulgaris* ismét költ néhány párban, a *Platanus acerifolia* odvaiban. Valamikor nagy számban volt honos, de az odvas fák hiánya, kivágása ezt a fajt is több éven keresztül kiszorította.

Gyakori fészkelők: *Passer montanus*, *Chloris chloris*, *Carduelis carduelis*, *Carduelis cannabina* és a *Fringilla coelebs*. Ez az utóbbi faj egyre inkább kevesebb lesz.

A *Serinus serinus* az örökzöld növényzet elég gyakori fészkelője. /*Juniperus communis*, *Pinus nigra*, *Larix decidua*./

Gyakori téli vendégek a *Bombycilla garrulus* és a *Pyrrhula pyrrhula*.

Érdekes jelenség, hogy a zárt, sűrű park közepén egy *Platanus acerifolia*-n /csonka/ *Ciconia ciconia* fészkel. Már 8. éve, hogy megtelepedett és rendszeresen költ.

A fenti képet mutatja a Seregélyesi park madárállománya több éves megfigyelés és tapasztalat alapján.

9. Érdekes madártani adatok a Mezőföld egyéb területeiről

Fészkelő fajok:

Előszállás	<i>Acedo atthis</i> , <i>Hippolais icterina</i>
Zámoly:	<i>Strix aluco</i>
Csösz:	<i>Anas</i> acuta ^{axuta}
Adony:	<i>Phalacrocorax carbo</i>
Csór:	<i>Burbinus</i> oedicneus ^{oediceus} , <i>Mrops</i> apiaster ^{apiaster}
Zichyujfalu:	<i>Otis tarda</i>
Szabadbattyán:	<i>Porsana parva</i> , <i>Corvus frugileus</i> hatalmas telepe és <i>Falco vespertinus</i>
Mohai park:	<i>Corvus frugileus</i> 150-200-as telepe
Bicske/murva-bánya/	<i>Monticola saxatilis</i> ,
Soponya:	<i>Falco vespertinus</i> , <i>Circus aeruginosus</i> , <i>Ardeola ralloides</i> , <i>Nycticorax nycticorax</i>
Füveny:	<i>Circus cyaneus</i>
Felsőszentiván:	<i>Coloeus monedula</i> hatalmas telepe
Martonvásár:	<i>Sitta europaea</i> , <i>Certhia brachydactyla</i> , <i>Coracias garrulus</i>
Székesfehérvári kubik gödrök:	<i>Anas</i> strepera ^{axrepera} , <i>Anas acuta</i>
Csala-pásusztá:	<i>Coracias garrulus</i>

10. Megállapítások a Mezőföldön fészkelő madárfajokra vonatkozóan

Eltűnt fajok: *Chlidonias hybrida* /Soponya/, *Ardeola ralloides* /Rétszilas/, *Nycticorax nycticorax* /Rétszilas/

Növekvő fajok: *Otis tarda* /Zámolyi medence/, *Anser anser* /Velencei tó, Sárrét/, *Egretta alba* /Velencei tó/.

Új fajok: *Turdus viscivorus* /Sárrét/, *Falco cherrug* /Zámolyi medence/, *Numenius arquata* /Zámolyi medence/, *Aquila heliaca* /Zámolyi medence/

Fogyóban lévő fajok: *Podicipidae*-félék /az egész Mezőföldön/
Larus ridibundus, *Chlidonias niger* /az egész Mezőföldön/,
Ardea purpurea, *Ardea cinerea* /a Mezőföld bizonyos területein./

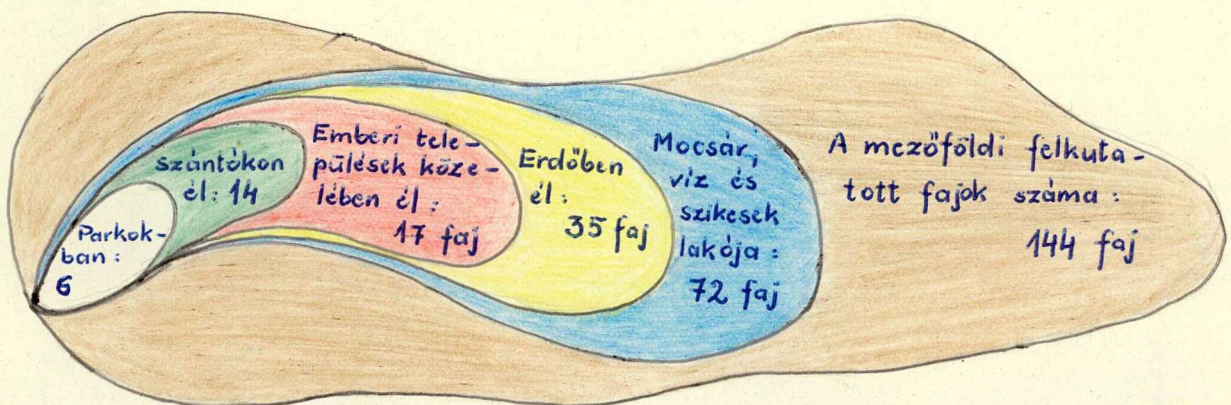
Lanius collurio /Egész Mezőföldön/, Fringilla coelebs /egész Mezőföldön/, Coturnix coturnix és Crex crex /az egész Mezőföldön/.

11. Számszerű és statisztikai összeállítás a Mezőföldön fészkelő madárfajokról.

A Mezőföldön felkutatott fajok száma 144

e b b ő l:

Mocsár, viz és szikesek lakója	72 faj
Erdőben él	35 "
Emberi települések közelében él	17 "
Szántókon él	14 "
Kizárólag parkokban	6 "



I r o d a l o m

1. Aquila, 1956-1957, 1959, 1960-61, 1962-63, 1964-65, 1966-67-es számokból a Mezőföldre vonatkozó tanulmányok és közlemények
2. Ádám- Marosi - Szilárd: A Mezőföld természeti földrajza. Akadémia kiadó, 1959.
3. Brehm: 1929 Állatok világa VIII-X. kötet
4. Brehm: 1958 Állatok világa III. kötet
5. Beretzk - Keve: A pólingok gazdasági jelentősége. Aquila, 1958, p.101.
6. Boros Á.: A Mezőföld növényföldrajza. In.I.p.382.
7. Chernel I.: Magyarország madarai II.-III. kötet Budapest 1889
8. Csörgey T.: Madárvédelem a kertekben. Budapest, Magyar Állami Nyomda 1948
9. Dékány A.: 1955 Náderdőben vadmadár. Magvető Könyvkiadó, Budapest.
10. Földváry M.: 1929 Magyar madárrezervátumok. Kócsag I.6.oldal
11. Herman O.: 1904-1914 Madarak hasznáról és káráról, I-IV. kiadás, Budapest.
12. Herman O.: 1960 A madarak hasznáról és káráról Budapest, Gondolat Kiadó.
13. Herman O.: A magyar halászat könyve I-II. kötet
14. Hortobágyi T.: 1952 Növényhatározó. Budapest
15. Jávorka - Csapody: 1958 Erdő - mező virágai Mezőgazdasági kiadó, Budapest.
16. Kapocsy Gy.: 1962. Vizimadarakkal négy szemközt Élővilág VII. évfolyam 2.sz. 22.o.
17. Keller O.: 1927. A dankasirály. Természet 17-18.sz.132.o.
18. Kenyeres - Tildy: 1960. Védett természeti ritkaságaink Mezőgazdasági kiadó, Budapest.
19. Keve A.: 1960. Magyarország madarainak névjegyzéke Madártani Intézet kiadása, Budapest.
20. Madarász Gy.: 1899-1903. Magyarország madarai. Budapest.
21. Makatsch, W.: 1950. Die Vogelwelt Macedoniens. Leipzig, p.273-280.

22. Magyarország állatvilága 1958.XXI. kötet. Aves-Madarak.
Akadémia kiadó
23. Móczár L. és társai: 1950. Állathatározó I-II. kötet
Budapest.
24. Nagy J.: Aquila 1931-34. 364.old. Adalékok ritkább ma-
daraink újabb előfordulásához.
25. Pátkai I.: 1947. Ragadozó madaraink. Budapest.
26. R.Peterson - Mountfort - Hollom: 1953. Die Vögel Europas.
Verlag Paul Parey. Hamburg - Berlin
27. Pécsi - Sársfalvi: 1960. Magyarország földrajza.
Akadémia kiadó, Budapest
28. Polgár I.: A Velencei tó. Fejér megye kiadása
29. Radetzky D.: 1928. A nagy póling fészkelése Magyarországon.
Kócsag III.sz. 28.o.
Radetzky D.: 1933. Megfigyelések a Velencei tó mai vöcsök-
állományáról. Kócsag I-II.sz. 51.old.
Radetzky D.: 1932. Ritkábban megfigyelhető madárfajok
hazánkban. Kócsag I-II.sz. 56.o.
30. Radetzky J.: 1960. A Mezőföldi Madárkutató Munkaközösségének
tájékoztatója. Székesfehérvár
31. Radetzky J.:1936. Madárkataszter a Velencei tó vidékéről.
Székesfehérvár
Radetzky J.:1956. Székesfehérvár madárvilága. Székesfehérvár
32. Sédi K.: 1944. Velencei tó. A Velencei tavi Országos
Szövetség kiadása, Budapest
33. Schenk J.: 1918. Aquila 13.old. A kócsag hajdani és jelenlegi
fészkelő telepei Magyarországon.
Schenk J.: 1931. A madarak világának tanulmányozása.
Magyar Szemle Társ. Budapest
35. Szabó L.: 1954. Magyarország földrajza. Művelt Nép kiad.
Budapest
36. Vásárhelyi I.: 1962. Pusztuló madárvilágunk.
Buvár VII.évf. 2.sz. 85.o.
37. Velencei tó. 1958. A Fejér megyei tanács idegenforgalmi
hivatalának kiadványa.
38. Vancsura R.:1960. Lombos fák és cserjék. Mezőgazdasági
kiadó, Budapest

39. Vertse A.: Madárvédelem - Mesterséges madártelepítés.
Vörös Csillag Nyomda, Budapest
40. Vertse A.: 1958. Madárvédelem. Mezőgazdasági kiadó
Budapest
41. Vertse- Tildy: 1962. Erdő - mező madarai. IV. kiadás
Mezőgazdasági kiadó, Budapest
42. Vönöczky - Schenk: 1940. A történelmi Magyarország ma-
darainak névjegyzéke. Budapest.
43. Xantus J.: 1958. A természet kalendáriuma. Ifjúsági
Könyvkiadó, Budapest.

